प्रायश्चित्त दीप:

६९४

नं० ६१८४
प्रायश्चित्तप्रदीप

१५३४ १०००

प्रायश्चित्तदीप

६६

प्रा॰प्र॰ श्रीगणेशायनमः अविघ्नमस्तु॥ नत्वा बोधायनाचार्यं तन्नोक्तश्रौतकर्मणां विधातिक्रमणे प्रायश्चित्तदीपः प्रकाश्यते १ श्रौते बौधायनोक्तानि
१ प्रायश्चित्तानि यानि तु ऽक्तानि सूत्रभाष्ये च वर्यगोपालसूरिणा २ यानि सोक्तानि प्रकीर्णानि तैरनुक्तानि यानि च भवत्स्वामिमतान्येषां विस्तर
त्रिर्णयं बुवे ३ पंचप्रकरणान्यत्र तेषाधानाग्निहोत्रके दर्शाद्याग्रयणा यत्र सोमश्चेति यथाक्रमं ४ अथातो मंत्रगणाम्नातानी सादि॰
अथप्राब्द्आनंतर्ये कर्माण्यभिधायानंतरं प्रायश्चित्तमभिधीयते· अतः प्राबोद्देत्वर्थः· यस्मात्कर्मणि वैगुण्ये सति प्रायश्चित्ते कृते कर्म सगु
णं भवति· अतः प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः· विहितानामकरणे ऽमथावा करणे प्रायश्चित्तं विधीयते· मंत्रगणाम्नातानि मंत्रेणाम्नाता
नि गणेनाम्नातानि कानि चिन्मंत्रेणावगम्यंते· कानि चिद्रूपेन अग्न्यसप्रतिष्ठा मनसश्चक्षुस्येवमादीनां प्रायश्चित्तत्वं मंत्रसामर्थ्येनावगम्यतेऽ
ष्वयंतमसस्पतिरित्येवमादीनां प्रायश्चित्तत्वं गणसामर्थ्यादवगम्यते· आपो विना प्रायश्चित्तं संधानं तद्र्व्यते· सर्वजप्रायश्चित्तहोमेषु स्मार्तवदा
ज्यसंस्कारं कुर्यात्· तत्रक्रमः· गार्हपत्यादुत्तरतो दर्भेषु आज्यस्थालीं स्रुवं जुहूं प्रोक्षणीपात्रं चासाद्य पवित्रे कृत्वा प्रोक्षणीः संस्कृत्य पात्राणि प्रो
क्ष्याग्निरेपवित्रमाज्यस्थाल्यामाज्यं निरुप्योदीचोंगारान्निरूह्य तेषु तत्स्वाते षधिश्रित्याभिद्योतनेनाभिद्योत्य व्देदर्भाग्रे प्रच्छिद्य प्रक्षाल्य
प्रत्यस्य पुनरभिद्योत्य पर्यग्निकृत्वा वर्त्मकुर्वन्नुदगुद्वास्य प्रत्यूह्यांगारानुदीचीनाग्राभ्यां पुनराहारं आज्यं त्रिरुत्पूय विलाप्य पवित्रे अद्भिः संसृ एम·
ष्टाग्नावनुमहत्य स्रुवं जुहूं च निष्टप्य दर्भैः संमृज्याद्भिः संप्रोक्ष्य पुनर्निष्टप्य दर्भानग्नौ प्रहरति एवं सर्वत्र एवाज्यसंस्कारः स्मार्तवद्भवति· सर्वत्रा १

दिष्टस्थानेषु तत्र तत्र जुहुयात् । अधिदेवने जुहोति । रथमुखे जुहोति चतुष्पथे जुहोति । आव्रश्चने जुहोति औदुंबर्यां जुहोति उत्तपनीये जुहो
ति आग्नीध्रीये जुहोति गार्हपत्ये जुहोतीत्यादीन्यादिष्टस्थानानि । अनादिष्टे आहवनीय एव होतव्यं । सर्वत्र आदिष्टे कर्तरि तेन तेन होतव्यं नेष्टो
जुहोति प्रतिप्रस्थाता जुहोतीत्येवमादीन्यादिष्टकर्तृकाणि । अनादिष्टे कर्तर्यध्वर्युरेव कर्ता प्रतीयात् । पत्र पत्र पात्रं निर्दिष्टं तत्र तत्र तेनैव कुर्या
त् । अंजलिना जुहोति । शूर्पेण जुहोति कृष्णाजिनपुटेन जुहोति मध्यमेन पर्णेन जुहोति अर्कपर्णेन जुहोति स्रुवेण जुहोति स्फ्यवपा जुहोती
त्येवमादीन्यादिष्टपात्राणि । अनादिष्टे तु जुह्वैव जुहुयात् । पत्र पत्र ग्रहणं संख्योक्तिस्तत्र तत्रोक्तग्रहणसंख्यापादापजुहुयात् । चतुर्गृहीतेन जुहो
ति पंचगृहीतेन जुहोतीत्यादीन्युक्तग्रहणसंख्यानि । अनादिष्टग्रहणसंख्याने सकृद्ग्रहणमिष्यते ॥ अथाधानप्रथमे प्रयोगे प्रक्रांते संक
ल्पानंतरं पत्न्यामनालंभुकायां प्रक्रांतं प्रयोगमुत्सृज्यादित आरंभकालांतरे आदधीत । अग्न्याधानदक्षिणादानात्पूर्वं पत्न्याः कदाचनालंभु
का भवति तदा प्रयोगमुत्सृज्य आदित आरंभकालांतरे आदधीत । दक्षिणादानात्परतश्चेत्सेष्टिकमाधानं समापयेत् । बहुपत्नीकस्या
पि संकल्पादूर्ध्वं दक्षिणादानात्पूर्वं पत्न्याः कस्यांवानालंभुकायां प्रयोगमुत्सृज्यादित आरंभकालांतरे आदधीत दक्षिणायाः ऊर्ध्वं चेदन्त
र्याः समापनं । संकल्पप्रभृति पूर्णाहुतेः पूर्वं अनालंभुकायां उत्सृज्य कालांतरे आदधीत । पूर्णाहुतेः प्रक्रांते नालंभुका चेदपहध्य समापयेदिति
कश्चिदाह । द्वितीयाधाने संकल्पात्परतो नालंभुकायामपहत्यैव समापयेत् । आधानसंकल्पात्प्रागेनालंभुकामेकामपि विहायाधानं संकल्पं न कु

प्रा·टी० र्यात्। होमपूर्वाधाने इष्टिपूर्वाधाने च दक्षिणापार्श्वे ऽर्ध्वे अनालंभुकायामपरुध्य सेष्टिकमाधानं समापयेत्। अग्निहोत्रारंभं दर्शपूर्णमासारंभं वा
२ न कुर्यात्। चतुर्थेहनि स्नातायां तया सहाग्निहोत्रारंभं दर्शपूर्णमासारंभं वा कुर्यात्। शुद्धिकालपर्यंतं अग्निगुप्त्यर्थं त्वग्निहोत्रापि हापं प्रातर्जुहुया
३ दिति केचिदाहुः स्नातायामग्निहोत्रारंभं कुर्वन् कालातिक्रमप्रायश्चित्तं मनस्वतीं कृत्वाग्निहोत्रारंभं कुर्यात्। इष्टिपूर्वाधाने कालातिक्रमप्राय
श्चित्तार्थमन्वारंभेष्टिपूर्वकं पाथिकृतीमिष्टिं कृत्वानंतरे पर्वणि दर्शपूर्णमासारंभं कुर्यात्। आधानादौ अरण्यादीन्संभारान्संभृत्य साधान
संकल्पं कुर्यात्। अश्वत्थः शमीगर्भात् केवलाश्वत्थाद्वारणीं परिगृह्णीयात्। प्रागुदग्गतामुदग्गतां वाश्वत्थशाखां पर्वकाले छित्त्वा प्रागुद
गग्रां निपात्य चतुर्विंशत्यंगुलप्रमाणां वा छित्त्वा समं पाटयित्वोपरिभागमुत्तरारणिमधोभागमधरारणिं कुर्यात्। चतुर्विंशत्यंगुलायामां द्वा
दशांगुलविस्तारां चतुरंगुलोत्सेधामुत्तरारणिमधरारणिं च कुर्यात्। अपि वा षोडशांगुलायामां द्वादशांगुलविस्तारां चतुरंगुलोत्सेधामुत्त
रारणिमधरारणिं च कुर्यात्। अपि वा प्रादेशमात्रीं सर्वतः समां चतुरंगुलोत्सेधामेवाधरारणिमुत्तरारणिं च कुर्यात्। अधरारण्या मूलभा
गेंगुलद्वयं मुक्त्वा पार्श्वयोस्त्रीणि त्रीण्यंगुलीनि मुक्त्वांतरा देवयोनिस्तन्मध्ये कृताशनैस्तत्र मंथनं कुर्यात्। उत्तरारण्या मूलभागे द्व्यंगुल
प्रमाणं षडंगुलप्रमाणं वा मंथनशकलं छित्त्वा तीक्ष्णं कृत्वा षोडशांगुलमात्रं खादिरं मंथनदंडं सुषिरे मंथनशकलं मूलतः कील एम·
यित्वा मंथनप्रदेशे निधाय खादिरेण षोडशांगुलप्रमाणेनापकीलितेन प्रमंथदंडेनोपरि पीडयित्वा मंथेत्। अरणिः कृमिदष्टा चे २

स्तत्र हानिदा॰ ग्रंथिपृक्ता चेत्पत्नीहानिदा॰ अपादित्ता नेदुःखदा॰ सुषिरा चेद्यजमानहानिदा भवति॰ अतः सुषिरादिदोषरहिते पूर्वोक्तलक्षणे
अरणी गृह्णीयात्॰ उक्तदोषादीनां संभारणानां छेदे दोहे ऽमेध्यादिभिरुपघाते एकदेशस्य क्षतस्य वा नाशे तज्जातीयं तत्परिमाणं तद्रूपं तद्वर्णं
तन्मंत्रेण गृह्णीयात्॰ तत्स्थाने स्यादपि त्वा संस्कृत्य त्वमग्ने अपासि प्रजापत इत्येताभ्यां प्रलोदनार्थेग्नौ स्रुवाहुती जुहुयात्॰ एकैकस्य
नाशे सर्वेषां नाशे वा सर्वमंत्रेण संभृत्यैते एव स्रुवाहुती जुहुयात्॰ गोपितृयज्ञार्थाग्निं लौकिकात्प्रतिमंथनं मथित्वा दक्षिणामापतनेनिद
ध्यात्॰ अथ नाश्रोत्रियागोरहाहृत्य निदध्यात्॰ निहितमग्निं परिषिच्य परिस्तीर्याज्यं संस्कृत्य स्रुवेणाज्यमग्नौ समिधमाधायाग्निसंस्का
रार्थं पुनस्त्वेति स्रुवाहुतिं जुहुयात्॰ सर्वत्र होमेषु पर्युक्षणं परिस्तरणमग्नौ समिदाधानं आज्यसंस्कारः पात्रसंस्कार इत्येतत्तंत्रं पंचकं होमं
कुर्यात्॰ नासमित्कोजुहुयाद् असमित्कोजुहुयाद्यथा जिह्मं दद्यात्तादृक्तत्स्यात्समिद्धत्येव हातव्यमिति कर्मांतवचनात्स[illegible]मिधमाधायै
व होतव्यं सर्वत्रोपसमाधायादोतव्यमित्यापस्तंबवचनादाज्यालाभे व होतव्यं॰ सर्वेषु होमेषु अस्मापतनानि पुष्पैरलंकुर्यात्॰ तत्र शुक्लपुष्पै
रलंकरणं मुख्यं तदभावे जपापुष्पादयस्तानि वर्जयेत्तामसैः पुष्पैरलंकुर्यात्॰ गोपितृयज्ञार्थाग्नावुद्धृते पाप्रकृतिस्तत आहृत्याह
तीर्यस्तामः समस्ता अग्निं जुहुयात्॰ अतिप्रणीतोल्मुकनाशे तत एव पुनरुल्मुकमाहृत्योल्मुकाग्नौ दाक्षिणाग्नौ च अस्तसमस्त्याहुती
र्जुहुयात्॰ गोपितृयज्ञार्थसंभारणानां नाशे पुनरहृत्य गोपितृयज्ञार्थाग्नौ त्वमग्ने अपासि प्रजापत इति द्वे स्रुवाहुती जुहुयात्॰ अग्नौ

प्रा॰दी॰ दनार्थस्थालीभेदः भिन्नो घर्मो द्रुतिमग्नोस्थाल्यामभिमंत्र्य घर्मो देवानिसमांस्थालीं निधाय भग्नामप्सु प्रक्षिप्य सर्वप्रायश्चित्तं ब्रह्मौदना
३ नौ जुहुयात् ब्रह्मौदनाग्निः सर्वौषधहोमात्पूर्वं अनुगतश्चेत्तल्लौकिकाम्मथ्याद्य पूर्वमाहृतश्चेत्तत एव पुनरुत्पाद्य याप्याश्चाग्नेरिसेकपालु
3 चाहुत्वा पुनः संधाय सर्वौषधहोमादि कुर्यात् पूर्वमौपासनाग्निरर्धमाहृतोऽनष्टश्चेत्पुनरौपासनार्धमानीय सर्वप्रायश्चित्तं हुत्वा सं
र्वौषधहोमादि कुर्यात् सर्वौषधहोमादूर्ध्वं अग्न्यावनुगते पूर्ववदुत्पाद्य संधाय सर्वौषधहोमादि कुर्यात् ब्रह्मौदनं पचेत् ब्रह्मौद
नपाकादूर्ध्वं समारोपणात्पूर्वं अनुगते पूर्ववदुत्पाद्य सर्वौषधहोमादि कृत्वा ब्रह्मौदनपाकादि वरदानांतं कृत्वा [illegible] व समारोपणा
दि कुर्यात् संवत्सरादि पक्षेषु ब्रह्मौदनाग्नौ बहुकालत्वनष्टे पूर्ववदग्निमुत्पाद्य सर्वौषधादि पुनः पुनर्ब्रह्मौदनं पचेत् मंथनादनंत
रं जातोऽग्निरनुगतश्चेत्प्रयोगमुत्सृज्यादित आरभ्य कालांतरे आदधीत गार्हपत्याधानात्पूर्वं सर्पा दपेत इति प्रयोगमुत्सृज्य कालांतर
आदधीत तनुहविषां समासेः पूर्वं गार्हपत्यनष्टे प्रयोगमुत्सृज्य आदित धीत दक्षिणाग्न्याहवनीये वाधानमिति पूर्णाहुतेः पूर्वं अ
नुगतेपि प्रयोग॰धीत पूर्णाहुतेरूर्ध्वं तनुहविषां समासेः पूर्वं दक्षिणाग्न्याहवनीययोरनुगमने गार्हपत्यात्तौ स्वैस्वैर्मंत्रैराधाय व्या
हृतिभिः सर्वौषधहोमादि विएजक्रमो पस्थानांतं कुर्यात् आहवनीय एव पूर्णाहुतिं तन्त्रेऽग्निहोत्रहोमं च कुर्यात् अथाधाना एम॰
ऽपरि समासेः पूर्वं दक्षिणाग्न्याहवनीययोरनुगमने पूर्ववदाधाय पुनरन्वाधायं आहुतीभिरुपतिष्ठेत आधानप्रभृत्या समासेः स ३

भावे एतयोर्नाशे आहवनीयात्पूर्ववदाधाय सर्वौषधाद्युपस्थानान्तं कुर्यात्। समारोपणानन्तरमरण्योर्नाशे उपघाते अपहारे वा एतत्
प्रयोगमुत्सृज्यादित आरम्भकालान्तर आदधीत। पूर्णाहुतेः पूर्वं पयसः कस्यांगस्याकरणे पूर्णाहुत्यनन्तरं त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्न इत्ये
ताभ्यामाहवनीये द्वे स्रुवाहुती हुत्वा यजुर्गेषु प्रायश्चित्तं भुवः स्वाहेति दक्षिणाग्नौ जुहुयात्। सामगेषु सुवरित्याहवनीये जुहुयात्। आ
धानसंकल्पादूर्ध्वं यजमानस्य वरणादूर्ध्वमृत्विजां च जाताद्याशौचसंभवे स्नात्वा प्रक्रान्तं कर्म समापयेत्। एवं सर्वत्र। वृतानामृत्वि
जां यजमानस्य वा स्वप्ने रेतोविसर्गे इमं मे वरुण तत्त्वा यामीत्येताभ्यां द्वे स्रुवाहुती हुत्वा पुनर्मामैत्विन्द्रियमित्यनुवाकं जपेत्। यजमा
नः स्वदारागमनेऽग्नये व्रतपतय इष्टिं कुर्यात्। आहिताग्निर्यदा कदा वा अबुद्धिपूर्वकमन्यस्त्रीगमने द्रागतम्भ्रते इष्टिं विधाय एतत्सूक्तम
पि प्रायश्चित्तं कुर्यात्। आहवनीयाधानकाले मेघादिना सूर्यो नाविर्भवति चेत् उद्वयं तमसस्परि उदु त्यं चित्रमिति तिसृभिः स्रुवाहु
तीर्जुहुयात्। आधानयजमानेऽह्नयोर्मध्ये सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहणोपेते तदेव प्रायश्चित्तं। उक्तानां दक्षिणानामभावे वासांस्येतावन्ति दद्या
त्। मंथन्यौ ओदनान्वैतावतो दद्यात्। क्षीरमिश्रा आज्यमिश्रा अपावः सक्तवो मंथः एकां गामपि दक्षिणां दद्यात्। अग्न्याधानं स
र्वथा कुर्यात्। नेत्येवानाहिताग्निः स्यादित्याचार्यवचनात्। नानाहिताग्निर्क्रियेतेति श्रुचतिवाक्याच्च। एतद्द्रव्यहीनकल्पेन कु
र्यात्। तथा च मनुः। हीनकल्पं न कुर्वीत सति द्रव्ये फलप्रदमिति। आधाने दक्षिणार्थमश्वं दद्यात्। अश्वं दत्वा दाताश्वप्रतिग्रहे

प्रा॰दी॰ ष्टिं कुर्यात् इति केषांचिन्मतं। प्रतिग्रहीतुरित्यन्येषां मतं। प्रयोगः अश्वप्रतिग्रहे इष्ट्यापत्स्य इति संकल्पः वरुणाय चतुःकपालं पुरो
४ डाशं निर्वपेत्। इमं मे वरुण तत्त्वा यामीति च याज्यानुवाक्ये। वरुणस्य धर्मभाग्भूयासं। पुनरालंभवर्जं संतिष्ठते। एकाश्वप्रतिग्रही
५ यात् सौर्यमेककपालं अनुनिर्वपेदिति। अपराश्वप्रतिग्रहार्थमिष्ट्यापत्स्य इति संकल्पः वरुणाय चतुःकपालं पुरोडाशं निरुप्य सौ
र्यमेककपालमनु निर्वपेत्। उदुत्यं चित्रमिति याज्यानुवाक्ये। सूर्यस्याहं सुदृशीकः। अतः परं यावतोऽश्वान् प्रतिगृह्णीयात् तावतो वारु
णांश्चतुःकपालान् निरुप्यैकमतिरिक्तं निर्वपेत्। एवमश्वप्रतिग्रहे इष्टिं समाप्यावभृथे इष्टिं कुर्यात्। मुष्टिं वेदं च हुत्वा वरुणायै
ककपालं हुत्वाऽवभृथेष्टिं कृत्वा पुनरेत्यापोनप्त्रीयं चरुं निर्वपेत्। इष्ट्यापत्स्य इति संकल्पः अपां नप्त्रे जुष्टं निर्वपामीति चरुं
निर्वपेत्। अपां नपादाह्यस्थादुपस्थं [illegible] समन्यापंतीति याज्यानुवाक्ये अपां नपादहं प्रजया चेति। पुनरालंभवर्जं संतिष्ठते। आधाना
दनंतरं दैवान्मानुषाद्वा प्रतिबंधाद्वा बलवद्विरोधतो वा स्वकाले दर्शपूर्णमासावनारब्धौ चेत्तदा प्राप्ते विरोधे आगामिन्यां पौर्णमा
स्यां विच्छेदप्रायश्चित्तार्थं अन्वारंभणीयां कृत्वा विच्छिन्नेष्टिं कृत्वा दर्शपूर्णमासार्थमन्वारंभणीयां कृत्वा पौर्णमासेन यजेत। एवमाधानानंतरं स्व
कालेऽयने संवत्सरे वा प्रथमपर्यायारंभे पोविच्छिन्नेष्टिं कृत्वा पशुना यजेत। प्रथमाग्रयणस्य पारदृष्टये विच्छिन्नेष्टिं कृत्वाऽऽ एम॰
ग्रयणेन यजेत। अनारब्धानां दर्शपूर्णमासाग्रयणपशूनां प्राप्तिस्तंत्रैकस्मिन् [illegible] कं इति द्वैधे दर्शिनं प्रथमे दर्शपत्या रजस्वला पां ४

पिंडपितृयज्ञारंभं न कुर्यात् । पिंडपितृयज्ञप्रायश्चित्तार्थं पाणिसंमर्षणात्सर्वं समिष्टयजुषः पूर्वं वा दक्षिणार्थाहवनीये सप्तहोतारं जुहुया
त् । अनंतरं पिंडपितृयज्ञारंभं कुर्यात् । अग्निहोत्रारंभकाले अग्निहोत्रमनारब्धं चेत्तदा परेद्युः सायंकाले सप्तहोतारं मनसा हुत्वा चतुर्होत्राग्नि
होत्रारंभं कुर्यात् इति प्रायश्चित्तप्रदीपे आधानप्रकरणं समाप्तं ॥ अथाग्निहोत्रप्रायश्चित्तमुच्यते । तत्र प्रथमम् अनुगमनप्रायश्चित्तमुच्यते । क
र्मकाले गार्हपत्य उद्वाते यजमानपत्नीभ्यामन्वारब्धोऽध्वर्युः प्रोषिते यजमाने पत्न्यान्वारब्धः पत्न्यामनालंभुकायामध्वर्युः अप्रोषिते यजमा
नो गार्हपत्यायतने अयं ते योनिरृत्विय इति भस्मनारणी संस्पर्शनं समारोपणं । अदृष्टरूपोऽग्निर्विद्यातीति बुध्वा भस्मसंस्पर्शनं समारोपणं र
वं समारोप्य मंथेत् । इतः प्रथमेति मंथते अग्निरुद्वातः स्वे तत्समारोपणमंत्रं जप्त्वा पुनर्मंथेत् । मथ्यमानाग्निर्यदि न जायेत विहरणकाले अप्रा
प्तस्तदा यत्रायं प्रयोत्तत आहर स होतन्नमिति वचनात् । लौकिकमग्निमाहृत्य गार्हपत्यायतने निधाय तत्रैवारणी निधायमंत्रेण गार्हप
त्यादग्निद्वयं विहृत्य तेष्वग्निहोत्रं जुहुयात् । यदि मंथनस्यावसरेण विद्यते तदा मंथनारंभं कृत्वा लौकिकेऽग्नौ अग्निहोत्रं जुहुयात् । होमानंत
रमाग्नीनुत्सृजेत् । लौकिकेऽग्निहोत्रहोमे उपप्रयंतो अध्वरमित्युपस्थानं न कुर्यात् । लौकिकाग्निहोमदिने नान्यत्र तद्वदोहिसादीनि व्रतानि क
र्तव्यानि दर्शपूर्णमासौ लौकिकेऽग्नौ कुर्याच्चेत् तनुमस्पाहृत्वा पुनर्यजेत । होमार्थं विहृतेषु यद्व्रतं यजमानस्य लौकिके तत्र विद्यते । लौकिके आ
वग्निहोत्रहोमे त्रयोऽधिकारिणः नष्टश्चेदग्निरेकः सर्वस्य प्रयाणशीलो यः अग्नीनां रक्षणे मंथने वाऽसमर्थोऽन्यः एते त्रयोऽपि समारूढाग्नयः अ

प्रा॰ ही॰ ग्निषु समारूढेषु अनुद्धरणप्रायश्चित्तं नेष्यते लौकिकमप्यलभ्यमानः छागस्य दक्षिणे कर्णे जुहोति छागमांसं न भक्षयेत् छागाभा
५ वे ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यं गृहमागतं ब्राह्मणमशनादिभिः पूजयेत् ब्राह्मणाभावे दर्भस्तम्बे होतव्यं दर्भैरासनादीनि न कुर्यात्
५ दर्भाभावे अप्सु होतव्यं अप्रांगर्हां न कुर्यात् एतानि व्रतानि संवत्सरपर्यंतं यावज्जीवं वा यदि बहुकृत्वो लौकिकेग्नौ आलस्यादिनाग्निहोत्रे हुते म
नस्वतीतं तु मतीष्टिः प्रायश्चित्तं इष्ट्यापत्स्ये इति संकल्प्य अग्न्यन्वाधानादि अग्नये तंतुमते अष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत् त्वं नस्तंतुः
स्त्वं पंकृपवान इति याज्यानुवाक्ये अग्ने तंतुमतो हः अत्रादः एवं लौकिके तौ अग्निहोत्रे हुत्वा मंथेत् इतः प्रथमं जज्ञे अग्निरित्यादि
ना जातमग्निमुपतिष्ठते इषे रय्यै रमस्वेति तं प्रज्वलयेत् सारस्वतौ त्वोत्सावितिः एतत्त्रयं मंथनस्याहुः उच्यते मथितमग्निं गार्हप
त्यायतने निधाय दक्षिणाग्निमाहवनीयं च प्रणीय पूर्ववदाज्यं संस्कृत्य चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये मनस्वतीं हुत्वा गार्हपत्ये सर्वहो
तृभिः प्रत्येकं चतुर्गृहीतानि जुहोति वित्तिः स्रुगिति दशहोता चतुर्होता पृथिवी होता पंचहोता अग्निर्होता षड्ढोता वाग्घोता सप्त
होता महाहविर्होता एतैर्होतृभिः सग्रहैः हुत्वा पुनश्चतुर्गृहीतेन दक्षिण एनौ चतुर्होतारं पुनश्चतुर्गृहीतेनाहवनीये पंचहोता
रं हुत्वा पुनश्चतुर्गृहीतेन यजमानेनान्वारब्ध आहवनीये दशहोतारं मनसानुद्रवन् जुहुयात् सर्वत्र होतृमंत्राः सग्रहा अग्रहा वा अग्र एम॰
हपक्षे स्वाहांतैर्होमः ग्रहाश्च दशहोतुर्वा वस्पते विधे नामन् इति चतुर्होतुर्वाचस्पते वाचो वीर्येणेति पंचहोतुः सोमः सोमस्य पु ५

रोगादिति षड्ढोतुः भूर्भुवः सुवरिति सप्तहोतुः वाचस्पते हृद्विधे नामन्निति स्रुर्पेत्तिति षड्ढोता प्राप्याश्रितेनेष्यते सभ्यावसथ्ययो
रेकाकस्मिन्होतृ जुहुयात् इष्टा होतृहोमानंतरं प्रद दक्षिणमाहृत्य गार्हपत्ये दशात्मकं संश्रितब्राह्मणएकहोतेसनुवाकोऽग्नेदशभि
र्मंत्रैर्दशाप्नुवाहुतीर्जुहुयात् इदं गार्हपत्ये सर्वहोमादिदशात्मकहोमांतं सर्वाग्निना प्राप्याश्रितं दाक्षिणाग्निरनुगतश्चेद्गार्हपत्या
त्प्रणीय दक्षिणाग्नौ चतुर्होतारं हुत्वा गार्हपत्ये दशात्मकं जुहुयात् आहवनीयोऽनुगतश्चेत्प्रणीय आहवनीये पंचहोतारं गार्ह
पत्ये दशात्मकं जुहुयात् सभ्यावसथ्ययोर्नाशे आहवनीयात्तौ प्रणीय सर्वान्होतॄन् उभयोर्हुत्वाहवनीये दशात्मकं जुहुयात् द
क्षिणाग्नेर्ग्रामनिर्मथ्ययोनिपक्षे स्वयोनितउत्पाद्य दक्षिणाग्नौ चतुर्होतारं जुहुयात् गार्हपत्ये तु दशात्मकहोमः सभ्यावसथ्ययोर्ग्रा
मनिर्मंथ्ययोनिपक्षे योनितउत्पाद्य तयोः सर्वान्होतॄन्जुहुयात् आहवनीये तु दशात्मकहोमः विहरणानंतरं गार्हपत्यस्य ह्यातेआ
हवनीयं दक्षिणाग्निं चोद्धाप्य गार्हपत्यापतनेमंत्रेण भस्मनारणी संस्पृश्येतः प्रथममित्यादिना मंथनादि हुत्वा गार्हपत्ये निधा
य तस्माद्दक्षिणाग्निं आहवनीयं च प्रणीयाज्यं संस्कृत्याहवनीये मनस्वतीं हुत्वा गार्हपत्ये सर्वान्होतॄन्हुत्वाहवनीये दशहोतारं हुत्वा दक्षिणा
ग्नौ चतुर्होतारं आहवनीये पंचहोतारं गार्हपत्ये दशात्मकं जुहुयात् दाक्षिणाग्निनाशे गार्हपत्यात्प्रणीय दक्षिणाग्नौ चतुर्होतारं हु
त्वा गार्हपत्ये दशात्मकं दक्षिणाग्नेर्ग्रामनिर्मंथ्ययोनिपक्षे योनितउत्पाद्य दक्षिणाग्नौ चतुर्होतारं जुहुयात् गार्हपत्ये न दशात्मकहोमः

प्रा॰दी॰ विहरणानंतरं होमात्पूर्वं आहवनीयोनुगतश्चेद्येभ्यो द्राहम्यकुद्धाये तेभ्यो मंथेत तज्जातीयारणीभ्यां वा भस्मसमारोप्येतः प्रथ
६ ममित्सादिना मंथेत तज्जातीयारण्यभावे नित्यारणीभ्यां मंत्रेण भस्मसमारोप्य मंथनाहृतामथित्वाहवनीयायतने निधाय मन
6 स्वतीं कृत्वा पंचहोतारं जुहुयात् पश्चाद्धुतेग्निहोत्रे आहवनीयोनुगते गार्हपत्यात्प्रणीयेतः प्रथममित्सादिना मंत्रत्रयं जपित्वाह
वनीये पंचहोतारं हुत्वा गार्हपत्ये दग्धात्मकं जुहुयात् मंथनपक्षे गार्हपत्यात्प्रणयनपक्षे चाहवनीयानुगतिप्रायश्चित्तार्थं ज्यो
तिष्मतीष्टिं कुर्यात् इष्ट्यापत्स्ये इति संकल्पः अन्वाधानादि अग्नये ज्योतिष्मते ष्टाकपालं निर्वपेत् उदग्नेश्रुचयस्तव विज्योति
षेति याज्यानुवाक्ये अग्नेर्ज्योतिष्मतो हं पत्राद् इदं इष्टप्राकृतौ याज्यानुवाक्याभ्यां पूर्णाहुतिं जुहुयात् पश्चात् अग्नये ज्योतिष्मते स्वाहेति
स्रुवाहुतिं जुहुयात् ततस्तिष्ठे वाग्निहोत्रं जुहुयात् सभ्यावसथ्ययोर्नाशे आहवनीयात्तौ प्रणीय तयोरेकैकस्मिन्सर्वान्होमान्हु
त्वा आहवनीये दग्धात्मकं जुहुयात् सभ्यावसथ्ययोर्ग्निमतिर्मंथ्ययोनिपक्षे योनितः साधयतयोः सर्वान्होमान्जुहुयात् आहवनी
येन दग्धात्मकहोमः गार्हपत्याहवनीयोपगमे यदि न यत्तस्माद् दक्षिणाग्निमुद्धाप्य गार्हपत्यभस्मसमारोपणादि कृत्वा मथित्वा
गार्हपत्यायतने निधाय तस्मादग्निद्वयं प्रणीय पूर्ववत् प्रोक्तप्रायश्चित्तं कुर्यात् दक्षिणाग्नेर्भिन्नयोनिपक्षे नोद्धापनं गार्हपत्यद राम॰
क्षिणाग्न्योरनुगमने आहवनीयमुद्धाप्य गार्हपत्यभस्मसमारोपणादि कृत्वा मथित्वा गार्हपत्यायतने निधाय तस्मादग्निद्वयं प्रणी ६

यसर्वनाशोक्तप्रायश्चित्तं कुर्यात्‌ दक्षिणाग्न्याहवनीययोर्नाशे गार्हपत्याद्‌भयं विहृत्य दक्षिणाग्नौ चतुर्होतारं आहवनीये पंचहोतारं
हुत्वा तंत्रेण गार्हपत्ये दशात्मकं जुहुयात्‌ आहवनीये ज्योतिष्मतीष्टिः कर्तव्या इति प्रणयनपक्षे ग्निनाशप्रायश्चित्तं अजस्रपक्षे स
र्वाग्न्यनुगमने आयतनेभ्यो मंत्रेण भस्मनारणीक्रमेण संस्पर्श्य ततः प्रथममित्यादिना मथित्वा गार्हपत्यायतने निधाय तस्माद्दक्षिणा
ग्निमाहवनीयं च प्रणीय आज्यं संस्कृत्य सर्वनाशोक्तप्रायश्चित्तं कुर्यात्‌ आहवनीये स्थिते गार्हपत्येऽनुगते श्चेदाहवनीयं दक्षिणाग्निं
चोद्वाप्य गार्हपत्यभस्मसमारोपणं मंत्रेण कृत्वा मथित्वा गार्हपत्यायतने निधाय दक्षिणाग्निमाहवनीयं च प्रणीय सर्वनाशोक्त
प्रायश्चित्तं कुर्यात्‌ पक्षे आहवनीये स्थिते गार्हपत्येऽनुगते गार्हपत्यात्‌ भस्मापोह्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य आहवनीयाग्निं सह भस्मना नमादा
य दक्षिणेन विहारं आहृत्य गार्हपत्यायतने निधाय आहवनीयायतनं प्राकृतोपेन परिलिप्य गार्हपत्यात्‌ प्रणीय प्रज्वाल्य काचित्समिध
माधाय आज्यं संस्कृत्य षट्‌ स्रुवाहुतीर्जुहुयात्‌ उद्बुध्यस्वाग्ने त्वमग्ने सप्रथा असि मनोज्योतिस्तंतुं तन्वन्‌ उदुत्यं चित्रं देवानामिति ष
ड्भिः ततो गार्हपत्ये सर्वान्होतॄन्‌ जुहुयात्‌ षट्‌ स्रुवाहुतीरेव जुहुयादित्यन्ये गार्हपत्याहवनीययोः सहनाशे दक्षिणाग्निमुद्धृत्य तद्‌योर्भ
स्मसमारोपणं क्रमेण कृत्वा मंथनादि तां मथित्वा गार्हपत्यायतने निधाय तस्मादग्निद्वयं प्रणीय गार्हपत्ये सर्वान्होतॄन्हुत्वा दक्षिणे चतु
र्होतारं आहवनीये पंचहोतारं हुत्वा गार्हपत्ये दशात्मकं तंत्रेण जुहुयात्‌ गार्हपत्यदक्षिणाग्न्योरनुगमने आहवनीयमुद्वाप्य गार्ह

प्रा॰दी॰ पत्यदक्षिणाग्न्योर्भस्मसमारोपणं कृत्वा मथित्वा गार्हपत्यायतने निधाय तस्मादग्निद्वयं प्रणीय सर्वनाशोक्तप्रायश्चित्तं कुर्यात् दक्षि
१ णाग्न्याहवनीययोरनुगमने गार्हपत्यादुभयं प्रणीय दक्षिणे चतुर्होतारं आहवनीये पंचहोतारं हुत्वा गार्हपत्ये दध्यात्मकं तंत्रेण जुहु
7 यात् सर्वेष्वग्निष्वनुगतेषु असमारोपितेषु उदपात्रमयोपदिष्टां तत्राग्न्याधेयं प्रायश्चित्तं गार्हपत्याहवनीययोर्नाशे सति दक्षिणाग्नौ वि
द्यमाने उदपात्रमयोपदिष्टां न तत्राधानमिष्यते दक्षिणाग्नेर्ग्रामयोनिपक्षे पुनराधानं केचिदिच्छंति यद्यत्र समस्तनाशे सति तं तं पूर्व
वदुत्सादितेऽग्नौ अपादानम् ते च जुहूद्यास्त समस्ता आहुतीर्जुहुयात् अथवा नष्टोत्सादितेऽग्नौ अपादानम् ते जुहूमिंदाहुतीर्जुहुयात्
अथवा तत्तदग्निनाशे एकं द्वौ बहूनपि यथोक्तमुत्पाद्य जुहुयाच्चतुर्गृहीतमाज्यं मनस्वत्याहवनीये जुहुयात् नान्यत् नापादानं कापि विभागः
अन्याधिश्रपणार्थाग्नावनुगते योनितः साद्याहवनीये मनस्वतीं जुहुयात् पितृमेधार्थाग्नीनामनुगमने द्वयोरेकस्य वा सर्वेष्वेक
विनाशोक्तं होत्रादीनामन्यतमेन प्रायश्चित्तं कुर्यात् शारीरदाहादारभ्य संसृष्टानां नाशे भस्मसमारोपणाद्याहृता मथित्वा सर्वा
न्होतॄञ्जुहुयाद्याहृत्यादिभिर्वा दृष्टानुगतप्रायश्चित्तं अनुहूते पूर्वाग्नौ आदित्येऽस्तमिते दर्भेण हिरण्यं बध्वाग्रतो आदिष्टिलं वपित्वा
दक्षिणाग्निं प्रणीयाहवनीयार्थमग्निं प्रणयेत् एवादौ विभज्य पात्रासादनादि कृत्वा अग्निद्वयं मंत्रेण परिषिच्याहविः श्रपणादि दशहोत्रो एम॰
देस्यंतं कृत्वा दर्भेण हिरण्यं गृहीत्वा परिकर्म्य अग्नेर्योगच्छन्ति तमन्वक् बहुविद्वान् पणोवाचात्वे सं तं कृत्वा दर्भेग्निमादाय गच्छन्ति अन्व ७

गध्वर्युश्चाग्निहोत्रमादाय भूर्भुवः सुवरित्यादिनाहवनीयं गत्वान्यहस्तेग्निहोत्रं प्रदाय हिरण्यमाहवनीयायतने निधायानपनीय
मंत्रेणाग्निं निधाय समंत्रकं परिषिच्य मंत्रेणाग्निहोत्रहवणीं कूर्चे सादयित्वा मंत्रेण समिधमाहवनीये निधायातमितोः प्राणानाय
म्य पुनरुपमंत्र्य जुहुयात् अग्निर्ज्योतिरित्यादि सिद्धां तं कुर्यात् ते यद्यग्निषु वा पुनर्विहृस वा वाहणे विकुर्यात् इष्टायक्ष्य इति संकल्पः
वरुणायजुष्टं निर्वपामीति च हं निर्वपेत् इमं मे वरुणा तत्त्वा यामीति याज्यानुवाक्ये वरुणस्याहं प्रप्रजया चेति पूर्वाग्नावनुद्रुते आदि
त्योदयेस्ति दक्षिणाग्निं प्रणीयाहवनीयार्थमग्निं प्राग्वादौ विभज्याज्यं संस्कृत्य जुह्वां चतुर्गृहीत्वा पात्रासादनादि कृत्वाग्निरुपप
रिषिच्याहविरधिश्रयणादि दर्शहोत्रोदेस्यं तं हुत्वा चतुर्गृहीतमाज्यं पारिकर्म्यग्रतो न पतिः तमन्वक बहुविद्धा हला पोऽग्निमादाय
गच्छति तमन्वगध्वर्युरग्निहोत्रमादायाहवनीयं गत्वान्यस्मै प्रदाय चतुर्गृहीतमाज्यं स्रुवा सहाग्निस्थाने निधायानपनीय मंत्रेणाग्निं
निधाय पुरस्तात्प्रत्यङ्मुख उपविश्य चतुर्गृहीतमाज्यं आहवनीये जुहोति उषाः केतुना जुषतामिति मंत्रेण अग्निं परिषिच्याग्निहोत्र
कूर्चे सादयित्वा मंत्रेण समिधमाधायातमितोः प्राणानायम्य पुनः छंमंत्र्य जुहुयात् सूर्यो ज्योतिरित्यादि सिद्धं तां तान् ते यद्यग्निषु वा पुनर्वि
हृत्य वा मित्रदेवत्यामिष्टिं कुर्यात् इष्टा यक्ष्य इति संकल्पः मित्राय जुष्टं निर्वपामीति च हं निर्वपेत् अभी मंमहिना दिवं प्रस मित्र मर्तो
अस्तु इति याज्यानुवाक्ये मित्रस्याहं प्रप्रजया चेति अथ वा अनुद्रुते पूर्वाग्नौ रवावस्तमिते अभ्युदिते पूर्ववदग्निं प्रणीयाग्निहोत्रं जु

प्रा॰दी॰ त्वाजपं संस्कृत्य मनोज्योतिरित्यग्निं प्रादिति मंत्राभ्यां द्वे स्रुवाहुती हुत्वा भूर्भुवः स्वरित्याहवनीयमुपतिष्ठेत्। यद्यनुहृते पूर्वस्मिन्नेवावस्तमिते पूर्व
८ वदग्निं प्रणीयाग्निहोत्रं हुत्वा वरुणाय स्वाहेति स्रुवाहुतिं हुत्वाहुतिभिरुपतिष्ठेत्। अभ्युदिते च पूर्ववदग्निं प्रणीयाग्निहोत्रं हुत्वा मित्राय स्वाहे
४ ति स्रुवाहुतिं हुत्वाहुतिभिरुपतिष्ठेत्। दक्षिणाग्नावनुगते एवावस्तमिते अभ्युदिते च दक्षिणाग्निं प्रणीय पूर्वाहुतिभिरुपस्थानमेव नान्यत्
सर्वत्र प्रायश्चित्ते शीनां स्थाने पूर्णाहुतिः स्रुवाहुतिर्वा कार्या। इत्यनुद्धरणप्रायश्चित्तं। विहरणप्रभृति होमोपस्थानं पर्यंतं यजमानोऽत्र न वारि
भवेत्। यजमानः पत्नी वाग्निहोत्रागारे विहरणप्रभृति होमसमाप्तिपर्यंतं वसेत्। अग्निहोत्रपयोदोहनार्थं स्थापिता गौर्यदि निषीदेत्तामु
त्थापयेत् उदस्थाद्देव्यदितिमंत्रेणोत्थाप्य दुग्ध्वाग्निहोत्रं हुत्वा तत्र प्रायश्चित्तं मनस्वतीं जुहुयात्। वत्सोपसृष्टा यदि निषीदेत्तां मंत्रेणोत्था
प्य दुग्ध्वा पयसा ब्राह्मणाय दद्यात्। अत ऊर्ध्वं तस्यास्तेनाक्षात् अन्यां दुग्ध्वाग्निहोत्रं जुहुयात्। आ पुनर्होमकालाद्यजमानपत्न्योरुपवासो होमनन्त
री होमश्च। दुह्यमाने यदि स्कंदेत्स्कन्नमभिमंत्रयेत्। यदद्य दुग्धमिति स्कन्नस्योपरि जलं सिंचेत्। स्कन्नप्रोक्षेपाकथंचनाग्निहोत्रं हुत्वा तेष्वे
वाग्निषु अन्यां दुग्ध्वा पुनरग्निहोत्रं जुहुयात् मनस्वती होमः। अन्यकालादुपवासश्च एवं तत्स्कन्नप्रायश्चित्तं। दग्धहोत्री देस्यं तं यदा कदा वा स्कंद
ति तदा कुर्यात्। प्राङ्हरणीत्यादि वेद्यामासादनपर्यंतं यदि स्कंदति तत्र तत्राग्निहोत्रस्थालीं निधाय यदद्य दुग्धमिति स्कन्नमनुमंत्र्य स्थाला रम॰
मुपदोहं निनीय पुनरुन्नीयाग्निहोत्रं हुत्वा तेष्वेवाग्निषु अन्यां दुग्ध्वा पुनरग्निहोत्रं जुहुयात् मनस्वती उपवासश्च। वेद्यामासादनादि होम ८

पर्यंतंपदिस्कंदेतत्स्कंनमभिमंत्र्योपह्वेहंनिनीयोन्नीयाग्निहोत्रंहुत्वातेष्वेवाग्निषुअन्याऽग्ध्वापुनरग्निहोत्रहोमंकुर्यात्मनस्वतीहोमउ
पवासश्च·अग्निहोत्राहुतिरग्रेऽन्यत्रपदिक्षरेद्धुतस्सहविषोनाप्योवाक्षवेत्तदास्त्रुग्गतशेषेणपुनराहुतिंहुत्वात्वंनःसत्वंनइतिद्वेस्त्रुवाहु
तीहुत्वाभिदाहुतीहुत्वान्याऽध्वापुनराहुतिउपवासश्च·पूर्वाहुतौहुतायांयघुतराहुतिःस्कंदेत्पूर्वाहुत्याउपरियघुत्तराहुतिंजुहोतितदाप
त्रवेच्छवनस्पतइतिमंत्रेणाहवनीयेसमिधमाधायस्कन्नमभिमंत्र्यस्त्रुग्गतयोषेणोत्तराहुतिंहुत्वान्याऽग्ध्वापुनर्होमोमनस्वतीहो
मउपवासश्च·सर्वत्रोपवासआपस्तंबमतात्कृतः·पूर्वाहुतौहुतायामाहवनीयोनुगच्छेत्तदारौद्राएवाग्निरितिवदन्प्राकलेहिरण्यंनिधा
योत्तराहुतिंजुहुयात्·आहवनीयंप्रणीयाग्निनाप्राप्रायश्चित्तंकृत्वान्याऽध्वापुनर्जुहुयान्मनस्वतीच·अत्रपुनर्होममकेचित्रेच्छंतिस
र्वत्राहुतिमात्रस्कंदनेप्रायश्चित्तमिष्यते·आहुतिप्रमाणंचद्रवद्रव्याणांस्त्रुवबिलपूरणपर्यंतं·स्त्रुवबिलंचांगुष्ठपर्वप्रवेशनपर्याप्तं·
कठिनद्रव्याणांतुअंगुष्ठपर्वमात्रस्कंदनेप्रायश्चित्तंपदनाहुतिमात्रंतच्छिद्रप्रुडेव·भस्मसमग्रोहविर्धानेवैद्यास्तीर्येचबर्हिषिकूर्वेवि
प्रस्ययाणौचस्कंनदोषोनविद्यते·अग्निहोत्रेधिश्रितेश्वांतरागच्छेत्गार्हपत्याद्भस्मादायेदंविष्णुर्विचक्रमइतिमंत्रेणाहवनीयप
र्यंतंभस्मनांश्चुनःपदंप्रच्छाद्यमनस्वतीहुत्वाग्निहोत्रंजुहुयात्·मार्जारवराहमूषकादिभिरंतरागमनेप्याद्प्राग्गृहीतेनस्त्रुचंपरिषि
त्वाजातवेदसेसुनवामसोममनोज्योतिरितिद्वाभ्यांमहाव्याहृतिभिरितिपंचदुर्गादिगणांजुहुयान्मनस्वतींच·पुरुषादिभिरंतराग

प्रा॰ दी॰ मनेष्येत्तद्देवप्रायाश्चित्तं॰ अनो वारथ्यो वाऽग्नं तराग्नीगच्छेत्त॰ आहवनीयमुद्धाप्यगार्हपत्यादिध्ममादायपपदग्ने पूर्व्वमितिमंत्रेणाहव
६ नीयेनिधाय॰ त्वमग्ने सप्रथा असिजुष्टोहोतावरेण्यः त्वयायज्ञंवितन्वते॰ इत्युपस्थाय॰ मनस्वतीं हुत्वा पाथिकृतीष्टिं कुर्यात्॰
९ इष्टापव्यमितिसंकल्पः अन्वाधानादि अग्नयेपथिकृते ष्टाकपालं निर्वपेत्॰ अग्नेनपादेवानामितियाज्यानुवाक्ये॰ अग्नेः पथि
कृतोहमन्नादः क्रतुमध्ये अनोवारथ्योवांतराग्नीगच्छेत् क्रतुं समाप्य आहवनीयमुद्धाप्येसादिकृत्वा पाथिकृतीमिष्टिं कुर्यात् दक्षि
णापा आम्नानात् उक्तंच॰ यानि हवींषि कामेन वा दक्षिणया वाप्यपेतानि स्युर्नाहं वीष्येवतानिजानीयादिति॰ वाजपेये रथांतराग
मनेनदोषः तंत्रमध्ये पतितानामिष्टीनांकपालनाशेष्टिवत्प्रयोगः अधिश्रितमग्निहोत्रेपयस्तापाड्ढत्तं विष्यंदेत्तत्सपआदापउदङ्ः
स्यवल्मीकवपायांप्रजापतेनत्वदितिहुत्वा भूरित्युपस्थायान्यांदुग्ध्वापुनर्जुहुयान्मनस्वतीं च॰ अग्निहोत्रार्थे पयो पदि कीटायतनं स्या
त्तत्पयोमध्यमेनांत्पर्णेन वा पलाशपर्णेन महीद्यौः पृथिवी इत्युत्सवांतः॰ परिधिदेशे निनीयान्यांदुग्ध्वापुनर्जुहुयात्तन्मनस्वतीं च॰ अग्निहो
त्रार्थे पयो पद्यवत्तष्टं स्यात्तत्पयो मित्रोजनानितिमंत्रेणाहवनीये हुत्वान्यां दुग्ध्वा पुनर्जुहुयान्मनस्वतीं च॰ अग्निहोत्रस्थालीस्रवंती
मभिमंत्रयते॰ गर्भंस्रवंतमगदमकरितिः मृदादिनासंदध्यात् विधुं दद्राणमितिमनस्वतीं जुहुयात्॰ अग्निहोत्रस्थालीभिन्नावेत्तस्याः स्था एम॰
नेऽन्यांस्थालीं निधायाभिमंत्रयते भूएपुर्मे धारयत प्राणं मे धारयतेति॰ द्वादशप्रागगृहीतेन स्रुचं पूरयित्वा दुर्गादिगणेनजुहुयात्॰ मिंदा ६

दिग्गणो वा प्रायश्चित्तं कृत्वा भग्नमप्सु प्रक्षिपेत् भूमिर्भूमिमगादिति सर्वत्र मृन्मयानां पात्राणां भेदने एकमेव प्रायश्चित्तं दारुमयानां पात्राणां
भेदनादौ तत्स्थाने मंत्रं निधाय भूरपुर्भद्रं रूपमिमं मदुर्गां दिग्गणां कृत्वा भिन्नं दारुमयं पात्रं भूमिर्भूमिमगादित्याहवनीये प्रहरेत् केचिद्द्रौ द्रुंग
गवी साध्वयस्थाने हविषः स्कंदनादिदोषसंभवे तत्तद्दारस्क्षोक्तदेवतायै कृत्वा मांडग्ध्वा पुनरग्निहोत्रं जुहुयात् मनस्वती च अधिश्रित
ममेध्येन दुष्येच्चेद्दधिश्रयणांगारेषु तत्स्थाने निधाय तत्सां दग्ध्वा पुनर्जुहुयात् मनस्वतीं च प्राङ्क्षरतं हविरमेध्येन पघाप घेत पूर्वाग्नौ स
मिधं क्षिप्त्वा तस्मादुद्गुधं भस्मनि रूह तस्मिं स्कंदीनि नीयासां दग्ध्वा पुनर्जुहुयात् मनस्वतीं च अनंतरं पूर्वोक्तेषु त्रिषु अग्न्याभावे उप
दोहे नाग्निहोत्रं जुहुयात् दग्ध्वा पुनर्जुहुयात् मनस्वतीं च सर्वेषु अग्निषु प्रयत्नं विना प्रज्वलितेषु उद्धिष्यस्य जातवेदसा नो हिंसीर्जात
वेद इत्यारण्यकमंत्राभ्यां स्वयं प्रज्वलिते गौ हौ समिधौ क्षिप्त्वा सर्वं प्रायश्चित्तं जुहुयात् आहुतीनां सर्वप्रायश्चित्तसंज्ञा अनाय दिलौकि
केष्वग्निष्वग्निहोत्रहोमे कृते अत्यल्प विघ्ने रविघ्नैः कन्यापाप्त्यावि हुते पितान श्रीन्याहृतिभिर्विहृस्य मनस्वत्या पूर्णाहुतिं कृत्वा तंतुमती विकु
र्यात् पपःपाकार्थावग्नावनुगते पोनिततुसाध्यहोत्रादीनां मन्यतमेन प्रायश्चित्तं कुर्यात् कूर्चपरिस्तरणादीनां दाहादौ एकदेशस्य दाहे
त्तत्स्थाने नापो पूर्ववदन्यं कृत्वा स्थाने निधाय त्वमग्ने अयासि प्रजापत इत्येताभ्यां द्वे स्रुवाहुती जुहुयात् अग्निहोत्रविषये सर्वत्राना
दिष्टप्रायश्चित्त स्थाने मनस्वतीं जुहुयात् कर्मकाले कालांतरे वा गार्हपत्याग्निः शम्याप्रासादर्वाग्यदि निर्गच्छेत् तदा इदं त एकमिति मंत्रे

प्रा॰ दी॰ णांगारं स्वस्थाने विप्रक्षिप्य मनस्वतीं जुहुयात्॥ ग्रामप्रासादूर्ध्वं यदि निर्गच्छेत् यस्याग्नेरंगारः पत्र निर्गतः स्यात्तत्र तस्याग्नेरायतनं कृ॥
१० त्वा तदनुगुणं विहारं कल्पयित्वाग्नीस्तत्र निधाय मनस्वतीं हुत्वा प्रायश्चित्तीमिष्टिं कुर्यात्॥ सा पूर्वमेवोक्ता॥ एवमिष्टिं कृत्वैकामहर्वसे
10 त्॥ श्वोभूते गृहं प्रविशेत्॥ यजमानः पत्नी चोभावुदवासमपश्चेत्त्वा यदि अग्निरेकाग्रे वसतः यजमानस्यान्यपरत्वे पत्न्यैव वप्स्यं वसेत्॥ पत्न्याः
कार्यान्तरपरत्वे यजमानो वप्स्यं वसेत्॥ यदि पत्नी यजमानश्च सहोदवासमयवेलायां वास्तुसीमां ग्रामसीमां वा निष्क्रम्य वसेतां तदाग्न
यो लौकिका भवन्ति॥ अविच्छिन्नमग्न्याधेयं भवति॥ तथा च कात्यायनः विहायाग्नीन्स भार्यश्चेत्सीमामुल्लंघ्य गच्छति॥ होमकालात्ययेतस्य
पुनराधानमिष्यते॥ उदवासमयव्यतिरिक्तकालेपि तयोर्महासीमातिक्रमणं केचिन्नेच्छंति॥ एष्टव्यविश्रमादौ पक्षहोमं कृत्वा त्रिषट्द
शादिनानि एकत्रोषित्वा मयासन्वा स्तोष्यतीयं हुत्वा जलैः समारोप्य वा प्रयायात्॥ उद्धरणपक्षे गार्हपत्यस्यैव समारोपणं॥ अजस्रप
क्षेत्रयाणां समारोपणं॥ दक्षिणाग्नेर्भिन्नयोनित्वे दृष्यगरणीभ्यां समारोपणं॥ सभ्यावसथ्ययोस्तथैव॥ अजस्राननीन्हरेत्॥ ग्रामप्रासा
दूर्ध्वाङ्गनोद्धृत्य पुरुषेषु धृत्वा पुरुषेषु यो लौकिका भवन्ति॥ तदाग्न्याधानं प्रायश्चित्तं॥ अत्र ग्रामप्रासादूर्ध्वहरणे उद्धासेन दोषः॥ अजस्रहरणे
समारोप्य हरणे च यजमानः पत्नी चान्वारभेयातां॥ तदभावे अग्नयो लौकिका भवन्ति॥ तदाग्न्याधानं प्रायश्चित्तं॥ अशक्यविषये वपनमस् राम॰
तरण्यां संकार्यः॥ समारोप्य हरणे यं तेयो निर्कृत्वि यदूत्सरण्योः समारोपणं॥ आत्मसमारोपणं॥ उद्धरणपक्षे गार्हपत्यस्यैव त्रिजिघ्रणमा १०

त्मनि समारूढेषु अग्निषु नाप्सु निमज्जेत् न मैथुनं व्रजेत् अमेध्यभूम्यादिस्पर्शे जलस्य च रणौ वाग्नयो न भ्रंशंति अग्निषु दीप्यमानेषु
समारूढेषु चारण्योः अभूद्वा पमपतितत्यासभरजस्वलासूतिकाचंडालक्षपणमेध्यादिभिः स्पर्शने अग्नयो न भ्रंशंति वसाशुक्रामए
क्मज्जामूत्रविट्कर्णविट्नखांश्लेष्माश्रुपूतिकास्वेदो द्वादशैते नृणां मलाः एतैश्च स्पर्शने गीतानां नाशः तत्राधानं प्रायश्चित्तं अग्निषु
नष्टेषु अरण्योर्नाशे पुनराधानमेव प्रायश्चित्तं अग्निं रजस्वला चेत् स्त्री संस्पृशेत् अग्निहोत्रकं दृष्टिः अष्टाकपालेन कार्या तु शुचये अग्नये इ
ति मतांवरवचनात् रजस्वलापाग्निसंस्पर्शे दृष्टिरेव नाधानमिति केचित् विच्छिन्नाग्नेरपहताग्नेः समारूढेषु नष्टारणीकस्य च कालोनवे
क्षपः निमित्तानंतरमेव तत्कार्यं गोपित्रपेक्षा वर्ज्यं संकलोऽकाल्विग्वरणाद्यविकृतमग्न्याधेयं भवति सर्वत्र प्रायश्चित्ताधानानंतरं अतिपन्ना
न्सायमग्निहोत्रहोमान्सर्वान्सलक्ष होमविधानेन समस्य हुत्वा तदानीमेव संवेशनादि नाग्न्यवधानं कृत्वा पुनर्विहृत्य सर्वान्प्रातर्होमान्स
मस्य जुहुयात् अतिपन्नहोमात्पूर्वं मनस्वतीं तंतुमतीष्टिं च कृत्वा अतिपन्नाग्निहोत्रहोमान्हुत्वा काले अग्निहोत्रं जुहुयात् बहूपवीतिक्राम
प्रायश्चित्तार्थं अन्वारंभणीयां कृत्वातिपन्नपाकार्थं पपिष्टहैश्चानपौ समानतंत्रे प्रतीष्टिर्वा सर्वार्थं सकृद्धा कृत्वानंतरं अतिपन्नं द
र्शं वा पौर्णमासं वा कुर्यात् केवलारणीनाशे भवतनः समनसाविति द्वे उपहतां अरणीं अप्सु प्रक्षिपेत् समारूढेष्वरण्योरमेध्यादिभि
रत्योपहतौ मथित्वाग्नीन्विहृत्य सात्रिहविः पच्यमाने अपि कर्तव्या दृष्टा पक्ष्य इति संकल्पः अग्नये पवमानाय अग्नये पावकाय अग्नये शुचये

प्रा॰दी॰ ष्टाकपालपुरोडाशमग्निर्वपेत्॰ अग्नयआयूंषिपवसेग्नेपवस्व॰ अग्नेपावकस्तनः पावक अग्निः शुचिव्रततमउदग्नेशुचयस्तवेति याज्या
११ नुवाक्याः त्रयाणामप्यन्वादः अग्नीनां विच्छादेभिरन्योपहतौ येनकेनापिकारणेनाग्नीनां दौर्बल्येसमारोप्यमथित्वात्रिहविः पूर्वोक्ताक
र्तव्याः सर्वत्राग्नीनामन्योपहतौ पुनस्त्वेतिसमिदाधानं स्रुवाहुतिश्च समानदेशरण्योरन्योपहते रमथित्वाग्नीन्विहृत्य मनस्वतीं जुहुयात् आ
त्मनिसमारूढेष्वग्निषु अपाननादौहुते अरण्योरुपावरोहसमंथेत् अथवालौकिकाग्नौवाउपावरोह्यविहृत्यमनस्वतीं जुहुयात् य
जमानः पत्नीवाग्नीन्विहायसंवत्सरमतिकवत्प्रवसेत् यदि तदातयोः पवित्रौषधिः प्रायश्चित्तं अग्निहोत्रहोमेययप्राप्तानिसहोमः पयसो
भावेव्रीहिभिर्यवैर्वाहोमः तयोरभावेश्यामाकादिभिरारण्यैः तेषामभावे तैलंदधिपयः होमोयवागूरोदनंघृतं तंडुलोमांसमाषश्च
द्रव्याद्व्याप्यनुक्रमात् द्रव्येतेषामन्यतमेनजुहुयात् दध्नोधिश्रयणंनास्ति आज्यतैलयोः परिषेचनस्थानेदर्भाग्रदंप्रक्षिपेत् ओदन
पक्षोसिद्धमोदनमानीयजुहुयात् यवागूमन्त्रैवश्रपयेत् तंडुलानांचमांसहोमयोरधिश्रयणहेचनैः श्रीमादीनांचद्रव्याणांअभावेमं
त्रजपः यजमानपत्न्योरसमक्षंपुत्रादिनाग्निहोत्रंनहोतव्यं द्वयोरप्यसमक्षंतुहुतंगदहुतंभवेदितिकात्यायनवचनात् आतीनांहरण
स्यकालः पुरादित्यस्यास्तमयात्पुरादित्यस्योदयादित्याचार्येणोक्तत्वात्कहिहरणानंतरं अस्तमयोदयौयथाभवतस्तथाविहरेत् अधिहृ राम॰
क्षास्तूर्पिः आविः सूर्योवेति आपस्तंबेनोक्तं उपोदयास्तमयोत्तूर्ध्वंघटिकाद्वयंविहरणस्यकालः अग्निहोत्रहोमस्यउदयानंतरंअस्तमया ११

नंतरं च मुख्यः कालः सायं प्रदोषांतः प्रातः संगवांतो वा मुख्यः कालः सायंहोमस्य निशा सर्वा गौणः कालः प्रातर्होमस्य सर्वमहः गौणः कालः आप
त्सु गौणकालेपि कुर्वन्नप्रायश्चित्तं नाचरेत् अनापदि गौणकालेपि न कुर्यात् कुर्याच्चेद्यथोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यात् रजन्याः सायं चतुर्थो भागः प्र
दोषः दिवसस्याद्यचतुर्थो भागः संगवः सायंहोमस्य गौणकालातिक्रमे सायंदोषावस्तर्नमः स्वाहेति स्रुवाहुतिं हुत्वा अतिक्रांतम
ग्निहोत्रं हुत्वा नंतरकालेग्निहोत्रं जुहुयात् प्रातर्होमगौणकालात्यये प्रातर्दोषावस्तर्नमः स्वाहेति स्रुवाहुतिं हुत्वा अतिक्रांतमग्निहोत्रं हुत्वा
कालेग्निहोत्रं जुहुयात् उभयत्र मनस्वतीं वा हुत्वाग्निहोत्रं जुहुयात् द्वित्रिहोमाद्यतिपत्तौ मनस्वतीं तंतुमतीष्टिं प्रतिहोमं प्रायश्चित्तं एका
हाद्यग्निहोत्रातिपातने तंतुमतीष्टिं कृत्वा अतीतहोमान्परिसंख्याय पक्षहोमविधानेन कुर्यादित्यपरः दीसाग्नेः षण्मासादिर्दं प्रायश्चित्तं
दीसाग्नेः षण्मासपर्यंतं अहुतेग्निहोत्रे चतुर्हविरिष्टिः कार्या इष्ट्या पक्ष्ये इति संकल्प्य अग्न्यन्वाधानादि अग्नये पथिकृते अग्नये व्रतपतये अग्न
ये वैश्वानराय अग्नये व्रतपतये पुरोडाशान्निर्वपेत् तत्र वैश्वानरः पुरोडाशो द्वादशकपालः इतरे ष्टाकपालाः वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो दिवीति
वैश्वानरस्य त्वमग्ने व्रतपा असि यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानीति त्रितयं तेषु सर्वेषामनाद्यं वैश्वानरस्य सुचिरस्तो मे ध्य इति वा एवमिष्टिं कृ
त्वा अतीतहोमान्परिसंख्याय पक्षहोमविधानेन हुत्वा मासमग्निहोत्रं जुहुयात् दीसाग्नेः संवत्सरपर्यंतमग्निहोत्राहोमे एतामिष्टिं कुर्यात्
इष्ट्या पक्ष्ये इति संकल्प्य अग्नये पवमानाय अग्नये पावकाय अग्नये शुचये अग्नये पथिकृते अग्नये व्रतपतये वैश्वानराय अग्नये व्रतपतये इति स

प्रा॰दी॰ सपुरोडाशान्निर्वपेत्॰ अत्रापि वैश्वानरो द्वादशकपालः इतरेष्टाकपालाः याज्यानुवाक्याः पूर्वमेवोक्ताः कृतानुमंत्रणं चोक्तं॰ एवमिष्टिं समा
१२ प्यातीतहोमान्परिसंख्याय पक्षहोमविधानेन हुत्वा प्रासमग्निहोत्रं जुहुयात्॰ समानस्थाग्नेरप्येकाहाद्यग्निहोत्राहोमे तंतुमतीष्टिं कृत्वा प्रतिहो
12 मं मनस्वती च प्रायश्चित्तं॰ षण्मासाद्यग्निहोत्राकरणे चतस्र इष्टीः कुर्यात्॰ प्रथमायानानयेष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत्॰ द्वितीयायामानये पव
मानायाष्टाकपालं निर्वपेत्॰ तृतीयायामानये तंतुमतेष्टाकपालं निर्वपेत्॰ चतुर्थ्यामग्नये पथिकृतेष्टाकपालं निर्वपेत्॰ चतसृणां याज्या
नुवाक्याः पूर्वमेवोक्ताः॰ हुतानुमंत्रणं च॰ एवं चतस्र इष्टीः कृत्वातीतहोमान्परिसंख्याय पक्षहोमविधानेन हुत्वा प्रासं जुहुयात्॰ प्रोषिते य
जमाने एकाहाद्यग्निहोत्राहोमे मनस्वतीं तंतुमतीष्टिं चुर्पा प्रायश्चित्तं कुर्यात्॰ यजमानः प्रवसन्प्रवासोपस्थानमकृत्वा यदि प्रवसेत्तदा साय
मग्निहोत्रोपस्थानकाले उदङ्मुखो विहाराभिमुखो वा इहैव संतं तत्र सतो वो अस्मय इति अनेनोपस्थाय निशेनोपप्रयंतो अध्वरमित्यने
नोपतिष्ठेत्॰ एवं प्रसहं उपस्थाय पुनरागत्य ममनामतवेत्युपस्थानं कुर्यात्॰ अथाग्निहोत्राणां समासः॰ एष्टु विभ्रमे व्याधिपीडायां अध्वग
मनप्रसंगे गुरुकुलवात्मापेक्षायां पितृमातृकलत्रपुत्राद्यसपेबलवत्ताविरोधादौ देशकालद्रव्यानुपपत्तौ वा असंतापस्तुवा अग्नि
होत्राणां समासः॰ अतिपातनिमित्तेषु यदा कदाचात्मायमग्निहोत्रहोमान्समस्य हुत्वा तदानीमेव संवेशनेन वा निमीलनेन वा उपसमाधा एम॰
नेनाग्ववधानं कृत्वा पुनर्विहृत्य समानतरग्निहोत्रहोमान्समस्य जुहुयात्॰ अनतिपातेषु निमित्तेषु आमावास्येनेष्ट्वा प्रतिपदि सायं पंच १२

दृष्टचतुर्गृहीतान्युपरि उपरि गृह्णातीति तिथिवृद्धिवशात् तत्र प्रयोगः अग्निहोत्रहोमान्समस्य होष्यामीति संकल्पः विहरणादिकृ
त्वा पक्षातिपि संख्यापाव पिष्टतिथिसंख्यापावा चतुर्गृहीतान्युपरि वा चतुर्गृहीतानि गृह्णाति स्रुचि परिणाममनु स्रुग्मात्रे गृह्णीयात् एका
समितं मध्यमाः कृतिरेकाहितीयाकृतिरेवस्तहहतः पक्षानंसकृत् स्रुच्यापि निमार्जनं च एवमेकैका पक्षावधि समासः पक्षान्तरेणं संक्रमयेत् अ
मावास्यातिथेरर्वाक् कृष्णपक्षे समासः प्रतिपत्प्रातः पर्यन्तं शुक्लपक्षे समासः निमित्तसंपातात् समासेक्रियमाणे पि निमित्ताभावे समासस्याहानस
मत्वे नापि काले काले होमः आपत्स्वपि पूर्वपौर्वपो स्यान्न मतिकर्षः पक्षमध्ये पि निमित्तसंभवे शेषे होमान्समस्येत् आलस्येन लोभेन वा
श्रद्धया वा पक्षहोमान्न समस्येत् अनापदि पक्षहोमकरणे तु मतीष्टिः प्रायश्चित्तं पक्षादौ पक्षमध्ये वा एकत्रैमध्यन्दिने पि वा निमित्त
संभवे होमान् समस्येत् स हरैव तु अनापद्यग्नीन्सर्वथा नोत्सृजेत् आपत्स्वग्नीनुत्सृजन्नुत्सर्गेष्टिं कृत्वोत्सृजेत् आपदि निवृत्तायां पुनरा
धानं कृत्वा तं तु मसापजेत् अग्नीनां लौकिकाग्निसंसर्गे अन्याग्निसंसर्गे परस्परसंसर्गे वितानरण्योरग्नीन्समारोप्योद्वसायमथितावग्नीवि
हृत्य मनस्वतीं जुत्वाद्धि हविष्मिष्टिं कुर्यात् इष्ट्या पक्षप्रवृत्तिसंकल्पः अग्नये विविचये अग्नये व्रतपतये वाष्टाकपालौ पुरोडाशौ निर्वपेत् वि
तेविषक्ताम गन्येमानुषीरीडते इति विविचये याज्यानुवाक्ये त्वमग्ने व्रतपा असि पत्नीदेवपे प्रमिनाम व्रतानीति व्रतपते त्वपोरण्यन्नादन्य
ग्राअग्निसंसर्गे अग्नये पथिकृते अष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत् इत्येके इदं प्रायश्चित्तं व्यान्निसंसर्गे अन्याग्निसंसर्गे च परस्परसंस

प्रा॰दी॰ गेंच॰ तत्र तत्र मनस्वत्येव प्रायश्चित्तं॰ यस्याग्निषु अन्यः स्वाग्निबुद्ध्या यजेत सोऽरण्योराग्नीन्समारोप्योद्वसाय मथित्वाग्नीन्विहृत्य षड्द्वादशकपालौ
१३ पुरोडाशौ वैश्वानरेष्टिं कुर्यात् याज्यानुवाक्ये ऽकृते कृतानुमंत्रणं च॰ अत्यार्थं मुहूर्तं पनेरुपरि पुनरन्वार्थमुहूर्तेणेहृते तत्र प्रायश्चित्तं दूरस्था
13 यस्यदूति संकल्प्यः अग्नये ऽग्निवते ष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत् अग्निनाग्निः समिध्यते त्वं ह्यग्ने अग्निनेति याज्यानुवाक्ये॰ अग्नेरग्निवतो होम
न्नादः यदर्थं मुहूर्ते ग्नौ दत्ते यां कपातदर्थमेव पुनरुद्धृते तत्र प्रायश्चित्तं न विद्यते॰ अग्निहोत्रस्य पावकजीवं विधानात्॰ जरयाव्याधिनाद
रिद्रत्वेन वा अग्निहोत्रं कर्तुमशक्नुवन्यजमानो यातेऽग्नेयत्रियातनरित्यात्मन्समारोपणं कुर्यात्॰ प्रणयनपक्षे गार्हपत्यमेव त्रिरवा॥
जिघ्रेत्॰ अजस्रपक्षे ग्नित्रयमपि त्रिस्त्रिरेकैकं समाजिघ्रेत्॰ एवमात्मनि समानः ठेषुनत्वोदेन्तपि देन्तोपरिशय्यायां शयीत नाप्सु निमज्जेत न
मैथुनं न्नेजेदित्ये तदनापद्विषयं॰ आपदि मज्जने मैथुने निषिद्धनिपपातिक्रमे मनस्वती मंत्रजपः प्रायश्चित्तं॰ अग्निहोत्रहोमकाल
दूपे प्रक्षालितपाणिपादो यजमानः अपआचम्य प्राङ्मुखउपविश्य अग्निहोत्रद्रव्यं होममंत्रेणाप्रथममल्पं भक्षयित्वा प्रजापतिम
नसाध्यायन्तूष्णीं भूयो भक्षं भक्षयेत्॰ अग्निहोत्रविषये त्रिजीर्णाआपाहिरपातादेवं कुर्यात्॰ व्याधिपीडितो दारिद्र्यव्याधिदारिद्र्याग
मे अग्नीनुपावरोहजातवेद इत्युपावरोह्य पुनः काले काले ग्निहोत्रं जुहुयात्॰ प्रवसन्यजमाने ऽपक्षय प्रवसेत् यजमाने ग्निसमी एम॰
पस्थे सति यद्यपि प्रवसेत्॰ यजमानः पत्न्या सह न प्रवसेत्॰ बहुपत्नीकोऽप्येकया सह न प्रवसेत्॰ अस्तु पायोप्रवसतीतियोयंप्रोषि १३

तत्स्त्री निषेधः । सङ्क्रमोऽथ भर्तृद्वारा स्त्रीविषयः । यदि पत्नी सीमान्ते पुनराधानमिति भरद्वाजवचनं च प्रोषितभर्तृकाविषयं । यजमानः पत्नी चोभ
ये ग्रामान्तः सीमां बहिः सीमां चातिक्रम्य प्रवसतः तदाग्नयो लौकिका भवंति तदा पुनराधानं प्रायश्चित्तं यजमानस्य पत्न्या वा संवत्सरमतिक्राम्य
प्रवासे यविष्ठेष्टिः प्रायश्चित्तं । प्रोषिते यजमाने राष्ट्रविभ्रमादि प्रवासनिमित्तोत्पत्तौ पत्नी अग्निभिः सह प्रवसेत् । तत्र क्रमः । अध्वर्युः पक्षहो
मविधानेनाग्निहोमान्तं समस्य कृत्वा अग्निष्ठे नस्याग्निहोत्रोपकरणपात्रादिकं सर्वमारोप्य दक्षिणमनड्वाहं युक्त्वाज्यं संस्कृत्य तावन्मा
त्रोपयोगिमापर्वमप्यास्रुचा चतुर्गृहीतमाज्यमाहवनीये जुहोति । वास्तोष्पते प्रतिजानीह्यस्मान् । शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे । वास्तो
ष्पते शग्मया संसदा ते॰ स्वस्तिभिः सदा नः स्वाहेति जुहुयात् । ऋचा न प्रणवं संधानं । स्रुचमाहवनीये प्रक्षिप्य सर्वं युक्त्वा अयं तद्रूस
वारण्योरग्नीन्समारोपयेत् । अजस्रपक्षे त्रयाणां समारोपयत्त यथा । अयं यानपक्षे गार्हपत्यस्यैव समारोपणं । एवं समारोप्यारणी शकटे
निधाय पत्न्यपि शकटमारोह्य अग्निभिः सहाभिलषितं देशं गत्वा तत्राग्निविहारं कल्पयित्वा मथित्वाग्नीन्विहृत्याज्यं संस्कृत्य मनस्वन्तौ चतु
र्गृहीतमाज्यं कृत्वा तन्तुमतीं विंकुर्यात् । सा पूर्वमेवोक्ता । शाखाएवं दक्षिणां दद्यात् । एकभोजनपर्याप्तमन्नं भा एवं । अथ यद्यग्न्यरणी जीर्णे स्या
तां जन्तुभिर्मथनेन वा कार्याक्षमे स्यातां तदा येन्नष्टे यहृते वा भवतस्तदोत्सेधायामविस्तारजातीयैः पूर्वारण्योः समे अन्ये रनुपयु
क्तेऽकृतलक्षणलाक्षिते कार्यक्षमे नवे अन्ये अरणी संपाद्यामावास्यायां प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा । अश्वत्थाद्धव्यवाहादिति मन्त्राभ्या

प्रा॰दी॰ मरणीआहृत्य अग्न्यन्वाधानादिहृत्वोपोष्य श्वोभूते दग्धे नष्टे जीर्णे अरणी प्राकलीकृत्य गार्हपत्ये प्रक्षिप्य प्रज्वाल्य नवे अरणी परि
२४ दक्षिणेनोत्तरारणिं सव्येनाधरारणिमादाय गार्हपत्याग्नेरुपरि धारयन् जपति "उद्बुध्यस्वाग्ने प्रविशास्व योनिमि"ति सौत्रमंत्रमुक्त्वा अ
१५ यं ते योनिरि"ति मंत्रेण नवारण्योः समारोपः कृतः प्रथममित्यादिना मंथनादि कृत्वा गार्हपत्यायतने प्राक्तनोत्पन्नं परिलिख्यायतने
निधायाग्निरूपं प्रणीयमनस्वतीं हुत्वा तंतुमतीष्टिं कुर्यात् सा पूर्वमेवोक्ता एवमेव पदाय पदा अरणी जीर्णेष्यातां तदा तदा कुर्यात्
सर्वत्रान्वाहार्यपादक्षिणापाः समुच्चयः अनुक्तदाक्षिणानां प्रायश्चित्तेष्टीनां हिरण्यं दक्षिणां दद्यात् अन्वाहार्येण समुच्चयः क्रतुम
ध्येपघरणी जीर्णे स्यातां उपहते वा तदानीमेव नवे अरणी आहृत्य उपहतारणीमप्सु क्षिपति भवतं नः समनसावितिजीर्णे शकली
कृत्य गार्हपत्ये प्रक्षिप्येत्यादि तंतुमतीष्टिं तं कुर्यात् अग्निषु समारूढेषु अधरारणी कार्याक्षमा चेत् उत्तरारण्यपर्धमधरारणिं कृत्वा
मंथनं कुर्यात् उत्तरारणी कार्याक्षमा चेद्धरारण्यपर्धमुत्तरारणिं कृत्वा मंथनं कुर्यात् सयनं तत्काल एव नवे अरणी आहरेत् अग्निपु
समारूढेषु उभयोः कार्याक्षमत्वे पुनराधानं न कुर्यात् सर्वत्र विहितं होमं कपालस्यादिना न कुर्यात् सर्पोदपा सर्वेयानि विहितानि
कर्माणि तेषामकारणे दिवा समापनीयानां कर्मणां चासमापने एतेषु मनस्वत्याचतुर्गृहीतहोमः प्रायश्चित्तं सोदरे ज्येष्ठे विवाहार्हे वि एम॰
घमाने परित्रियमुद्वहेत् स परिवित्तिः तस्य ज्येष्ठः परिवित्तः तस्मै यः कन्यां प्रयच्छति स परिविदानः ज्येष्ठेच्छिन्नं विवाहार्थं यः कन्यां निश्चि १५

नोतिसप्रागुद्वाहकर्मणःपरिविविदानउच्यते॰योज्येष्ठेस्थितेअग्न्याधानंकरोतिसपर्पर्याधानःज्येष्ठस्तुपर्याहितःज्येष्ठेस्थितेयःसोमेनय
जतेसपर्येष्टाज्येष्ठस्तुपरीष्टः॰एतेषांसमस्तमुक्तंप्रायश्चित्तानंतरंमनस्वतीहोमश्चप्रायश्चित्तं॰यःसोमंवपतिससोमवामी॰यश्चसोमंविरेच
पतिससोमातिपवितः॰भक्षणात्रमेणयःसोमंनभक्षयतिसभक्षांतरितः॰योदितंभक्षंयोनभक्षयतिसभक्षरहितः॰तेसर्वेस्याग्नौमनस्व
तीजुहुयुः॰अग्निष्टुतैष्टुअविधाननौत्सादनेविधानेनोत्सादनेपिउक्तप्रायश्चित्ताकरणेसतिहूयमानेष्वग्निहोत्रेअष्टमाग्निहोत्रका
लादूर्ध्वमकृतसमत्वादाधानंकर्तव्यं॰यतःएत्रमहूयमानोग्निलौकिकःसंपद्यतइतिवचनात्॰अष्टमाग्निहोत्रकालात्पूर्वमेवान्यथा
कृतमितिज्ञातंचेद्विधानेनाग्निमुत्पाद्ययथोक्तंप्रायश्चित्तंकृत्वाकृतानामग्निहोत्रहोमानामकृतप्राग्योमविच्छेदप्रायश्चित्तंमनस्व
तीकृत्वाप्रतिहोमंकुर्यात्॰गार्हपत्यस्यान्यथोत्सादनेएकःकालिन्होमकालेअतीतेआधानंकर्तव्यंउद्वास्तमपासर्वेअन्यथाकृतमिति
ज्ञातंचेद्विधोनेनाग्निंपुनरुत्साद्योक्तप्रायश्चित्तंकुर्यात्॰अरण्योरमेध्यादिनोपघातेसतिअग्नीनस्मसमारोहितःपालयेत्॰अअरणिस्वीका
रात्॰अरणिस्वीकारात्पूर्वंपद्यग्रयोनुगच्छेयुःनदाग्न्याधानमेवप्रायश्चित्तं॰तथाचकात्यायनः॰अरण्योःक्षयनाशदाहेष्वग्नीन्समाहितःपालये
दुपशांतेष्वाधानमिति॰यद्यग्निहोत्रीलोहितंकुत्स्यात्तदायजमानादीननिष्क्रापयेतितसंप्रेष्यतिविहारादहिर्गच्छतेत्यर्थः॰तदादक्षिणा
ग्निंकटादिभिःपरिश्रित्यदक्षिणाग्नौश्रपयित्वातस्मिन्नाहुतिभिःतत्क्षीवासर्वेजुहुयात्॰ततोग्निहोत्रीगांतस्मैब्राह्मणायदद्यात्यज

प्रा॰दी॰ मानोपस्पस्समीपं न गच्छेत्। ततोन्यां दुग्ध्वाग्निहोत्रं जुहुयात्। अग्निहोत्री वत्सोपसृष्टा यदि प्राबद्धं करोति तदा लौकिकेनाज्येनाहवनीये जुहो
१५ ति। यस्मादग्नी वा वायुर्विष्ठा इति। अपरं यस्य यत्र इति। अथवा न पर्वाद्ये नु मभिमंत्र्ये येन्न होमः। उन्नयनकाले च तुर्यमुन्नीयमानं यदि स्कंदेत्तच्छाला
15 मुपदोह्य प्रोषमानीयस्कत्र मभिमंत्र्य पुनश्च तुर्यमभ्युन्नीयाग्निहोत्रं जुहुयात्। यघनस्तमिते अस्तमित प्रयांत्वाग्निहोत्रं जुहोति अका
लेहुतस्याहुतसमत्वात् तस्मिन्नेवाहवनीये पुनः परिषेकादिसांगो होमः कर्तव्यः। प्रणयनस्य कालेहुतत्वान्न पुनः प्रणयनं। होमानंतरं भव
तं नः समनसाविति आहवनीयगार्हपत्यावुपतिष्ठते। यदि प्रातरुदयात्पूर्वं उदितमांत्वाग्निहोत्रं जुहोति उदिते पुनः पूर्ववदग्निहोत्रं हु
त्वा यजमानो भवतं नः समनसाविति उपतिष्ठते। अग्निहोत्रस्य पूर्वाहुतौ हुतायां यदि यजमानो म्रियेत आहवनीयस्य दक्षिणार्धे शी
ते भस्मन्युत एहुतिमग्नये कव्यवाहनाय स्वाहेति सर्वं निनयेत्। यत्राग्नीनां भस्मन्यग्निर्निहितस्तत्र तत्रैवोत्तरहुतिहोमः। प्रदानादि
वर्जमग्निहोत्रं समाप्य पितृमेधः कर्तव्यः। अग्निहोत्रे मक्रांते पूर्वाहुतेः पूर्वं यदि यजमानो म्रियेत तदा पूर्वाहुतिप्रभृति भृताग्निहो
त्रविधानेनाग्निहोत्रं समाप्य पितृमेधं कुर्यात्। यथाहिताग्निर्दुःस्वप्नं पश्येत् तदाज्यं संस्कृत्य यनद्रं भपामहे स्वाहेति द्वे स्रुवाहु
ती जुहुयात्। आहिताग्निर्दुःस्वप्नं पश्यन्नक्रंतो आर्त्विज्यं कृत्वाक्रतुं समाप्यानंतरं आहवनीये आभिगीर्भिरित्याहुतिं जुहुयात् जपेद्वा असौ एम॰
मपाज्याहिताग्निरत्यस्य कृत्वा वार्त्विज्यं कृत्वात्त आहवनीये आभिगीर्भिरित्याहुतिं जुहुयात् जपेद्वा असोम्यपत्र सोमयाननिमित्तमपांपुष्प १५

मसीत्येतदादि अनंतरिताः पितर इत्येतं कुर्यात्-आहिताग्निरसोमयाजी यः सोमेनयाजयति तस्यनैमित्तिकं परिभक्षकर्म सोमयाजिनो
पियाजयितृत्वनैमित्तिकमिति यत्तं समाप्यपरिभक्षकर्मप्रायश्चित्तं करिष्ये इति संकल्प्य-स्वकीयानग्नीन्विहृत्याज्यं संस्कृत्य सापापु
ष्यमित्यादिभिस्त्रिभिर्मंत्रैराहवनीये जुहोति-हुत्वाज्यशेषमन्यत्र निनीय च यं सोमेति तं शेषं भक्षयति-अथ दक्षिणाग्नौ देवेभ्यः पितृ
भ्यः स्वहिस्यादिभिस्त्रिभिर्मंत्रैः प्राचीनावीती जुहोति-दक्षिणाग्नेः पश्चाद्दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु दधि इदावि-देवा सद्मह मादयध्वं मंत्रे
दीक्षिणाप्रागग्रेषु दध्नो निनयनं अनंतरिताः पितर इति-पितृणामेवोपस्थानं येषां दधि दत्तः अग्निविहरणादूर्ध्वं अग्निहोत्रहोमा
दूर्ध्वं यदि यजमानो श्रीपाद्रक्षये ह्यातचातस्मिन्नेवाग्नौ-यत्तेवयं पुरुषत्राय विष्ठ-यधाह तद्भसवदृस्येताभ्यां द्वे स्रुवाहुती जुहुयात्-स
मिधावा दध्याद्वा-अग्नौ वाजपेतः-उपसमिंधनादूर्ध्वं सायमहुतेऽग्निहोत्रे नाश्नीयादिति कात्यायनः इति वचनात्-आहिताग्नेर्व्रतलो
पात्प्रायतपतीष्टिः कर्तव्या-यस्य सुसस्य सतः सूर्योऽभिनिम्रोचति सोऽभिनिम्नुक्तः-यस्य सुसस्य सतः सूर्योऽदेति सोऽभ्युदितः-एतयोरपि
मनस्वती होमः प्रायश्चित्तं-यजमाने ग्रामांतरं गते पुत्रो तेवासी पत्नी वा यथाग्नीन् ग्रामाद्बहिर्न येयुस्तदाग्नयो लौकिकं कामं वेति-यजमा
नेऽग्निसमीपे स्थिते पत्न्या अपि ग्रामांतरगमनमाचार्येणोक्तं-पत्न्यां प्रोषितायां अपि यजमानेन वा पुत्रादिभिर्वाग्नीं ग्रामाद्बहिर्नयनेलौ
किकत्वं स्यात्-प्रोषिते यजमाने पत्न्यपि ग्रामवास्तुसीम्नो बहिर्गता होमकालात्पूर्वमनागता चेत्तदाग्नीनां लौकिकत्वं स्यात्-पत्नीव

श्रा॰दी॰ कृत्वेपि स्वामित्वाविशेषेण अन्यतरस्य ग्रामांतरं गतायामपि अग्नीनां त्वहिर्न यन्ये लौकिकत्वं स्यात् यजमानासन्निधौ वै कास्यामपि ग्रा
१६ मवास्तुसीम्नो बहिर्गतायां होमकालात्पूर्वमनागतायां अग्नीनां लौकिकत्वं भवेत् अथ यदि पत्नी यजमानश्चैव पत्नी चोभौ एव निष्क्राम
16 तः ग्रामांते ग्रामसीमांते वाऽवसीदतः अग्निहोत्रमेवलुप्येता विच्छिन्नमग्न्याधेयं कुर्वीतेति अस्यायमर्थः यजमानः पत्नी चाग्निसकाशा
द्बहिर्गत्वा ग्रामवास्तुसीम्नो बहिर्वसेयातां तदाग्नयो लौकिकाः स्युः एतेषु निमित्तेषु अग्न्याधेयमेव प्रायश्चित्तं यदो मावपि यामवास्तु
सीम्नोर्बहिर्गत्वा होमकालात्पूर्वमागतौ चेन्नाग्न्याधानमिति केचित् यजमानः पत्नी चोभौ ग्रामाद्बहिर्यावद्धोमकालं वसेयातां तदाग्न्या
धानं कर्तव्यं तथा च छंदोगपरिशिष्टे विहायाग्नीन्सभार्यश्चेत्सीमामुल्लंघ्य गच्छति होमकालात्यये तस्य पुनराधानमिष्यते इति एषप
क्षः शिष्टैरंगीकृतोनुष्ठीयते च तथा च जलपटले केवलं पत्न्याः सीम्नो बहिर्गमने उद्यापास्तमये पुनराधानमुक्तं तथा च भारद्वाजः
यदि पत्नी सीमांते आदित्योभिनिम्रोचेदभ्युदियाद्वा पुनराधेयं तस्य प्रायश्चित्तिरिति इदमपि सत्त्रं प्रोषिते यजमाने पत्नी सीमातिक्रा
मणामिति केचिद्वदंति उभौ त्वेव निष्क्रामत इत्याचार्यवचनेन विहायाग्नीनिति छंदोगपरिशिष्टवचनेन च वैकार्यत्वाय भारद्वाजवच
नमुदाहृत्य यजमानपत्न्योः सहप्रवासं प्रकल्प्योक्तं यावत्यो ग्राममर्यादा नद्यश्च सीमा अतिक्रांतौ नदीश्च संतरंतौ अग्नीनरणीवाभान्वार राम॰
भेयातां तदा अंजस्याः समारूढा वाग्नयो लौकिका भवंति अपात्र विषये अन्यतरण्वारंभः कर्तव्यः अन्यतरण्वारंभाभावे आधानमेव १६

माघाश्रितं नदीलक्षणं च केचिद्वर्णयंति कूलद्वयांतरालं यत्र दीर्घाच्छेन चोच्यते किंतु तद्देशवर्त्तीयजलसंयोगो भवेत् अष्टौ धनुः
सहस्राणि न सम्प्रस्रवति यज्जलं नदीशब्दाभिधेयत्वं तस्य वेच्छंति सः एषः एकेन नामधेयेन ख्यात योजनगामि यत् उदकं तन्नदीश्रा
व्वाच्यमिसापरे जगुरिति। प्रवासादन्यत्रापि विनाग्निभिर्यदा पत्नी नदीमंबुधिगामिनीं अतिक्रामेत् तदाग्नीनां विनाशः स्यादिति
श्रुतिः नदीसंतरणे ग्रामयोः परस्परसंक्रमणे सर्वजाद्यंतसीम्नो वा पत्नीयजमानावग्नीनरणी वा चारभेयातां अनन्वारंभणे ग्नीनां॥
लौकिकत्वं स्यात् तथा च त्रिकांडी नदीसंतरणे ग्नीनां सीमातिक्रमणे तथा सर्वत्राद्यंतसीम्नो वा स्वामिस्पृष्टास्युरन्यथः प्रत्यक्षमरणि
द्वारमन्यथाग्निविनाशनं आत्मारोपणपक्षे च नान्वारंभणमिष्यते। प्रोषिते यजमाने ग्निहोत्रपिंडपितृयज्ञनित्येष्टयः कर्तव्याः यम्मुसो
मयागादीनि न कर्तव्यानि यजमानकर्तव्यता स्वन्यमुद्दिश्य त्यागमात्रकर्तव्यता पुरोडाशदर्विहोमादिकं अवसरप्राप्तमध्वर्युणा पत्नीसमी
पे कर्तव्यं पत्न्यां रजस्वलायां प्रसूतायां वा पूर्वमेव नियुक्तो ध्वर्युः कुर्यात् यजमाने प्रोषिते आग्रयणादि न कुर्यात् अग्निहोत्री गां त्री
हि स्तंबं वा यव स्तंबं वा दूरत्वादीन्यादपि त्वा तस्याः पयसाग्निहोत्रं जुहुयात् दूरत्वादि पक्षमाश्रयेत् नैमित्तिकजातेष्टिगृहदाहेष्ट्यादयो
यजमानागमनं न पर्यंतमुत्कृष्यंते याः काम्या याश्चिते ष्टयस्ताः सुपर्णाहुतिः कर्तव्या आधानादिकं न कुर्यात् यजमानकर्तव्यानि यानि मंत्रोक्ता
नि कर्माणि तेषां स्थाने मंत्रजपं कुर्यात् यजमानः अध्वर्युः कर्मकाले कर्माणि कुर्यात् विष्णुक्रमणोत्सर्पण वर्जं सर्वं कुर्यात् यजमानो वि

प्रा॰दी॰ व्युत्क्रमणोत्सर्पणे यत्र स्थितस्तत्र कुर्यात्॥ अदृष्टार्थानि कर्माणि लुप्यंते॥ दृष्टार्थानि कर्माणि कुर्यात्॥ इत मंत्रजपः कार्यः॥ अस्मिन्नर्थे त्रि
२७ कांडी वचनानि॥ पितृयज्ञाग्निहोत्रं च प्रकृतौ विधिं विनेतरत्॥ याविधि सोमयागादि याजमानक्रियान्विता॥ स्वामिनि प्रोषिते नास्ति साहका
र्यापनो मुनिः॥ याजमानक्रियास्त्र न्यंद विहोमादि किंच न॥ उद्देशत्यागमात्रेण याजमानेन संयुतं कुर्याद्वसरप्राप्तं सम्प्लविक पत्नीसमीप
तः॥ पत्न्यां रजस्वलायां वा प्रसूतायां तथापि वा॥ एवमेव नियुक्तः सन् ऋत्विक् कुर्याद्यथोचितं॥ अथाग्निहोत्रे निषेधः॥ पितृयज्ञ इति त्रयं॥
कर्तव्यं प्रोषिते पत्यौ यान्यत्स्वामिक्रियान्वितं प्रवसद्याहिताग्नौ पद्याग्रायणमुपागते॥ अग्निहोत्री ब्रीहिस्तंबमिति पक्षं समाश्रयेत्॥ नैमि
त्तिकं तु जातेष्टिगृहदाहेष्टिपूर्वकं॥ स्वाम्यागमनपर्यंतमुत्कृष्य संसशेषतः॥ प्रायश्चित्तेष्टिसंप्राप्तौ कुर्यात्पूर्णाहुतिं बुधः॥ अन्वाधेयादिकं प्रा
प्तं क्रमयानुगमादिना॥ स्वाम्यागमनपर्यंतमुत्कृष्टव्यमशेषतः॥ यावंति स्वामिकर्माणि मंत्रोक्तानीतराणि वा॥ तेषां निवृत्तिः सर्वेषां तत्स्था
ने जप एव हि॥ विव्युत्क्रमोत्सर्पमात्रे कर्तव्यं वचनाद्भवेत्॥ दृष्टिप्रयोजनार्थानि स्वामिकर्माणि यानि तु॥ तत्स्त्री मध्वर्युरन्यानि कुर्यान्मंत्राज
पेत्सतिः॥ अदृष्टार्थानि लुप्यंते जपेन्मंत्रांश्च तानपीति॥ इति प्रायश्चित्तप्रदीपे अग्निहोत्रप्रकरणं समाप्तं॥ अथ दर्शपूर्णमासप्रायश्चित्ता
नि वक्ष्यंते॥ तत्र प्रथमम् अनालंभुकाविषयं प्रायश्चित्तं॥ अन्वारंभणीयायां प्रक्रांतायां संकल्पानंतरम् अनालंभुकायाम् यजमानपत्नीं विहा एम॰
य प्रयोगं समापयेत्॥ केचिद् अग्न्यन्वाधानादूर्ध्वम् अनालंभुकायाम् यज्ञम् असमापयेदित्याहुः॥ दर्शपूर्णमासयोर्विशेषो वक्ष्यते॥ अर्धो वा एतस्य २७

पत्तस्स्मीपतन्नत्यादि पत्न्यादि पनालंभुकापामेतस्पपजमानस्पार्धं मीपतेऽभाग्योंसहकर्तव्यत्वात् अत्पेहनि पत्न्यनालंभुकाभवतीति
अत्पमहन्निति कर्मलक्ष्पते अत्राहैं कार्मणि संकल्पादिनामश्रीते अनालंभुकापां रजस्वलापां अपरध्यपजेत् अपरेऽर्धं नामकृतुआपारो
दाशिनकरणं सर्वं पौवपत्नेन पजते सांगेन पत्न्यांकर्तव्यं पत्न्याकर्तव्यं स्वपमेवकारेति तामिष्टोपक्रपेत तोऽस्पुरूत्वं वतुर्थेहनि कर्मार्थमु
पक्रमेत अमहमस्मीति ऋतुकालउपगमनमंत्रोवा अग्न्यन्वाधानप्रभृति अपरध्यपजेतेति संकल्पादूर्ध्वं अनालंभुकापां तांप
त्नींविहापैवाग्न्यन्वाधानादिकर्म कुर्पात् दर्शपूर्णमासपोः प्रथमेप्रपोगे संकल्पात् सर्वमनालंभुकापां विरम्पकालांतरे कुर्पात् संक
ल्पादूर्ध्वं कर्मारंभात् सर्वे अनालंभुकापामन्वाधानप्रभृति अपरध्यैवकुर्पात् द्वितीपादिप्रपोगेषु संकल्पात् सर्वे अनालंभुकापां सं
कल्पप्रभृति अपरध्यैवकुर्पात् एवं विकृतीष्टिष्वपि आग्रपण चातुर्मास्पेषु पशुबंधेषु च भवति अन्येत्वाहुः प्रथमे प्रपोगे संकल्पा
दूर्ध्वं अन्वाधानात् सर्वमनालंभुकापां विरम्पकालांतरे कुर्पात् अन्वाधानादूर्ध्वं चेद परध्यसमापपेत् द्वितीपादिप्रपोगे संकल्पात् सर्वम
नालंभुकापां विरम्पकालांतरे कुर्पात् संकल्पादूर्ध्वं अनालंभुकापामग्न्यन्वाधानप्रभृति अपरध्यैव समापपेत् एवं विकृतीष्टिपशुचा
तुर्मास्पेष्वपीति एतद्रूपीभाष्पोक्तमपि लिख्पते अत्पमहन्नामव्रतोपापनतादि सर्गपोर्मध्पउच्पते केचिद्व्रताहमहर्व्रमिति तेषां मते द
र्शपूर्णमासादीनां कर्मणां कालः पर्वादि अत्पमहः एषपक्षः प्रापेणानुष्ठीपते वृद्धैः केचित्संकल्पादारभ्पेतिवर्णपंति तास्मिन्नत्पेहनि पदि

प्रा·दी· पत्नी रजस्वला स्यात्तदा पत्नीकर्मवर्जं दर्शपूर्णमासादि कर्तव्यं· एवं दर्शपूर्णमासातिदेशप्राप्तेषु चातुर्मास्येषु अन्वाधानादूर्ध्वं रजस्व
१८ लायां मध्ये एव यागः कर्तव्यः· कर्मारंभात्पूर्वं चेत्कालांतरे यागः कर्तव्यः· पत्न्यामनालंभुकायां बहुपत्नीकस्यानालंभुकायाः कर्माणि
18 अन्यतमया कारयेत्· अन्यस्यामविद्यमानायां अनालंभुकायाः कर्म न स्यात्· पुत्रो ब्रह्मचारी गृहस्थो वा कुर्यात्· तन्मंत्रान्यजमानः स्थापत्तन आसी
नो जपेत्· प्रोषिते यजमाने तन्मंत्रान्पुत्रो जपेत्· प्रैषे पत्नीं संनह्येति पदद्वयलोपः· संनहनकाले योक्त्रं वेदेः पश्चाद्दग्रेस्तृणी प्रात्स्यस
वेक्षणाभावात् तेजोसीति गार्हपत्ये आज्याधिश्रयणं नास्ति· योक्त्रविमोचनकाले मंत्रेण योक्त्रमादद्यात्· अन्यत्सर्वं पुत्रः कुर्यात्· रोगादिना
पंग्वादिना कर्मण्यसमर्थायामपि एवमेव कुर्यात्· तथा च कात्यायनः प्रक्रांतमग्निहोत्रादि यत्किंचिद्रुतिवोदितं· आर्तवाभिप्लुतानां
ऽविहाय कुर्यात्तद्विजः स्वयं मा रंभणीयायां प्रक्रांते वैकृतेष्वपि· व्रतादूर्ध्वं तु दृष्टा कुर्यात्कार्यं न लोपयेत्· अन्वाहितेष्वग्निषु प
दित्रयोग्नयोनुगच्छेयुः गार्हपत्याद्यायतनेभ्यः क्रमेण भस्मनारणी संस्पर्शयेत्· प्रथममग्निसादिना मथित्वा गार्हपत्याद्यायतनेभ्यः क्रमे
ण भस्मनारणी संस्पर्शयेत्· प्रथममग्निसादिना मथित्वा गार्हपत्यायतने निधाय दक्षिणाग्निमाहवनीयं प्रणीयाज्यं संस्कृत्य होत्रादीना
मन्यतमेन प्रायश्चित्तं हुत्वा पुनराधाय व्याहृतीभिरुपतिष्ठेत्· यद्यासमारोपणात्क्रमेण पृथक्पृथक् मथित्वायतनेषु निधाय तत्र एक·
तत्रोक्तप्रायश्चित्ताहुतीर्हुत्वा पुनराधाय व्याहृतिभिरुपतिष्ठेत्· यद्याआवाहितगार्हपत्यस्योद्वापेत मंत्रेणारणीभस्मनां संस्पर्शे १८

तःप्रथममित्यादिनाममथित्वाद्दक्षिणाग्निमाहवनीयंचानुगम्यैवगार्हपत्यापतनेनिधायाज्यंसंस्कृसहोत्रादीनामग्नतमेनप्राप्याश्रितंतंहु
त्वागार्हपत्यंपुनरन्वाधायपञ्चाहुतीभिरुपतिष्ठेत अन्वाहितोदक्षिणाग्निरुद्वातश्चेद्गार्हपत्यात्तंप्रणीयदक्षिणाग्नौचतुर्होतारंगार्हप
त्येदध्यात्मकंहुत्वादक्षिणाग्निंपुनरन्वाधायपञ्चाहुतीभिरुपतिष्ठेत दक्षिणाग्नेर्भिन्नयोनित्वेप्रायश्चित्तंततआहत्यनिधायचतुर्हो
तारंहुत्वादक्षिणाग्निंपुनरन्वाधायपञ्चाहुतिभिरुपतिष्ठेत अन्वाहितआहवनीयउद्वातश्चेद्भस्मसमारोपणाद्यारतामथित्वाहव
नीयायतनेनिधायपञ्चहोतारंहुत्वाहवनीयेपुनरन्वाधायपञ्चाहुतिभिरुपतिष्ठेत पञ्चगोर्हपत्यादाहवनीयंप्रणीयेतःप्रथममित्या
दिमन्त्रत्रयंजप्त्वाहवनीयेपञ्चहोतारंगार्हपत्यादाहवनीयंप्रणीयेतःप्रथममित्यादिमन्त्रत्रयंजप्त्वाहवनीयेपञ्चहोतारंगार्हपत्ये
दध्यात्मकंहुत्वाहवनीयंपुनरन्वाधायपञ्चाहुतिभिरुपतिष्ठेत द्वयोःसहानुगमनेपितृत्रपूर्वोक्तंप्रायश्चित्तंकृत्वापुनरन्वाधायपञ्चा
हुतिभिरुपतिष्ठेत सभ्यावसथ्ययोर्नाशेआहवनीयात्प्रणीयतयोःसर्वान्होमान्कृत्वातत्तौमन्वाधायपञ्चाहुतिभिरुपतिष्ठेत भिन्नयोनि
त्वपक्षेप्रायश्चित्तंततआहत्यपूर्वोक्तंप्रायश्चित्तंकुर्यात् अजस्रपक्षेअन्वाहिताग्न्योःयत्रयोपघनुगच्छेपुर्गार्हपत्यावायतनेभ्योमन्त्रे
णभस्मनारणीत्कुमेणांसंस्पृश्येतःप्रथममित्यादिनापथ्यकृपथ्यंकृमथित्वायतनेषुनिधायाज्यंसंस्कृत्यगार्हपत्येसर्वान्होत्दंनदक्षिणाग्नौचतु
र्होतारंआहवनीयेपञ्चहोतारंचहुत्वासर्वान्पुनरन्वाधायपञ्चाहुतिभिरुपतिष्ठेत अन्वाहितोगार्हपत्यउद्वातश्चेद्भस्मसमारोपणाद्याद

प्रा·दी· तामथित्वागार्हपत्यायतने निधाय होत्रादीनामन्यतमेन प्रायश्चित्तं कृत्वा पुनरन्वाधाय व्याहृतिभिरुपतिष्ठेत अन्वाहिते गार्हपत्ये उद्धृते सति
१९ अजस्रबुध्या आहवनीयाग्निनाहरेत अन्वाहितो दक्षिणाग्निरुद्धातश्चेद्रुत्समारोपणाद्यावृत्तामथित्वा दक्षिणाग्न्यायतने निधाय चतु
17 र्होतारं कृत्वा पुनरन्वाधाय व्याहृतिभिरुपतिष्ठेत पक्षे दक्षिणाग्नेर्नाशे गार्हपत्यात्तं प्रणीय दक्षिणे चतुर्होतारं गार्हपत्ये दशात्मकं च कृ
त्वा पुनरन्वाधाय व्याहृतिभिरुपतिष्ठेत अन्वाहिते आहवनीये अनुगते मत्स्यसमारोपणाद्यावृत्तामथित्वा आहवनीये निधाय पंचहोतारं कृत्वा
पुनरन्वाधाय व्याहृतिभिरुपतिष्ठेत पक्षे आहवनीयनाशे गार्हपत्यात्तं प्रणीयाहवनीये पंचहोतारं गार्हपत्ये दशात्मकं च कृत्वा पुनरन्वा
धाय व्याहृतिभिरुपतिष्ठेत ह्रुपोर्ध्वपोः सहानुगमने तत्र तत्र पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कृत्वा पुनः पुनरन्वाधाय व्याहृतिभिरुपतिष्ठेत अन्वाहिताग्नेः प्र
याणोपपतौ अग्निष्टेन सिपत्रपात्रादिसाधनानि निधाय दक्षिणमनड्वाहं पुत्वाजं संस्कृत्य तावन्मात्रोपयोगिमां पर्णमयां स्रुवां चातुर्ग्र
हीत्वा आहवनीये जुहोति अन्वारब्धे यजमाने तुभ्यं ता अंगिरस्तमेति हुत्वा स्रुचमाहवनीये प्रक्षिप्य सत्यमनड्वाहं पुत्वा अजस्रैः समा
रोप्य वा प्रयायात् अन्वाहिताग्नेः प्रयाणे दीक्षितस्य प्रयाणे उद्धरणपक्षे पित्र्याणां समारोपणं अजस्रपक्षे त्रयाणां समारोपणं सर्वदा·
अग्नीन्धु कष्ठे निधाय अरणीं वाभिलषिते देशं गत्वा पृथक्पृथक् प्रमथित्वा विहारं कल्पयित्वा तत्र तत्राग्नीन्निधाय मनस्वतीं हुत्वा प्रयो एम·
गप्रोषे समापयेत दक्षिणाग्नेर्भिन्नयोनित्वे पृथगरणीभ्यां समारोप्य मंथेत सान्नाय्यस्यान्वाधानदिवसे विधानात द्विषयं प्रायश्चित्तमु १९

च्यते॰ सान्नाय्यार्थं षट् गावः तासां पयोऽपाकृतावत्सा दोहनाय स्यागपदि धयेयुः तासां गवां पङ्क्तिं विस्पयो पि न लब्धस्यात्तदानीमेव षाषुदेवसपापवाप्ता
सापेयतेन॰ इदमपक्ष्यद इति संकल्पः अन्वाहितस्त्वात्रान्वाधानं॰ इध्माबर्हिः सन्नहसवायवेजुष्टं निर्वपामीति तंडुलान्निरुप्योषधधर्मेणावहननं
तं कृत्वा चरुस्थालीमधिश्रित्य संतंडुलैर्यवागूं पक्त्वा विश्राम्याभिघायासादयेध्माधानप्रभृति आज्यभागांतं हुत्वा वायवे नु ब्रूहि वायुं यजेति यवाग्वा
वायुं यजेत॰ वायो शतं हरिणामिति याज्यानुवाक्ये॰ वायोरहं रत्नभाग्भूयासं॰ स्विष्टकृदादि समाप्तं॰ अन्तारंभविसर्गौ यजमानस्य विधेते॰ पुनरालं
भवर्जं संतिष्ठते॰ तदानीमेवौषधीनां पयो दुग्ध्वा सायंदोहं संपाद्य मिश्रीकृत्वा सर्वासां वत्सानपाकृत्वोपोष्य श्वोभूते प्रातर्दोहाय सर्वासां पयो दो
हयित्वे हिं समापयेत॰ यदा सर्वासां पयसि कृतं सैषा तेषामिति येन केन विड्पायेनैव दधि पयो दोहयित्वा तस्मिन्नयो निनीय सुरक्षितं निधायोप
वसेत्। श्वोभूते आग्नेयमैन्द्रं चरुं निरुप्य वायवे यवागूवर्थं तंडुलान्निर्वपेत॰ तंडुलमस्कंदनां तं कृत्वा वायवे निरुप्याभिमृश्य प्रातर्दोहं कृत्वाग्नेय
येषणादि॰ सायंदोहं कुम्भ्यां रात्रौ स्थापितं पयः सान्नाय्यजलं निषिच्य। दोहधर्मेणं कुम्भीमधिश्रित्य ऽतेरणाग्नी स्थापकितं मतधीयतंडुलान्प्रक्षि
प्य यवागूं पचेत॰ सान्नाय्यप्रतिनिधित्वात्तन्नात्रौषधधर्मो यवागूः॰ विश्राम्याभिघार्य अलंकृत्य सह विर्भिः सह वेधामासाद्याग्नेयो यांशु याजाभ्यामिष्ट्वा इन्द्रा
यानु ब्रूहीत्युक्त्वा दधिस्थाने यवागूमवदायेन्द्रं महेन्द्रं वा यजेत॰ अथ गपुरोडाशस्कन्तो याभ्यामिन्द्रं महेन्द्रं पूर्वं स्थाप्य पृथक् यवाग्वा वायुं यजेत वायवे नु
ब्रूहि वायुं यजेति॰ वायो शतं हरिणामिति याज्यानुवाक्ये॰ वायोरहमिन्द्रियावी जेमानमिति वा॰ वायोः पृथक् यागपक्षे आवाहनकाले इन्द्र आवाहना

प्रा०दी० नंतरं वा पुमान्वाहयेत्· निगदेषु च तथैव निर्दिशेत्· एवमिष्टिं समाप्य तदानीमेवान्वाधानाद्युपक्रम्यासायंदोहं दोहयित्वोपोष्य श्वोदर्शात्सहा
२० मावास्येन यजेत· यद्यबद्धीनां गवां मध्ये पयः कांस्यधी पीततां दोहयेत् अधीतां गां न दुह्यात्· अधीता या गौः ययासासायंदोहं संपाद्य मिंदाहुतीहु
२० त्वा अदुग्धा तां वत्सान्पायकृत्स्य उपोष्य श्वःप्रातर्दोहं कृत्वामावास्येन यजेत प्रातर्दोहार्थं पयः पानेपि एकाम अधीतां दुग्धा प्रातर्दोहं कृत्वा मिंदा
हुतीहुत्वा यागं समापयेत्· सायंदोहविनाशेऽनुरात्रौ तदानीमेव पापीसेत्सपयपरिस्तीर्याग्नेर्गार्हपत्यस्य तृणानि संस्तीर्य तेष्वग्निहोत्रहव
णीमुपस्तंदाहु पात्री च सादयित्वाग्रस्तायां दक्षिणात उपवेश्य पवित्रं कृत्वाग्निहोत्रहवणीश्चर्ये चादाय हस्तायं दोहप्रतिनिधि पुरोडाशार्थमिंद्राय
महेंद्राय पञ्चहीहीन्निरुप्योपवसेत्· श्वोभूते कृतानन्तरार्थानयहायपात्रासादनादि कृत्वा एत्रौ निरुप्य श्रीहि हविश्चैवाग्रीमें इंद्रमाहेंद्रं वा निरुप्य प्रातर्दोहं
दोहयित्वा आग्नेयोपांशुयागाभ्यामिष्ट्वा इंद्रायानुब्रूहीत्युक्त्वा पुरोडाशादवदाय पश्चात् चावदाय दध्नस्थाने कृतं द्वितीयं पुरोडाशमवदायेंद्रं
महेंद्रं वेष्टिं समाप्य तदानीमेवान्वाधानाद्युपक्रम्य सायंदोहं दोहयित्वोपोष्य श्वोभूते दर्शसहामावास्येनापन्नोत यजेत· अथवा सायंदोह
नाशे प्रातर्दोहं द्वेधा कृत्वैकं भागमातंच्य सायंदोहस्थाने कुर्यात्· अपरं भागं पयःस्थाने कुर्यात्· मिंदाहुतीहुत्वाथाहुती श्रुहुत्वा यागं कु
र्यात्· प्रातर्दोहनाशेपि तस्य स्थाने ऐंद्रं माहेंद्रं वा पुरोडाशं कृत्वोपांशुयागांते कृत्वा इंद्राय महेंद्रायानुब्रूहीत्युक्त्वा प्राक्कृतं पुरोडाशमवदा एम०
य पश्चात् तत्स्थाने कृतं द्वितीयं पुरोडाशमवदाय दध्ना सह ... तदानीमेवान्वाधानाद्युपक्रम्य दोहं संपाद्य श्वोभूते श्वः तं संपाद्य यागं कुर्यात्· २०

सायंप्रातर्दोहद्वयपनायेऽग्ने इदं वा माहेन्द्रं वा पंचशराएवमोदनं निर्वपेत्‌ अग्निहोत्रहवण्याऽतिर्वापः शराएवेण वा अग्निहोत्रहवण्या निर्वाप
पक्षे चतुरो मुष्टीन्निरुप्याऽतिशिष्टावापकाले पंचशराएवपर्याप्तव्रीहीनावपेत्‌ पंचशराएवमिति पंचपुरुषभोजनपर्याप्तमोदनं पंचशरा
एवौदनस्य कर्मान्तरत्वे औषधधर्मा विधीयन्ते आग्नेयविकारत्वात्‌ पदार्दोहमयोः प्रतिनिधिस्तदानौषधधर्माः सहसांनाय्यत्वांओदनेप
सामान्यात्तैर्हविर्भिः सहपर्यग्निकरणं अभिघारणीयासह हविर्भिः सह वेद्यामासादनाग्नेयोपांशुयागाभ्यांमिष्ट्वा पुरोडाशमवदाय दोहद्व
यप्रतिनिधित्वाद्दोदनं चतुरवत्तमवदायेन्द्रं महेन्द्रं वा यजेत्‌ एवमिष्टिं समाप्य तदानीमेवाग्नीनन्वाधाय पसायंदोहयित्वा पयोभ्यां श्वोभूते
भ्यं तद्दधिभ्यांसहामावास्येन यजेत्‌ यथा सर्वत्र द्वौ हे पीनौ योऽपहारेवा मिंदाहुती व्याहृती श्च हुत्वा दोहयोः प्रतिनिधित्वेन श्रावाज्याद्दव
यापेष्टिं समाप्य तदानीमेवाग्नीनन्वाधाना द्युपक्रम्य दोहयित्वो पोषा श्वोभूते भ्यं तद्दधिभ्यां पुनः सह यजेत्‌ सान्नाय्ये श्रपमापोतायाद्दुग्धत्वा
ग्नेरन्यत्र पदि विष्यन्दे ऽदुदहुपरीत्य वल्मीकवपायां प्रजापतेर्नत्वदितितत्सपोवनिनीयभूमिसुपतिष्ठेतेति अन्यांदुग्ध्वा पुनः संनयेत्‌ सान्ना
य्यं यदि कीटविपन्नस्यात्‌ मध्यमेनोत्तमेन वा पलाशपर्णेन महीद्यौः पृथिवी च न इत्यृचांतः परिधि देशे निनीयान्यांदुग्ध्वा पुनर्यजेत्‌ सान्ना
य्यमभिहर्षं चेन्मित्रो जनानीति आहवनीये हुत्वान्यांदुग्ध्वा पुनः संनयेत्‌ यागकाले कीटाद्युपहतममेध्याद्युपहतं वा सान्नाय्यमप्सु प्रक्षिप्य
लौकिकं दध्यानीय प्यं तं च दोह मे त्राजस्वामिंदाहुती व्याहृती श्च हुत्वा तेनैव प्रचरेत्‌ सान्नाय्ये प्रतिगंधेन दुष्टे तदप्सु प्रक्षिप्य पुनः सं

प्रा॰दी॰ नपेत्‌। सान्नाय्यस्य पुरोडाशमप्रयाजात्स्कंदने यजमानः संत्वा सिंचामीति स्कंनस्योपरि जलं सिक्त्वाभिमंत्रयेत। अध्वर्युः भूर्जपेत्स्वाहोसादि
२१ नास्कन्नमनुमंत्र्य उग्निद्रिगणेन कृत्वा स्कन्नशेषेण प्रचरेत्‌। सर्वस्कंदने लौकिकं दधि पयो वानीय दोहमंत्राजस्वाद्र्गादिगणं कृत्वा तेन प्रचरे
21 त्‌। अमावास्यायामग्निहोत्रं हुत्वा सान्नाय्यातंचनार्थं अग्निहोत्रोच्छेषणं निदध्यात्‌। तत्प्रमादाद्यदि न स्यात्तदाग्निहोत्रं पुनर्हुत्वाग्निहोत्रोच्छे
षणेन सान्नाय्यमातंच्यात्‌। दर्शपूर्णमासादिषु मंत्रेणोपरि निहितं प्रस्तरं बर्हिरिध्मादि यद्यधो निपतेत्तद् ब्रह्मप्रतिष्ठामनसः इत्येतया पु
नः स्वस्थाने तत्प्रतिष्ठाप्यैतयैव स्रुवाहुतिं जुहुयात्‌। हुत्वा वा प्रतिष्ठापयेत्‌। हुत्वानंतरं कर्म कुर्यात्‌। अव्यवहितमेव कुर्यात्‌। एवमन्येष्वपि
नैमित्तिकेषु सर्वत्र व्यापन्नमतिक्रांतं कर्म पुरस्तादुपरिष्टाद्वा प्रायश्चित्तानंतरं कर्तव्यं। यथाश्राविताद्विषकृतेषु प्रायश्चित्तं कृत्वा पु
नः कर्तव्यानीति सामान्यमेतत्‌। अस्यापवादः। अतिक्रांतं कर्म नावृत्येत्। प्रमादात्सर्वमंगमकृत्वोत्तरस्मिंत्रंगे कृते पुनः पूर्वमंगं न कर्तव्यं
यद्यर्थलुप्तं भवति यदि प्रयोजनमस्त्यं भवति तत्र प्रायश्चित्तमेव। यथा प्रस्तरोच्छेदनमकृत्वाच्छिन्नशाखया वत्सापाकरणे कृते पुनः
प्रस्तरोच्छेदनं न कर्तव्यं प्रयोजनाभावात्‌। एवं लूनस्य लवनं स्वात्तस्य खननं अवहतस्यावहननं पिष्टस्य पेषणं दग्धस्य दहनमित्यादि
वचनात्‌ तेन कर्तव्यं क्वचिदर्थलोपाभावेपि वचनान्न क्रियते। यथा स्वरमाणाद्वोपसद्भिः प्रचरेत्पुनर्न कृताकृतमाद्रियेत इति वच एम॰
नात्‌। केचिदर्थलुप्तेष्वपि मंत्रोच्चारणमिच्छंति। छिन्नेत्यलूनेत्यपि पिष्टे सान्नाय्ये मातिकेत तथा यश्रामंत्राः प्रयोक्तव्या मंत्रा यज्ञार्थसाध २१

काद्दूति वचनात्· तथाच कात्यायनः स्वातलूनच्छिनावदत्तपिष्टदग्धदुग्धेषु पजुः क्रियासंभवादिति· सर्वत्राश्राश्रावितप्रसाश्रावितवषट्
कारणामवचनेन्यथावचनेमात्रादिहीनेऽतिरिक्तेन्यथावषट्कृते चाश्रावितमित्यवास्रुवाहुतिं जुहुयात्· सर्वत्रप्रोक्षणादिषुश्चा
पितव्यां देवतां विहाय पदेवतांतरोच्चारणोपह्वेदेवा अतिपाद्यानि इति स्रुवाहुतिं जुहुयात्· निर्वापकाले अभागिन्यै देवतायै यदि
निर्वपेद् भागिन्यै निरुप्तमिति पदा स्मरेत् तद्दैवहविर्विभज्य मुष्मै त्वेत्यभिमृश्य तद्देवसर्वं जुहुयात्· अमुष्मै स्वाहेति· वेद्यामासाद
नपर्यंतं पदा कदा वा स्मरेत्तदा निर्वापक्रमेणाभाग्विन्या पागोन्वायासच्छाने भवेत्· तदा होतापि अभागिन्या आवाहनं निर्वापक्रमेणा
कुर्यात्· तत्रापि पह्वेदेवा अतिपाद्यानीति स्रुवाहुतिं नु कुर्यात्· होतावाहनकाले भागिन्या देवतामपहायाभागिनीं यद्यावाहयेत्तत्र यह्वेदे
वा इति स्रुवाहुतिं कृत्वावाहनक्रमेण अभागिनीं देवतां क्र्यापास्य चतुर्गृहीतेनानुब्रूहीति ब यजेति यजेत्· होतापि तद्देवस्यायाज्यानुवा
क्याभ्यां यजेत्· उत्तमप्रयाजादिनिगमेष्वावाहनक्रमेणाभागिनीं देवतां निर्दिशेत्· भागिनीं देवतां पदा स्मरेत् तदोक्षापमनसावाहयेत्तस
र्वत्रप्रणीताप्रोक्षण्योदिविधुपात्तजलानां क्रियमाणानां स्नादितानां वा बिंदुपाते चमसादिस्रावे वा पोहिष्ठामयोभुव इति त्र्यचमुक्त्वांते
पात्रं प्रपित्वा तं तमश्नाप इति स्रुवाहुतिं जुहुयात्· दर्शपूर्णमासेषु तद्विकारेष्विष्टिषु प्रारब्धेषु समाप्तेषु मेध्यादिभिः स्पर्शो नाविर्भवति
चेऽदह्यमुऽस्यं वित्रमिति तितिस्त्रः स्रुवाहुतीर्जुहुयात्· यानि कर्माणि स्पर्शदर्शने विहितानि तानि वर्जयित्वेत्यर्थः· अथ वानुदिते सूर्ये

प्रा॰दी॰ पानि कर्माणि विहितानि तानि वर्जयित्वा अथ वा यत्र प्रायश्चित्तोक्तिः स्ति यस्याश्चिन्ने गाह्ये मनि स्रूपो नाविर्भवति सोऽपि बहुरूपमाल
२२ भेतेसादीनेत्त प्रायश्चित्तं भवति इह सर्वत्र ह विपर्यस्ते वितते सर्पा वंद्रमसोर्ग्रहणे पितृदर्पमित्यादिभिः स्रुवाहुतीर्जुहुयात् सर्व
22 त्र वितते पञ्चकर्मणि यजमानस्य ऋत्विजां वा स्वप्ने रेतो विसर्गः स्यादिमं मे वरुण तत्वा यामीति द्वे स्रुवाहुती हुत्वा गंधपुष्पोपहा
एदिभिः सूर्यमभ्यर्च्य पुनर्मामैत्विन्द्रियमिति तत्र चं जपेत् तच्चेन स्रुवाहुतीर्जुहुयात् समिधो भ्यादध्यात् बुद्धिपूर्वं रेतोत्सर्गे व्रा
तपतीष्टिं कुर्यात् पशुः स्वदारागमने व्रातपतीष्टिः प्रायश्चित्तं तत्र ह प्रायश्चित्तं स्य इति संकल्पः अग्नये व्रतपतये ष्टाकपालं पुरोडाशं
निर्वपेत् त्वमग्ने व्रतपा असि यदो वयमिति याज्यानुवाक्ये अग्ने र्व्रतपते ऽहमन्नादः आहिताग्नेर्यो ऽन्यं तरस्य सर्गे व्रतभृदिष्टिः
प्रायश्चित्तं निर्मृगारे ष्टिश्च इत्यापक्ष्यद इति संकल्पः अग्नये व्रतभृते ष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत् त्वमग्ने व्रतभृच्छुचिः ब्रतानि बि
भ्रद्व्रतपाः इति याज्यानुवाक्ये अग्नेर्व्रतभृतो ऽहमन्नादः सर्वत्र प्रायश्चित्ते हीनां पुनरालंभ जपो न विद्यते न्मृगारेष्टिः पुरस्ताद्वक्ष्यते
रेतोत्सर्गादिषु सर्व प्रायश्चित्तमपि कर्तव्यं सर्वत्र ह विर्देवता याज्यानुवाक्या हुतीनां हुताहुतमेषैषं तारिते विपर्यासे च त्वं नो अग्ने
स त्वं नो अग्न इत्येताभ्यां स्रुवाहुती जुहुयात् असमस्त्र स्यविस्तारः हुत स्यान्येषो नाशो ऽनग्नौ पतनं अहुतस्यान्येषो नाशः अवत्तस एम॰
नाशः तत्र त्वं नः स त्वं न इत्याहुती हुत्वा पुनः स्वस्थानाद वदाय यजेत् एकावदानाघकरणो यागास्वर्वेषा नेस जित्वं नः सत्वं न इत्याहु २२

तीहुत्वा पुनर्विसृष्टं तावदानमवदाय यजेत· एकावदानादिनायागे कृते त्वं नः स त्वं न इत्याहुती एवं न पुनर्यागः हविषामंतएयए
कावदानाधकरणे बहुहविष्ककर्मणि एकस्य हविषेऽअकरणं वा हविर्विपर्यासः देवतायाज्यानुवाक्यानां एकस्य विस्मरणे अं
तरायः विपर्यासस्तस्य समासः आहुतिम्रेषः आहुतेर्नाशः यथा अविज्ञातदेवताहुतिर्नष्पतीति· अपमाहुतेर्हुतम्रेषः आहुतेरहुतम्रे
षस्य· यावस्यपोगसमासिस्तावदाकृते रकरणं· तत्र सर्वत्र त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्न इति द्वे स्रुवाहुती जुहुयात· हविर्देवताधर्मणां या
ज्यानुवाक्यानां पार्वणाद्यंगहोमानां च व्यंसासे द्वे स्रुवाहुती जुहुयात· याज्यानुवाक्ययोः परस्परव्यत्यासे तथा तद्देवस्य नम याज्यया या
गे कृते पि त्वं नः स त्वं न इत्याहुती एवं न पुनर्यागः अंतरितामवंजयेत· भिन्नदेवस्य याज्यया यागे कृते त्वं नः स त्वं न इत्याहुती हुत्वा पुनर्या
गं न कुर्यात्· सर्वत्र हविषि छिन्ने यागे न षेच्छा नाद दवदाय पुनर्याकर्तव्यः हविष्यविद्यमाने हविरंतरं निरुप्य यागः कार्यः प्रक्रांतमा
ज्येन समाप्य पुनर्यागो वा· सर्वत्रावदाने अहुते हविषि दोषदर्शने अवत्तं हविरप्सु प्रीतमस्मनि वा प्रक्षिप्य त्वं नः स त्वं न इत्याहुती हुत्वा
पुनरयनाद्दवदाय यजेत· अवदानानंतरं पुरोडाशादौ दोषादर्शने वत्तेन हविषा प्रधानयागं कृत्वाऽवशेषमप्सु प्रक्षिप्य त्वं नः स त्वं न इति
द्वे स्रुवाहुती हुत्वाऽग्न्याज्यात् स्विष्टकृदादि कुर्यात्· न पुनर्यागः अवदानकाले पुरोडाशादौ केशादिदोषदर्शने दुष्टं हविरप्सु प्रक्षिप्य
शूर्पोदानादि हविरंतरं निरुप्य त्वं नः स त्वं न इति हुत्वा तेन यागं कुर्यात्· प्रधानहविषां परस्परविपर्यासे भिंदा हविर्गणाः त्वं न इति व

प्रा॰ दी॰ ह्वयोर्द्वयोः समुच्चयः प्रधानहविर्धर्मविपर्यासेत्वं नः सत्वं न इति द्वाभ्यां मिंदाहुती द्वयं वा प्रायश्चित्तं अंगहोमानामकरणे कर्मण्यसमाप्ते पुन
२३ र्यागः समाप्ते कर्मणि त्वं नः सत्वं न इत्याहुती एवं न पुनर्यागः प्रधानदेवतांतरणे पेक्षितं ततः प्राकृतस्मरणे त्वं नः सत्वं न इत्याहुती द्वे च मि
२३ दाहुती हुत्वा भूर्यादानादि पुनरुत्साधयागं कुर्यात् स्विष्टकृदूर्ध्वं स्मरणे तत्समाप्य पुनर्यागं कुर्यात् सर्वत्र प्रस्तरविधः ति परिधिबर्हिः
पविजप्रशाखापवित्रोपवेषवेदपरिस्तरणे ध्मादीनां छेदहोमे पथानेषु नाशे विनाशः जन्मं तद्रूपं कृत्वा तज्जातीयं तत्परिण्णाहं कृत्वा साद
यित्वा त्वमग्ने अयासि प्रजापते इत्येताभ्यां स्रुवाहुती जुहुयात् पवित्रनाशे मिंदाहुती गणो वा प्रायश्चित्तं प्रागुत्तमात्प्रयाजादाहवनीयायत
नादंगारो बहिः परिधि निर्गच्छेदंगारस्योपरि मा तपो मा यज्ञ इति मंत्रेण स्रुवमूलेन निधाय मुंगा हिंसीरिति वदेत् यदि पुरस्तात् बहिः परिधिं
गारो निर्गच्छेत् अध्वर्युं मा हिंसीर्यजमानं मा हिंसीरिति वदेत् यदि दक्षिणतः ब्रह्माणं यजमानं मा हिंसीरिति वदेत् यदि पश्चाद्धोतारं प
त्नीं यजमानमिति यद्युत्तरतः आग्नीध्रं मा हिंसीः पशून्मा हिंसीर्यजमानं मा हिंसीरिति वदेत् स्रुवमूलेनांगारमाहवनीये नु प्रहरेत् सहस्र
श्रृंगो वृषभो जातवेदा इति ब्राह्मणोक्तमिंदं प्रायश्चित्तं कृत्वै मंजीवेभ्य इति स्रुवाहुतिं जुहुयात् प्रयाजाद्यंगयज्ञानामकरणे इष्टेभ्यः स्वा
हेत्यादिभिरष्टौ स्रुवाहुतीर्जुहुयात् आहुतीश्च पिंडपितृयज्ञलोपे दर्शे हवनीये पाणिसंमर्शनात् सर्वे स्विष्टकृतः पर्वे वा समस्त होतारं चतुर्गृ एम॰
हं जुहुयात् अंगयज्ञानामकरणे प्रायश्चित्तमेव न पुनर्यागः प्रधानयज्ञविभ्रेषे प्रायश्चित्तं कृत्वा पुनर्यागः कर्तव्यः पक्षद्वयेत्पुत्रकायोन यजेत २३

स्त्रैधातवीयेनयजेतः त्रैधातवीयेष्ट्यापश्चादिति संकल्पः अथ संनहनकालेत्रयोविंशतिधेनवः निर्वापकालेदेवस्यत्वेत्याएऐंद्रा
विष्णुभ्यांयवानांचतुरोमुष्टीन्निर्वपति पुनर्देवस्यत्वेत्याएऐंद्राविष्णुभ्यामितिचतुरोमुष्टीन्व्रीहीणांनिर्वपति निर्वापकालेशूर्पद्वयेनिर्वा
पः नानाबीजधर्मेणकिंग्राहनिरस्तनादिकृत्वानिर्वपेत अवहननकालेव्रीहीनवहत्ययवानवहंतिनानाबीजधर्मेणप्रस्कंदनांतेकुर्यात
पेषणकालेव्रीहीन्पेषयित्वायवान्पिनष्टि कपालानामुपधानकालेद्वादशकपालान्युपधायप्रथमंव्रीहिपिष्टानांसंवपनंकृत्वामख
स्यशिरोऽसीत्यंतंकृत्वासंक्षालनमन्यस्मिन्पात्रेनिनीय तस्मामेनपिबोद्भ्यमापवपिष्टसंवपनादिकुर्यात पिष्टपात्रीद्वयंवा अधि
श्रयणकालेप्रथमंव्रीहिमयंपुरोडाशमधिश्रित्यत्वचंग्राहयित्वातस्योपरिततोज्यायांसंयवमयंपुरोडाशंनिधायत्वचंग्राहयित्वा
तस्योपरिततोपिष्टंहत्वाव्रीहिमयंपुरोडाशमधिश्रित्यत्वचंग्राहयित्वाउपायेनबहिर्लंभयित्वाज्यंनिरूप्यंयथापेषनिकृत्वापुरोडा
शंश्रपयति देवोवःसविताश्रपयतु अग्निर्वस्तनुवंमातिधागित्यादिमंत्रान्बहुवदूहेत संक्षालनद्वयंसंसृज्यअद्भ्योनिन
येत स्योनंवःव्रीहियवानांमेधाः सुमनस्यमानाइति उद्वासनकालेपुरोडाशपात्र्यंपुगपदेवोद्वासयेत सूर्यज्योतिर्वोविभातस्वर्मं
ऽर्ध्वत्वंच ऐंद्राविष्णुभ्यांजुष्टानभिघारयामि अत्रऊर्ध्वतांतिजनितारोमतीनां आदूर्ध्वः प्रथस्वलवेभुवनस्यगोपाः येवंआत्मानःप्रभु
षुप्रविष्टास्तानध्वंइति हीतासमिध्यमानानांसामिधेनीवांतरेणप्रयोजनमनेन। वीतिभिः ०प्रहोत्रेपूर्वमितिदेधाप्येद्धातिआ

प्रा॰दी॰ जुहोतेस्य पोध्रस्याग्रेत्री ते वाजिने ति परिदधाति॰ इंद्राविष्णुम्मामनुक्रहीति॰ मा मे ष्मा एवं विजिध्वं मावो हिंसिषं गाव॰ न॰ भरतमु

२४ ष्णूतेमनुषिं च नाव दानानि व॰ प्र॰ मोवो अक्कमामा हिंसिष्टेति पद वदानानिवो व॰ ष्ट आप्या॰ पुन॥ एकदा सर्वे पुरोडाशा अवत्ताय

२५ थास्युक्तथोपायेनावद्येत॰ इंद्राविष्णु यज॰ संवां कर्मणोस्य नुवाक्या॰ उभा जिग्यथुरिति याज्या॰ इंद्राविष्णोरहं देवयज्ययापात्र

हा॰ ऐंद्राग्र विष्वंतेग्वा॰ स्विष्टकृदादि अन्वाहार्यमासाद्य प्रतमानं हिरण्यं घृतान्नं वासो धेनुं च ददाति॰ अग्नये हिरण्यं॰ सोमाय

वासः॰ रुद्राय गामिति प्रतिग्रह मंत्राः॰ पुनरालंभवर्जं संतिष्ठते॰ एवं त्रैधातवीयेनेष्ट्वा संकल्पोत्सृष्ट यज्ञेन यजेत॰ यो यक्ष्यद्रसुक्त्वा

न्वाधानादि यत्किंचित्कर्म कृत्वा यदि न यजते स विम्रष्टेष्ट्या यजेत॰ इष्ट्या यक्ष्य इति संकल्प्यः॰ आग्नेयमष्टाकपालं पुरोडाशं

निर्वपते॰ ऐंद्रं पुरोडाशं निर्वपेत्॰ सौम्यं चरुं निर्वपेत्॰ तत्पुरोडाशाधिश्रयणात्सर्वं आग्नेयपुरोडाशैकदेशं सौम्यचरोः कतिपयतं

ड्, लान् ऐंद्रे पुरोडाशे तं स्रजेयेत॰ उभयोर्लौप्यं वा ऐंद्रे पुरोडाशे निमार्ष्टिः॰ अधिश्रयणादि समानं॰ यमत्र वन्निकाख्ये सोग्रेयस्य रं

द्रं वो विश्वतस्परीदं इंद्रं नरदूसैंद्रस्य॰ त्वं नः सोम या ते धामानीति सौम्यस्य॰ अग्नेरहमत्रादः॰ इंद्रस्याहमिंद्रियावी॰ सोमस्याहं प्रभ्रज

येति॰ पुनरालंभवर्जं संतिष्ठते॰ एवं विम्रष्टेष्टिं कृत्वा रब्धोत्सृष्ट यज्ञेन यजेत॰ सर्वत्र वितते यज्ञकर्मणि यजमानं प्रयागछेत्तय एम॰

तद्र्द्रम यामहे स्वस्तिदा विशस्पतिरिति प्रथमाहुतिः॰ सुबाहुती प्रजापति विश्वकर्मेति च सुवाहुतिं हुत्वा मयायगमे पुनर्यजेत॰ कारण २४

वदशब्दं मनःप्रयोगउपांशुः अक्षरव्यंजनानामनुपलब्धिर्ध्वानं तेषामुपलब्धिर्निगदः शब्दउपलब्धिमत्तउच्चैस्त्वमिदं कंठेम
ध्यं शिरसि तारं इति सर्वे वा वषट्स्थानानि कलिजां मंत्रोच्चारणकालेउपांशुप्रभृति वाचः स्थानानां मध्ये षेउदात्तादिस्वरमध्ये षेअक्ष
रपदमात्रामध्ये षेवा आभिर्गीर्भिरिति स्रुवाहुतिं जुहुयात् होतुर्हृद्रिन स्वरादौ मिंदाहिगणः प्रायश्चित्तं यजमानस्य यजमानोच्चारणका
लेस्वरादिमध्ये षेआभिर्गीर्भिरिति स्रुवाहुतिः प्रायश्चित्तं सर्वत्रेदं अत्रकर्तव्यमित्यनाज्ञातप्रायश्चित्ते षनाज्ञातं पुरुषसंमितदूति द्वे स्रु
वाहुती जुहुयात् सर्वत्रेध्माबर्हिरादीनां संभाराणां प्रयाजादीनामंगानां च न्यूने करणे वचनाद्दत्ते वर्धने च यस्मात्कत्रे इति स्रुवाहुतिं जुहुया
त् सर्वत्र हविषः स्कन्ने भिन्ने भग्ने नष्टे दुष्टे घुणे विपर्यासे उत्से केऽन्ने अतिरिक्ते वा यन्म आत्मनो मिंदाभूत् पुनरग्निरिति द्वे स्रुवाहुती जु
हुयात् सर्वत्र स्कंदनादौ तत्र तत्रोक्तप्रायश्चित्तस्यानेन समुच्चयः पुरोडाशप्रयाजीदाज्यस्कंदने यजमानः संत्वा हिंचामीति स्कन्नमनु
मनुमंत्रयेत अध्वर्युर्भूपतये स्वाहेत्यादिना स्कन्नमनुमंत्र्य यन्म आत्मनः पुनरग्निरिति द्वे स्रुवाहुती हुत्वा स्कन्नशेषेण प्रचरेत् प्रयाजाद
ध्वं मध्यात्प्राण्नापोयः स्कंदने अध्वर्युरेवस्कन्नमभिमंत्र्य मिंदाहुती हुत्वा स्कन्नशेषेण प्रचरेत् दर्शपूर्णमासादिषु हविर्यज्ञेषु विततेषु
सर्वत्रानादिष्टप्रायश्चित्ते षु अमस्तत्समस्तव्याहृतीर्जुहुयात् व्याहृतिप्रसंगात् कपालस्यनाशिरेकादौ प्रायश्चित्तं कपालस्थाने अश्वशफमा
त्रस्थानं परिकल्प्य रथचक्रचित्साकारेण कपालान्युपदध्यात् अश्वशफपात्रद्वे पात्कपालद्वासहस्थाप्याहुतिभिः स्रुवाहुतीर्जुहुया

प्रा॰दी॰ तत्र अष्टाकपालपुरोडाशेऽन्यूनातिरेकेण सप्तकपालानां नवकपालानां चोपधाने कृते व्याहृतिभिः स्रुवाहुतीर्हुत्वा हीने ष्टकपालमुपदध्यात् अतिरिक्तं कपाल
२५ मुत्सृजेत् कपालानामसंहतोपधाने व्याहृतयः प्रायश्चित्तं कपालानामूर्ध्वप्रमाणं अंगुलद्वयं अष्टाकपालोपधाने समचतुरस्राणि चत्वारि कपालानि वक्रत्रि
25 कोणानि चत्वारि कपालानि एकादशकपालेषु सप्तकपालानि चतुरस्राणि वक्रत्रिकोणानि चत्वारि द्वादशकपालेषु अष्टौ चतुरस्राणि वक्रत्रिकोणा
नि चत्वारि उक्तप्रमाणन्यूनातिरेकयोः व्याहृतयः प्रायश्चित्तं कपालोपधानकाले निहितांगारे पुरोडाशोपधानात्पूर्वमनुगते आत्वं संस्कृत्य मस्त
तीमाहपनीये कृत्वा पुनः कपालेष्वंगारान्निधाय प्रस्थहेत् पुरोडाशदाहे हविष्पथ्यग्ने हृद्यायस्वाहेति स्रुवाहुतिं जुहुयात् हविषो द्वे वापदे
स्वाहेति स्रुवाहुतिं जुहुयात् विदाघे निर्ऋत्यै स्वाहेति स्रुवा॰ हविषामतिदाहो मिंदादिगणः प्रायश्चित्तं अतिदाधहविषः प्रधानाहुतिमा
त्रसंभवे मिंदादिगणं हुत्वा अदाधप्रदेशाद्वदापमजेत् सिषक्लद्ववदानासंभवे प्रकृवाज्या पिष्टकृदादि कुर्यात् पदि सर्वमेव दग्धं स्याद्द
ग्धमप्सु प्रक्षिप्य मिंदाहुती हुत्वा श्रूर्पादानप्रभृतिहाविरंतरं निरूप्य यागं कुर्यात् क्षिप्रकर्तव्यतानिमित्तप्रासौ प्रवाज्येन प्रधानयागं कुर्यात्तत्र
त्र मिंदादिगणः प्रायश्चित्तं हुत्वा पुनर्यागं कुर्यात् बहुहविष्ककर्मण्येकस्य नाशे आज्येनेष्टिं समाप्य मिंदादिगणं हुत्वा पुनरपि तामेवेष्टिं कु
र्यात् चरौ श्रप्यमाणे प्रागुदक् प्रीतापाडुलिते अग्नये स्वाहेति स्रुवाहुतिः पदि दक्षिणतः यमाय स्वाहेति स्रुवाहुतिः पदि पश्चाद्वरुणाय स्वा एम॰
हेति स्रुवाहुतिः पद्युत्तरतः सोमाय स्वाहेति स्रुवाहुतिः पुनः सर्वत उत्सिक्ते सर्वा आहुतीर्जुहुयात् विदिक्षूत्सिक्तेः व्याहृतीर्जुहुयात् उत्सिक्ते २५

चरुमाज्येनाप्यायपति· आप्यायस्व समेतु ते पयांसीति सोम्यामिंदादुः इती चरुरूपान्· चर्वादीनां निःस्रावे दुर्गादिगणःप्रायश्चित्तंः हविषामुद्वासन॥
कालेपुरोडाशादीपतिते स्फुटिते उद्धर्तने संसर्पणे खंडिते स्खलनात एगमनेउताने द्रपो बहूनांवा विपर्यये विरंतरेणां तरिते चैषु निमि
त्तेषु व्याहृती हुत्वा आतमितोर्व्याहृती हुत्वा वर्धयुत्क एवं तरेणोदागात्वा पुनर्व्याहृती एतमितो हुत्वा वे घुत्क एवं तरेण व्याहृतीर्वदत्स्र विमो
तःपतनादिगुणविशिष्टपुरोडाशं पथापूर्वमुद्वासप्रात्रांतरेप्रभृतेन सर्पिषावसिच्य दारुपात्रां निधापवे घावहि तत्रैवासाय किमु
स्पतहीत्यादिमंत्रेणाभिमंत्र्य शूलपोगांवरं दत्वांतर्वै घासावपजेत· उद्धृतेतु कुलं हत्वा हेपिते न व्यतिमजा· भिन्ने संसर्पणेवापिपज
मानःप्रमीयते इति· पस्मामिष्टौ पुरोडाशो दत्तेनं तां समाप्य सुरभिमते ष्टापजेत· इष्टापक्षपद्धति संकल्पः अग्नये सुरभिमते ष्टाक
पालंपुरोडाशं निर्वपेत· गंधवतीभिःप्रोक्षणीभिःप्रोक्षणादिकुर्यात· गंधवंतऋत्विजःप्रचरेयुः अग्निर्होता निषसादायती पातस्थाध्वी
मकरिति पाज्यानुवाक्ये· अग्नेःसुरभिमतोहमन्नादः पुनरालंभवर्जं संतिष्ठते· पस्मामिष्टौ पुरोडाशस्सवेपनं केपनं तां समाप्य तंतुमती
ष्टिं कुर्यात· स्यापूर्वमेवोक्ता· पस्मामिष्टौ पुरोडाशस्सभेदनं तां समाप्याप्सुमतीष्टिं कुर्यात· इष्टापक्षपद्धतिसंकल्पः अग्नये आप्सुमते अष्टाकपा
लंनिर्वपेत· आप्सु हे विश्वतः आप्सुर्दा इति पाज्यानुवाक्ये· अग्नेराप्सुमतोहमन्नादः पुनरालंभवर्जं संतिष्ठते पस्मामिष्टौ संसर्पणं तां समा
प्याग्नी पजमन नक्षत्रेष्टिं वा तान्कुर्यात· अथवाभिन्ने संसर्पणे वा प्राजापत्यां प्रातदुग्ध लामि ष्टिं कुर्यात· योमस्त्योर्बिभीयात्ते एतामिष्टिंनि

प्राद्दी॰ ।र्वपेत्॰आपुष्टध्यर्थं प्रातरुच्छलेष्यापक्ष्य इति संकल्पः॰पात्रासादनकालेन वंचरुपात्रमासादयेत्॰उलूखलादीनां नप्रयोजनं॰अवहनना
२६ भावात् प्रणीताप्रणयनकाले घृतं प्रणयेत्॰घृतं प्रणेष्यामीति वदेत्॰कृष्णलप्रमाणानि प्राप्तं सुवर्णानि गुंजाकाराणि कृत्वा पात्रामोप्य देवसवि
28 सा दित्प्रजापतये जुष्टं निर्वपामीति कृष्णलान्निरुप्य प्रोक्षणानंतरं छद्मिमादायेसादिप्र्व्यासीसादि चरुस्थालीमधिश्रित्य तस्यां तिरः पवित्र
माज्यमानीय निरः पवित्रं चरुधर्मे पाकृष्णलानोपप्रपयेत्॰आज्यं निरुप्य पर्यग्निकरणं कृत्वा चरुधर्मेणोद्वास्य वेद्यामासादयति॰यागका
ले उपस्तरणाभिघारणं च न विद्यते॰चत्वारि कृष्णलानि प्रथमावदानं द्वितीयं तथैव॰एवमष्टौ कृष्णलानि चरुस्थाल्यां स्थितान्येन सहा
वद्येत्॰पंचावत्तिनामवदानत्रयं पक्ष्यापि स्याद् ॥ कृष्णलान्यवद्यति हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे प्रजापते न त्वदिति याज्यानुवाक्ये॰हवनकाले आ
ज्यमेव जुहोति॰न कृष्णलानि॰आज्यमेव प्राश्नंति॰कृष्णलानामेकेन सह स्रुजुहुयाद्॰प्रजापते रहं प्रजयाचेति च ला रि स्विष्टकृत्वे वघति पं
चावत्ति नत्वष्टौ॰आज्यमेव जुहुयात्॰अष्टाविडायै चत्वार्यवांतरेडायै आज्येन सह प्राशित्रस्यैकेन चतुर्धाकरणं॰चतुर्धाकरणकाले चरुपात्रां
शिष्टानि पात्रांतरे निधाय ब्रह्मणे प्रयच्छति॰अवत्तानि कृष्णलानि ब्रह्मणो हस्ते दत्तानि च सर्वाणि समं समं विभज्य गृह्णीरन्॰सामान्य दक्षिणां द
द्याद्वा॰न फलीकरणहोमः॰पुनरालंभवर्जं संतिष्ठते॰एवं प्रातरुच्छलेष्टिं समाप्यानंतरं पंचहविषामायुष्कामेष्टिं कुर्यात्॰आयुष्टध्यर्थं यक्ष्याप एम॰
क्ष्य इति संकल्पः॰आग्नेयमष्टाकपालं पुरोडाशं सौम्यं चरुं वारुणं दशकपालं पुरोडाशं सारस्वतं चरुं आग्नावैष्णवमेकादशकपालं पुरो २६

डोषं निर्वपेत्. आज्यावेक्षणकाले ध्वर्युरग्नेर्जिह्वासि. यंनवमेदिति द्वाभ्यामाज्यमवेक्षते. यंनवमेदित्यनेनवा. हविरुच्छसनानंतरं खादिरपात्रेप्र
वेतानिधायाभिघार्यहविर्भिः सहवेधामासादयति. आपृष्ठ आयुर्हो अग्नेहस्याग्नेयस्य आप्यायस्व संनदृति सोमस्य. अवतेहेडउदुत्तममितिवरु
णस्य. प्रणोदेव्यानोदिवइति सारस्वतस्य. अग्नाविष्णू अग्नाविष्णू इत्याग्नावैष्णवस्य. अग्नेरहमन्नादः सोमस्याहं सुरेताः वरुणस्याहं धर्मभाक्
सरस्वत्या अहं वाचमन्नाद्यं पुषेयं. अग्नाविष्ण्वोरहं वीर्यवान्भूयासं. पुरस्तात्स्विष्टकृतउपहोमान्जुहोति. अश्विनोः प्राणोसि तस्य ते दत्तां ययोः
प्राणोसि स्वाहा. हुत्वा संस्रावेण प्रवर्तमभिघारयति. एडसीति. इंद्रस्य प्राणोसीति हुत्वा विराडसीति प्रवर्तमभिघारयति. मित्रावरुणयोः प्राणोसि
तस्य ते दत्तां ययोः प्राणाहासीति हुत्वा. सम्राडसीति प्रवर्तमभिघारयति. विश्वेषां देवानां प्राणोसि तस्य ते ददतु येषां प्राणो हासीति हुत्वा स्वराडसीति प्र
वर्तमभिघारयति. खादिरं पात्रं प्रवर्तेन सहाग्रेणाहवनीयं नीत्वा दक्षिणवेदिश्रोण्यामासाद्य पात्रस्थमाज्यं यजमानमवेक्षयति. घृतस्य
धारामसृतस्य पन्थामिंद्रेण दत्तां प्रयतां मरुद्भिः त्वष्टा विष्णुः पर्यपश्यत्तत्वेद्गागमैरयतु रयिदिति दत्तं तेनः अथ त्विजो ब्रह्मणोहस्तमन्वारभ
यन्ति आसत्रा आहुः पवमानेन त्वा स्तोमेन गायत्रस्य वर्तन्योपारंशोर्वदर्यैणं देवस्त्वा सविता त्सृजतु जीवातवे जीवनस्यायै बृहद्र
थंतरयोस्त्वा स्तोमेन वीर्येण देवस्त्वा येयाजन्यासे वर्तन्याग्रयणस्य वीर्येण देवस्त्वा सविये अग्ने त्वा मात्रयोति त्रीन्. अथ यजमानो
हिरण्यद्वारेणाज्यं पिबति. पिबंतमध्वर्युरनुमंत्रयते इमममृतइति. यजमान आचम्य प्रवर्तमुद्धृत्य दक्षिणे कर्णे आबध्नी

प्रा॰दी॰ ते॰ आपृष्टेविघतोदधदिति॰ प्रवर्तमनु परिवर्तयति॰ आपुरसि विश्वासुरसि सर्वा पुरसि सर्वमापुर्जेषमिति॰ आपुरसीत्यादि सर्व

२१ मापुर्जेषमित्यनेन॰ अथ ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति॰ अग्निरायुष्मानिति षड्भिः॥ स्विष्टकृदादि समानं पुनरालंभवर्जं संतिष्ठते॰ एवमापु

ष्मामिष्टिं कुर्यात्॰ प्रयोगः पूर्वमेवोक्तः॰ आयुर्ष्यर्थं घृतहस्तकाजपं कुर्यात्॰ उद्वासनकालादन्यत्र पुरोडाशप्रपतनादौ दृगादिगणः प्रायश्चित्तं॰ शे

षडुष्टेन स्कंनेन वा हविषा अज्ञानात् प्रधानयागे हुते प्रणवव्याहृतीर्जुहुयात्॰ कर्मजानद्भिः क्लिष्टिभिः त्वरमाणे श्वयत्कर्म हुतं तत्र सर्व

त्र प्रणवव्याहृतीर्जुहुयात्॰ आज्यसोमव्यतिरिक्तहविषां यागे पुरस्तादुपरिष्टात्स्रुवाहुतीर्व्याहृतीर्जुहुयात्॰ अंज्यभागात्मकदीर्घमेषे अ

नादिष्टादि प्रायश्चित्तं प्रणवव्याहृतीर्जुहुयात्॰ ऋग्वेदविहितमेषे भूरिति गार्हपत्ये जुहुयात् जुकास्वकृदुद्दीतेन॰ यजुर्वेदविहितमे

षे तथा दक्षिणाग्नौ भुवइति जुहुयात्॰ सामवेदविहितमेषे तथा सुवरिति सकृद्दुहीतेनाहवनीये जुहुयात्॰ यदि सर्वतः सर्वा जुहुया

त्॰ अथर्वणः प्रयोगकाले मंत्राणामप्रतीतो आग्नेयैर्मंत्रैरैंद्रैः प्राजापत्यैर्वा कुर्यात्॰ व्याहृतिभिर्वा कुर्यात्॰ देवमंत्रत्वात्॰ यदा होता याज्यानुवाक्या

मुह्येत्तदा आग्नेयीभिरैंद्रीभिः प्राजापत्याभिर्वा यजेत्॰ यदा यजमानो याजमानेषु मुह्येत् वेघुस्क एवं तरेण व्याहृतीर्वदन्नविशेत्॰ व्याहृतिभिः

रेव संयाजमानं कुर्यात्॰ निष्क्रमणकाले व्याहृतीर्वदन्निष्क्रमेत्॰ सर्वा ऋचः सर्वाणि सामानि सर्वाणि यजूंषि यद्याहृतयः स्याचार्योक्तेः॰ अथह एम॰

विर्दोषान्व्याख्यास्यामः॰ ऐषेर्हविर्दुष्यति तान्वक्ष्यामः॰ अश्वदेहवर्तिनी नीलमक्षिकामवामंगवर्ति माशूतिका॰ लालावर्तो मत्कुणः चैलप्रिर्एवर्ति २१

नीप्लकाः मलपिंडकारी कीटः श्वमार्जारनकुलमर्कटाः प्रसिद्धाः ध्वांक्षः काकः आखुर्मूषकः तेषामन्येषां च पुरीषं मलः केशः प्रसिद्धः सिकः परिहित
पसनोच्चरूपदेपादः मत्तनखः छिन्ननखः कुनखो दुष्टनखः पुरुषः पूतिर्दुष्टगंधवद्द्रव्यं मुखजाः विप्रुषः स्वेदः प्रसिद्धः असृक् रुधिरं लेहोना
सिकाकफः अश्रु नयनांबु कासः श्लेष्मा क्षवथुः क्षुतं आर्द्रं वर्णं चेति एतैरुपहतं वसासृक्मसृक्मज्जामूत्रविट्कर्णविट्नखाः श्लेष्माश्रु
श्रु पूतिका स्वेदो द्वादश पौते नृणां मलाद्भूतिः एतैश्चोपहतं रजस्वलासूतिकाभ्यां स्पृष्टं दृष्टं अपपतनाभिशुनादृष्टं स्पृष्टं चमन्नूणाग्रेनवाभ्रूणाः
पंचपिपुर्पज्वागर्भिणीब्राह्मणो न पठति एतेषामन्यतमो यो हंति सकृणघ्नः तेन दृष्टं स्पृष्टं च कथयपात्रायाग्रामयंडालादिना दृष्टं स्पृष्टं च द्वजी
वरकोलोहकारश्वसूनाधिपः तक्षको वा गुरिरिति च ग्रामचंडालकाः स्पृष्टाजमेध्ये देशे यो वोस्कंनं पत्रमसूपतेनारीम्निपतेद्दृष्टं तेपि षाचंडाला
द्युवितं पत्रपत्रविषादिसंगतिः एवं कल्मषमभिविद्यामरमेध्याप्रकीर्तिताः एवं भूतामेध्यदेशेस्कंनं च एवं दुष्टहविरभ्युक्षितमसनिवाप्रक्षिप्य
मिंदाहुती च व्याहृतीश्च हुत्वा भूर्यो दानप्रभृति हविरंतरमुत्साद्य यजेत अप्सु क्षिप्त्वा प्रकर्तव्यता मासो आज्येन वा यजेत आज्यपक्षे मनखती
च प्रायश्चित्तं क्षुद्रकीटमक्षिकापिपीलिकावर्जं क्षुद्रकीटो घुणादिः माक्षिकापिपीलिके प्रसिद्धे एषु प्रमादात् हविषि पदति तेषु न दोषः स
र्वत्र क्षुद्रकीटमक्षिकापिपीलिकादीनामापंचभ्यः उच्छ्वासात्पुरस्तात् प्रजुहुयात् ऊर्ध्वं चेद्दुष्टमेवेति जैमिनिः दुष्टेन हविषा यागे कृते पश्चा
द्दोषदर्शने पुनर्यागो न कर्तव्यः तथा हि कात्यायनः दुष्टेन हविषा यागमितिवृत्ते पश्चाद्दोषसंवित्तिर्भवति तत्कृतमेवेति अदुष्टेन द्र

प्रा॰प्र॰ ध्येपापुनराद्ध्वन्ति रिति केचित्‌· अथ सर्वपत्रानां प्रायश्चित्तानि या ख्यास्यामः हविषां पत्र कुत्र वित स्वात्र छिन्न भिन्न मग्न नष्ट दुष्ट विपरीत क्ष
२८ रणास्कंदन स्त्राविस्त्पतित स्फुटितादि निमित्तेषु· अविज श्वाऽनः विडाल काक खर म्रग पशु पाक्षिसरीसृपादिषु अग्नीनामंतराक्रम्‌लिजामंत
२४ रावागतेषु छाद प्राग्‌हीतेन स्रुवं पूरयित्वा दुर्गामनस्वतीं महाव्याहृती श्चित्योजुहुयात्‌· अनसोंतरागमने पार्थिकादिष्वास हदुर्गादिगणसमु
च्चयः· सर्वत्र पयस्कस्य विक्रमे णो विपर्यासे मंत्रस्य मात्रा दिराहित्ये नोच्चारणे ब्राह्मणमात्रस्यार्थत्वे ऽर्थवर्योदर्भमात्रस्य परिग्रहे द्रूध्मा
त्र बर्हिमात्र परिधिमात्र पवित्रमात्र मंत्ररहित पवित्र परिग्रहे स्रुक्स्रुपारणी काष्ठाजिनमात्र परिग्रहे एषां मध्ये मंत्रवतां मंत्ररहिते जा
ति मात्र परिग्रहे आसादनाद्‌ परिप्रोक्षणात्‌ पूर्वकपालना शोधकानां पयस्कस्याचिन्मा शोधपत्रान्यं प्रणेत्त आहृस्य होतव्यमित्यादौ प्रणीतमा
त्र लौकिकाग्नेर्नाशे एषु निमित्तेषु अनादिष्ट प्रायश्चित्तेषु आज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपहृत्य जुहोति· प्रजापतये स्वाहा· हिरण्यगर्भाय स्वाहा· ऋग्वे
यां पतये स्वाहा· अंगिरसांपतये स्वाहेति च न लोमहाव्याहृतीर्व्याहृतीश्च एवं द्वादश मंत्राः प्राजापत्यगणः· मंत्रहीने कर्मेणि मंत्रेणातिरिक्तो मंत्रे ऽर
धीते उच्चारणधर्मरहिते ऽब्राह्मणाधीते वा ऽरागत्ते कर्ममध्ये दुःखप्राप्तौ अनागते वषट्कारे ऽतीते च हविषि हुते हविष्यनग्नौ पतिते अ
ग्नौ प्रक्षिप्ते हस्य हविषो ऽग्नेरन्यत्र पतने होतुर्हिन स्वरेणाविगुणो कर्मणि हविषा मतिदाहे प्रधानयागार्थावदानद्वयातिरिक्तस्यातिदाहोपदा एम॰
भवति तदा प्रायश्चित्तं· पदिड़ाखिष्टहतोप्यवदानलाभः तदा नैतत्प्रायश्चित्तं· उक्तं च· पघवदानानि विंदति नात्र प्रायश्चित्तं कुर्वीतेति· पदाप २८

वेदाहः तदा भूर्पादानप्रभृति हविरंतरमुत्पाद्य घर्मिंदाकृती कृत्वा यजेत्· आज्येन प्रचरेदिति पूर्वमेवोक्तं· पत्निन्कर्मिंश्चिसात्रे मित्रेप्रोक्षणाद
परिउपधानात् सर्वं कपालनाशे मे देवाचतुष्पादादिकृत्विगवतीनामंतएंगते पवित्रसमाप्रोह विषांविपर्पासे ऋत्विजां वितते कर्मणि ऋत्विजां
परस्परं द्वैधीभावे च एषु निमित्तेषु मिंदादिगणेन प्रायश्चित्तं जुहुयात्· पमआत्मनः पुनरग्निरिति द्वे व्यस्तसमस्तव्याहृतयश्च ततस्तःप्रणवः प्रवि
ह्नितद्वृति तिसः तंतुंतन्वन्नुदध्यस्वाग्नेत्रपन्निपातंतनवदिति तिसः अन्वग्निमनोज्योतिः महाव्याहृतयश्च ततसःसहते अग्ने प्रजापते न त्वदिति एक
विंप्रंशति मंत्रोद्यमंदादिगणः पवित्रनाशे त्वमग्ने अयासि प्रजापतइति अनयोः मिंदादिगणेन समुच्चयः पात्रभेदे भूरपुमर्द्वसादे मिंदादि
गणेन समुच्चयो दुर्गादिगणेन व· प्रोक्षणप्रभृति उपधानात् सर्वं कपालेन ष्टे भिन्ने भिन्नं कपालं उत्कर उद्वस्यति· अभिन्नो घर्मो भौजीरदानुरि
ति· चतुर्गृहीतमाज्यमाहवनीये जुहोति· द्यूधो वेदिः प्रस्थेतद्वधामि स्वाहेति मिंदाज्यं हुत्वा प्राजापत्यं च गणं कृत्वान्यत्कपालमुपनिधायाभि
मृशति· घर्मो दिवानि तिः उपधानप्रभृति उद्वासनान्तं पदाकदाचाकपाले भिन्ने सति उत्कर उद्वासनादि मिंदादिगणहोमान्तं प्रायश्चित्तं कृ
त्वा स्वस्थानेन्यत्कपालं तन्मंत्रेधायाभिमृशति घर्मो देवानितिः उपधानप्रभृति पुरोडाशनिधानात् सर्वे उपहितं कपालं पदि नष्टेन्तदानीमे
ककपालनाशे ष्विंकुर्यात्· कपालनाशे ध्यायक्ष्पइति एकस्तः विहृतत्वान्नेष्वेवाग्निषु अश्मन्वाधानादि बर्हिःसंभरणान्तं कृत्वा ब्रह्मस्तंन
हनेततत्संविंशति धेस्रहः व्रतो पापनं नास्ति· वेदः प्राकृत एव परिभोजनी पंच अश्माभिष्टावद्यष्टार्थामंगानि निवर्तन्ते· द्यष्टार्थमपि विहृ

प्रा॰प्र॰ च निवर्त्तते। आवर्तं पात्रं पतत्पुनः ऽन्नपनाधासादयेत्। त्रीणि कपालानि एककपालोद्वासनार्थं पात्रं च सादयेत्। पाणिसंमर्जनपरिस्तरणब्रह्मोपवेश
२८ नप्रक्ष्यालतरणापवित्रकरणप्रतीप्रणपनानि कृतत्वान्न संति। अश्विभ्यां जुष्टं निर्वपामि द्यावापृथिवीभ्यां जुष्टं निर्वपामीति हविर्द्वयं निरुप्य पूर्व
२९ संस्कृतप्रोक्षणीनामर्धं प्रकृतेष्यर्थं पात्रांतरे निधायार्धेन निरुप्तं हविर्द्वयं सादितपात्राणि च प्रोक्ष्यावघातादि पिष्टप्रस्कंदनांतं कुर्यात्। पूर्वमु
पहितानां कपालानां ऽन्तरत आश्विनं द्विकपालमुपधाय द्यावापृथिव्यमेकं कपालमुपधाय संवपनादि पुरोडाशनिधानांतं कुर्यात्। पूर्वमाज्ये निरु
प्तेन निरुप्तस्यार्धं प्राकृतेष्यर्थं पात्रांतरे निधायार्धेन सह पर्यग्निकरणं कुर्यात्। अनिरुप्तं चेदाज्यं निर्वापादि कुर्यात्। आग्नेयमोनिनयेत्। कपाल
नाप्रोक्षिः पौर्णमास्यां चेद्वेदादानादि वेदिकरणं भवेत्। अमावास्यायां चेदुत्तरपरिग्राहादिः पत्नीसन्नहनं ध्रुवायामेवाज्यग्रहणं। एषा सददिति
ध्रुवायां आसन्नाभिमर्शनं। विष्णूनी स्थो वैष्णवे धामनी स्थः प्राजापत्ये इति ध्रुवामाज्यस्थालीं चाभिमंत्र्याश्विनं पुरोडाशमुद्वास्यैककपालं पात्रांतरउद्वा
स्याज्येन छादनीयावितः एवं कृत्वा वेधामासाद्यायेध्मात्समिधमित्यादि न समिधं परिधिं न वित्वेदे नोपवाजपति। अश्विनावग्न आवह द्यावापृथिवी
आवहेत्यादि आधारद्वयं नास्ति परिध्यग्निसंमार्जनं कृत्वा प्रवर आश्रावणं कृत्वा स्रुगादापनं ध्रुवाज्यात जुह्वां श्रुवं कृत्वेति चतुर्गृहीतमाज्यं गृहीयात्।
यजमानः पंचानां त्वेत्यादिभिः चतुर्भिः अनुमंत्रयेत्। पंच प्रयाजानिष्ट्वा प्रोवेण पुरोडाशद्वयमभिघारयति। नाज्यभागौ। हविर्भ्यां प्रचरति। अ एम॰
श्विभ्यामनुब्रूहि। अश्विनौ यजेति। अश्विनापवसेनिरूपेवां अविष्टं धीष्वश्विना न ऊत्याश्विनस्य। अश्विनोरहमिंद्रियावन्नादः। द्यावापृथिवीभ्या २९

मनुकहि द्यावापृथिवी प्रजेति द्यावा नः पृथिवी प्र पूर्वजे पितरा इति द्यावापृथिव्यस्य द्यावापृथिव्यो रहमुभयोर्लोकयोरर्ध्यास्तं· एककपालमपर्णा
वर्तं प्रतिष्ठितमखंडितं सर्वहुतं जुहुयात· स्विष्टकृदादि एककपालानां प्राशित्रषिद्धास्विष्टकृदादि कुर्यात· इडामार्जनानंतरं अग्निसंमा
र्जनं कुर्यात· अनूयाजा न संति वाजवतीभ्यां स्रुचौ व्यूह्य स्रुग्विमोकांतं कुर्यात पत्नीसंयाजा न संति दाक्षिणवह्निकौ होमौ हुत्वा योक्त्रं मंत्रे
णाविमुच्य बर्हिःसमज्य प्रहरेत· न समिष्टयजुर्होमः· विष्णुक्रमा लुप्यंते· एयमिष्टिं समाप्य चतुर्गृहीतमाज्यमाहवनीये जुहोतिद्यो
वेदिरिति· अन्यत्कपालं प्रक्षाल्य प्रोक्ष्य स्वच्छानेन मंत्रेणोपधाय घर्मो देवानित्यभिमंत्र्योत· एवं कपालनाशेष्टिं समाप्य प्रक्रांता॥
मिष्टिं कुर्यात· पुरोडाशप्रोद्वासनकाले कपालनाशे तद्धवींषि उद्वास विष्णुपे निधाय कपालनाशेष्टिं कुर्यात· इष्ट्यापक्षे· तेषेवा
ग्निषन्याधानं बर्हिःसंभरणं च नास्ति· इध्मसंनहनकाले परिध्यर्थं समिदनूयाजसमिद्वर्जं ततस्त्वां पंचदश प्रोत्सृ हः· हृत आपारणिपा
त्रापि उत्तरेणागार्हपत्यं त्वपोषासाद्य पवित्रे कृत्वा वेषायत्वे त्यादि हविर्द्वयं निरुप्यं श्रपणांतं कुर्यात आज्यस्थाल्यामाज्यमर्धं पात्रांत
रे धारयित्वा जुहूपभृताव आसाद्य ध्यात्वा समिधमित्यादि हविर्भ्यां प्रचरति ध्रुवाज्याद्युपस्तरणाभिघारणे स्विष्टकृदादि इडामार्जनां
तं कृत्वा दाक्षिणवह्निकौ होमौ हुत्वानंतरमाहवनीये चतुर्गृहीतमाज्यं जुहोति द्यौर्वेदिरिति· अन्यत्कपालं तन्मंत्रेणोपधायाभिमं
त्र्यपते घर्मो देवानिति· एवं कपालनाशेष्टिं समाप्य पात्रांतरे ध्रुतमाज्यं जुह्वामुपभृति च प्रस्तानीय वेद्यां स्वस्थाने सादयित्वा विष्णुपे छि

प्रा॰दी॰ तानि हवींषि अंतर्वेद्यासाद्यायेध्मा त्समिधमित्यादिप्रक्रांतामिष्टिं कुर्यात्॥ यदा उपधानानंतरं यदा कदाचित्कपालं नश्येत् तदा कपालांतरं प्रक्षा
२६ ल्य प्रोक्ष्य मनोज्योतिरित्योवेदिरिति हे चतुर्गृहीते हुत्वा नष्टस्थाने कपालं मंत्रेणोपधाय घर्मो देवानित्यभिमंत्र्य प्रक्रांतामिष्टिं समाप्य
२१ पुनर्विहृत्याग्न्यन्वाधानादि अविहृतीकपालनाशेष्टिं कुर्यात्॥ यद्येकैककपालः पुरोडाशः सर्वहुतः पर्यावर्तेत ताध्वर्युः स्वस्थाने प्रतिष्ठा
पयेत्॥ प्रजापते वर्त्तनिमनुवर्तस्वेति॥ यजमानः प्रतिक्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे इति विश्वमन्याभिवीवृधे तदस्येताभ्यामनुमंत्रयते॥ अध्वर्युरस्कान्॥
द्यौः पृथिवी मस्कान जनी त्येताभ्यां हे स्रुवाहुती जुहुयात्॥ प्रक्रांतामिष्टिं समाप्य संस्थितायां एककपालपुरोडाशपर्यावर्तनप्रायश्चित्तार्थं
वैश्वानरीयामिष्टिं कुर्यात्॥ सा पूर्वमेवोक्ता॥ अथैकाध्वर्यवप्रायश्चित्तं॥ दर्शपूर्णमासयोश्चत्वारः ऋत्विजः तेषामेकस्मिन्नविद्यमाने सर्वप्रा
यश्चित्तं हुत्वात्र यः प्रचरेत् पुरुषो भावे द्विवारं सर्वप्रायश्चित्तं हुत्वा होप्रचरेत्॥ यद्यध्वर्युर्यजमानौ तदा सर्वप्रायश्चित्तं त्रिवारं हुत्वा कर्म
कुर्यात्॥ यदा यजमान एक एव तदापि चतुर्वारं सर्वप्रायश्चित्तं हुत्वा यजमानोंतर्वेद्यासीनो वक्ष्यमाणाव्रतान्सर्वं कुर्यात्॥ यदा यजमान एक
एव कुर्यात् तदा सत्रिणामिव दक्षिणा न लभ्यते॥ यदाध्वर्युरेक एव यजमानो सन्निहितो समर्थो वा तदाहं यजमान इति लिंगात् एका
ध्वर्यवप्रायश्चित्तं कुर्यात्॥ सर्वदा ऋत्विक् समाम विषयं प्रायश्चित्तं पुरा प्रयाते भ्यो जुहुयात्॥ तत्र प्रयोगक्रमः॥ अध्वर्युरिडादेवहूरितिव एम॰
तुःसंत्योजस्वाच तुर्णामपि कर्मण्यध्वर्युरेक एव कर्तेति युगपत्कारयीयानिक्रमेण कुर्यात्॥ हवींष्यंतर्वेद्यासाद्य हविषां पश्चात्सपवेद्या २६

मासीनः सर्वा देवता यजति अग्नये समिध्यमानायानुब्रूहीत्युक्त्वा जपपूर्वं सामिधेनीर्ब्रुवन्सामिधेन्याधायं पावेदोपवाजनं कृत्वा अग्ने महाँ असि ब्रा
ह्मण भारतेत्यंतमुक्त्वा उत्कृष्टो अग्न इति वदेत् । इति सामिधेनीरमीरयेत् । उपविश्यामर्शसूतं तदूर्ध्वं स्रुवेणोपाघारमाघार्य मनोऽसीत्युक्त्वा तिष्ठन्देवेद्ध
सादि आवह जातवेदः यजेत्यंतं तं वदेत् । उपविश्यादितिर्मातेत्यादिहन्मीत्यंतमुक्त्वा प्रैषपूर्वकमग्निसंमार्जनं कृत्वा भुवनमसीत्यादि स्रुच्यमाघा
र्यानुमंत्रणं कृत्वा आश्रावय परतं देवेद्धि इत्यादि ब्राह्मणवर्चसायेत्यंतमुक्त्वा तिष्ठन्नाश्रावणादि कृत्वा होमानुषदस्त्वत्र स्वनामोक्त्वोपविश्य देवसवि
तरेतं त्वा वृणत इत्यादि मानुषदित्यंतमुक्त्वोत्तिष्ठेत् । उदापुषेत्यादि वदन्मुखसंमार्जनं कृत्वा वेदात् दर्भमपास्य अनेः हे देवि धिषणो इत्यादिनोपविश्य
भूपते पे इत्यादि मम होत्रं जुषध्वमित्यंतमुक्त्वा जपं कृत्वा स्रुवेणोपहस्तैकाध्वर्यव आप्याश्वितं अष्टावाहुतीर्जुहुयात् । जुष्टो वाचो भूयासं इमामे
वाश्विना पत्नीत्यादि तारमिदं प्रत्येमनसश्चिद्दंपहिद्वांसो पदविद्वांसं पदं तारिक्षं प्रहलस्त्वे होत्र आध्वर्यवे अहं ब्रह्मा अहं होतेति एवमष्टाभिराहु
तीर्हुत्वा स्रुगादापनमुक्त्वा वेदमाहीन एवाश्रावणादि कृत्वा यथोक्ता देवताः क्रमेण यजेत । प्राशित्रमिडावदानं सुनूपामिमंत्रणं च कृत्वा पर्वा
जनमवांतरेडां च सव्यहस्तेन कृत्वा इडामुपहूय चतुर्धा कृत्वा वांतरेडां प्राश्य इडाभक्षणं कृत्वा मेदेन मार्जयित्वा होत्रमार्जनं च कृत्वा प्रैषपूर्वकं
प्राशित्रं प्राश्य ब्रह्म विन्वस्वेत्यादि अन्वाहार्यं स्वयं गृह्णीयात् । संप्रैषपूर्वकमनूयाजादिकर्मार्पणांतं कुर्यात् । दर्शपूर्णमासयोः पर्वण्यन्वाधानं प्र
तिपादि यागः पर्वण आद्यास्त्रयो भागाः अन्वाधानस्य कालः पर्वणश्चतुर्थांशः प्रतिपद आद्यास्त्रयो भागा यागकालः यदा पर्वणस्तम पासूर्वं क्रा

प्रा॰टी॰ सद्वृद्धिवशेन सप्ताष्ट घटिकाप्रतिसिता प्रतिपत्तिथिः प्रविष्टा तस्मिन्नहनि यागः पूर्वेद्युरन्वाधानं तथा च श्रुतिः पक्षांता उपवसत्याः पक्षादयो
३० भिपष्टव्या इति यथाह भवस्वामी श्रीनं प्रगतौ पवसत्तस्य यागस्य चतुरो विडःद्वावंशावुत्सृजेदंत्यो यागे चत्वारि तु कर्मणि पंचदश्याः पंचपादः पक्षादेः प्र
30 थमाद्यपंपागकालः स विज्ञेयः प्रातरुक्तो मनीषिभिः पर्वणो यश्चतुर्थांश आद्याः प्रतिपदस्त्रयः दे वयागस्य कालोयं नापरः कालो विधीयते चतु
र्दश्यां चतुर्भागे प्यमापत्र न दृश्यते श्वोभूते प्रतिपत्रयं भृ ते कथ्या या। कीत्रिपा दृष्टिप्रयोगपर्याप्ते प्रविष्टे प्रतिपत्तिथौ पष्टव्यमपराह्णे पिना
लंचेदु गोरे हनि द्वष्टे रलं सा प्रतिपत्स्वनाज्यष्ट सप्ताष्ट पसा दिवसे भवंति क्षीणासु तत्कर्म तिथौ हि हायः कालोथ दृष्ट्वा सुभवे द्वितीयः प्रतिपत्स
र्वभागार्धहीने वा पर्वणो धिके सप्ताष्टावरनाज्यो हि प्रति पद्येद्दलं पजेत यस्मिन्नहनि चंद्रो न दृश्यते पुनरेपि वा पितृभ्यो निर्वपेत्सिंडानस्व
धादेवपैत्र्के द्वितीयात्रिमुहूर्ता चेत्स्मृति यथा पराह्णिकी अन्वाधानं चतुर्दश्यां परतः सोमदर्शनात् अल्पत्वात्संधिकालस्य प्रयोगानुपप
त्तितः दर्शपूर्णादि शब्देन संधिसामीप्यलक्षणया पौर्णमास्यां पौर्णमास्यां यजेतेत्यादिके विधौ पौर्णमासी शब्दवाच्ये संधिपूर्वोत्तरे तिथी इति
यथाह गोपालः पक्षादौ पक्षयोः संधेः संनिकृष्टतरं दिवा पौर्णमास्यां प्रधानानि कर्तव्यान्यत्र नो गुरुः यागान्वाधानयोर्मध्ये पर्वसंध्येव पक्ष
योः किंतु संधेः प्रधानानां संनिकर्षो न पेक्षितः अन्योदिनांते एत्यां वा प्राहेष्टिं संधिं यागयोः संपातमतस्तेन्यकाले होमो प्यताद् तः अमावास्य एम॰
स्य पूर्वेद्युरदृष्टेंदुः प्राप्यते दृष्टचंद्रमहर्गोणं यागस्यादपरेहनि इति द्वेधोदिताः पक्षा भवस्वामिमतानुगाः मुख्यकालादिमे प्रोक्ता गौणो अर्वाक्तु ३०

पर्वणः ऽतः पार्वणयोर्मुख्यः कालः पौर्णमास्यादृष्टेरमावास्यातिथेर्वा कुगौणः कालः अमावास्यादृष्टेः पौर्णमासीतिथेर्वा कुगौणकालः आप
त्सु गौणकाले स्यादिष्टिः अनापदि गौणकाले यीष्टिं न कुर्यात् कुर्याच्चेद्यथोक्तप्रायश्चित्तं पूर्वं कामिष्टिं कुर्यात् आपत्सु गौणकाले कुर्वन्प्रायश्चित्तं
न कुर्यात् गौणकालेप्यतिक्रान्ते प्रायश्चित्तं कुर्यात् तत्र द्वैधोदिताः पक्षा लिख्यन्ते एकैकस्मिन्पर्वण्यतिक्रान्ते पाथिकृतीनिष्टिं वैश्वानरीं च पृथ
कृतन्त्रां कृत्वा अतिपन्नो यजेत यद्वा एकैकस्मिन्पर्वण्यतिक्रान्ते पाथिकृत्सा वैश्वानर्या वा सहातिपन्नां समानतन्त्रां कुर्यात् तदानातिपन्नयागः
अथवा एकैकस्मिन्पर्वण्यतिक्रान्ते मासकालस्य दर्शस्य पौर्णमासस्य वा आग्नेयोष्टाकपालः तमेवाग्निं पथिकृद्रूपविशिष्टं कृत्वा यजेत् अवा
हनादिनिगदे ह्यग्निं पथिकृतं निर्दिश्येत् तदानातिपन्नयागः अथवा पृणकृतिराज्यभागानन्तरं कुर्यात् एते चत्वारः पक्षाः अथवा अमावास्या
तिक्रमे पथिकृदिष्टिः प्रायश्चित्तं पौर्णमास्यतिक्रमे वैश्वानरीष्टिः प्रायश्चित्तं दर्शपूर्णमासयोरुभयोः अप्यतिक्रान्तौ पाथिकृद्वैश्वानर्यावुभे
इष्टी समानतन्त्रे भिन्नतन्त्रे वा कार्ये अयं पञ्चमः प्रायश्चित्तस्तत्रोक्तः पक्षः बहूनां निमित्तानामावृत्तौ नैमित्तिकस्याप्यावृत्तिः यद्वा बहूनां पर्वणा
मतिपत्तौ बहुपर्वातिक्रमप्रायश्चित्तार्थमन्वारम्भणीयामिष्टिं कृत्वा अतिपन्नयागार्थं पाथिकृद्वैश्वानरयोः समानतन्त्रे प्रतिनिमित्तमावर्तनेन
यिः सर्वातिपन्नयागार्थं सकृद्वा पाथिकृद्वैश्वानर्यौ समानतन्त्रे कृत्वानन्तरमतिपन्नयागं यजेत् अनारब्धदर्शपूर्णमासस्य वास्य ये प्रायश्चि
त्तं वैकल्पिकमिति द्वैधमत्रेदर्शितं विकृतीनामप्यनारब्धानामतिपत्तौ वैकल्पिकं प्रायश्चित्तं द्रष्टव्यं पूर्वोक्तमतिपन्नप्रायश्चित्तं षण्मासा

प्रा॰दी॰ दर्वीभवति॰ दर्शपूर्णमासेष्टी यदि षण्मासान्न यजेत्तदा अग्नये पथिकृते अग्नये तंतुमते अग्नये वैश्वानराय अग्नये व्रतपतये इत्यग्निहोत्रा
३१ तिपातनोक्ताश्चतुर्हविषमिष्टिं कृत्वा निपत्रपागार्थं पथिकृद्वैश्वानरयोः प्रतीष्टिं वा सर्वार्थसकृद्वा कृत्वानंतर एति पत्रपा यजेत्॰ संवत्सरपर्य
३। न्तं दर्शपूर्णमासयोरतिपातने अग्नये पवमानाय अग्नये पावकाय अग्नये शुचये अग्नये दत्तंतुमते अग्नये वैश्वानराय अग्नये व्रतपतये इत्यग्निहोत्राति
पातनोक्ताः सप्तः अग्नये पथिकृते हविषमिष्टिं कृत्वा अति पत्रपागार्थं पथिकृती वैश्वानरौ च समानतंत्रा प्रतीष्टिं वा सर्वार्थं सकृद्वा कृत्वानंत
र एति पत्नपा यजेत्॰ अग्निषु समारूढेषु दर्शपूर्णमासानां बहूनामकरणे अग्नये शुचयेष्टाकपालं पुरोडाशमिष्टिं कृत्वा अग्नये पवमानाया
ष्टाकपालं पुरोडाशमेकामिष्टिं कृत्वा अग्नये तंतुमतेष्टाकपालं॰ त्वाग्नये पथिकृतेष्टाक॰ त्वा एवमग्निहोत्रातिपातनोक्ताश्चतस्रः इष्टीः कृत्वा
अति पत्रपागार्थं पथिकृती वैश्वानरौ च समानतंत्रौ प्रतीष्टिं कृत्वा सर्वार्थसकृद्वा कृत्वानंतर एति पत्रपा यजेत्॰ अथ हविषामर्थे व्रीहि
यवौ मुख्यौ तयोरभावे प्रियंगवः यवाव्रीह्यभावे कोद्रवो दारकमाषवर्जं सर्वा ग्राम्या ओषधयो भोजनेष्वविरुद्धा ग्राह्याः यवव्रीहियवप्रियं
गूनामभावे श्यामाकनीवारवेणुयवादय आरण्या ओषधयो ग्राह्याः तेषामभावे रसकंदमूलफलानि ग्राह्याणि आज्यार्थे गवां घृतं
मुख्यं तस्यालाभे माहिषमाजं वा घृतं॰ तयोरभावे तैलं प्रतिनिधिः तस्यालाभे जर्तिलतैलं अतसीकुसुंभसर्षपस्नेहा ग्राह्याः तेषामभावे गु एम॰
नागमधुकादीनां बीजोद्भवस्नेहा ग्राह्याः तेषामलाभे रसभोजनेष्वविरुद्ध नारिकेलादिसंभवस्नेहा ग्राह्याः लोकशास्त्रविरुद्धानि निंबादीनिव ३१

र्जयेत्· सर्वालाभे यवपिष्टानि व्रीहिपिष्टानि श्यामाकपिष्टानि वाद्भिः संसृज्य आज्यार्थे प्रयुंजीत· जैमिनिः आज्यस्य चतुरः प्रतिनिधीनाह· दध्यन्यं वा संद
धि पयो वेत्याज्यस्य चतुरः प्रतिनिधीनाह· दध्यन्यं वाह्यं प्रतिनिधयः इति· दध्यन्यमीषद्विलीनं नवनीतं· प्राकरणिके ह्यमाने दध्नि वर्तमाने यद्द्रव
तितद्ग्राह्यं· दधिपयसी प्रसिद्धे· आज्यपयसोः परस्परं प्रतिनिधित्वं· यथाह कौंडिन्यः आज्याभावे पयः पयसोऽभावे आज्यं· तदुक्तं धर्मकार्ये कुशामु
ख्योः कुशाभावे आश्ववालं· तदभावे प्राक्कृतपत्र्यं वा· सुगंधितृणानि· दूर्वा आर्जुनः आदारश्यामाकमुंजाग्राह्याः शुकपुंछनलबबल्वजकुशेत
यात्तृणवर्जं सर्वं तृणानि दर्भार्थे गृह्णीयात्· पालाशाः खादिरे वैकंकतमुख्याः· पालाशास्त्रिविधः श्लक्ष्णको लोमशश्च कोन्तरितिः माघपालाशो घुत्रिवि
धेषु श्लक्ष्णको मुख्यः· तदभावे इतरौ ग्राह्यौ· खादिरो द्विविधः रक्तश्वेतश्चेति· पालाशखादिराभावे यज्ञियानां वृक्षाणां अन्यतमस्येध्मः कार्यः
तेषामप्यभावे नीपनिंबबिल्वबाधकबैभीतकराजवृक्षशाल्मल्यरत्नकपित्थकरंजकोविदारश्लेष्मातकपलानि तित्रपोदशवृक्षान्वर्जयित्वा
सर्ववृक्षेभ्यो इध्मं गृह्णीयात्· दक्षिणानां कालेगोहिरण्यं वा दक्षिणां दद्यात्· यत्र यत्र यदुक्तं तत्र तद्दक्षिणां दद्यात् या आदिष्टदक्षिणादृष्ट
षः तत्र तत्रोक्तां दक्षिणां दद्यात्· काम्येष्टिषु वासो दक्षिणां याज्ञनादिष्टदक्षिणाः प्रायश्चित्तेष्वादयः तासु सर्वासु हिरण्यं दद्यात्· नित्येष्टि
यज्ञपुष्टक्तकाक दक्षिणानामभावे फलानि मूलानि भक्ष्याणि वा दक्षिणां दद्यात्· यथा कथंचिन्नित्यानि कर्तव्यानि· नित्यानि नित्यानि कुर्वेतिनच
नित्यानि लोपयेत्· इत्याचार्येणोक्तत्वात्· काम्येष्टिषु नैमित्तिकेषु च यथोक्तदक्षिणां दद्यात्· तदलाभे प्रसाम्नायत्वेन याज्ञयनुसारेण हिरण्यं

प्रा॰दी॰ दध्यात्‌॥ सति द्रव्ये हीनकल्पं न कुर्यात्‌। यथाह मनुः॥ हीनकल्पं न कुर्वीत सति द्रव्ये फलप्रदं॥ प्रभुः प्रथमकल्पस्य योनुकल्पे प्रवर्त्तते॥ न पा
३२ रलौकिकं तस्य दुर्लभं विंदते फलं॥ अमावास्येति भ्रांत्या चतुर्दश्यामन्वाधानादितंत्रे प्रारब्धेऽषःकाले चंद्रदर्शने सति तदा प्रायश्चित्ते
३२ ष्टिं कुर्यात्‌॥ इष्टापक्ष्येष्ट इति संकल्पः॥ निर्वापकाले तंडुलान्विभजेत्‌॥ ये मध्यमास्तानग्नये दात्रे पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्‌॥ ये स्थवि
ष्ठास्तानिंद्राय प्रदात्रे चरुं निर्वपेत्‌॥ ये क्षोदिष्ठास्तान्विष्णवे शिपिविष्टाय चरुं निर्वपेत्‌॥ हविःश्रपणकाले चरुस्थालीमधिश्रित्य सायंदो
हं दध्यानीय तंडुलानोप्येंद्राय प्रदात्रे दध्नि चरुं श्रपयेत्‌॥ वैष्णवचरुवर्थं स्थालीमधिश्रित्य प्रातर्दोहं शृतमानीय तंडुलनोप्य विष्णवे शि
पिविष्टाय शृते चरुं श्रपयेत्‌॥ एवं श्रपयित्वा वेद्यामासाद्य यजेत्‌॥ अग्नेदादाशुषे रयिं दानो अग्नेभाति नहस्याग्ने यस्य॥ अग्नेदो तुरहम
न्नादः प्रदातारं हवामहे मघाता वज्री त्विंद्रस्य॥ इंद्रस्य प्रदातुरहमिंद्रियावी॥ प्रतत्ते अद्य किमिते विष्णो इति विष्णोः शिपिविष्टस्य वि
ष्णोः शिपिविष्टस्याहमन्नादः पुनरालंभवर्ज्जं संतिष्ठते॥ प्रक्रांतामेतां यन्नामिष्टिं समापयेत्‌॥ अथ चतुर्दश्यां प्रक्रांतामिष्टिं समाप्य तदा
नीं पुनर्विहृत्य दर्शार्थमन्वाधाय सायं दुग्ध्वा श्वःकल्याममावास्यामिष्टिं कुर्यात्‌॥ यद्वा चतुर्दश्यां पंचदश्यां च द्वौ चरू पंडुपवसथं कृत्वा चतु
र्दश्यां पंचदश्यां वा सायंदोहं कृत्वा श्वोभूते प्रतिपदि प्रातर्दोहं कृत्वा यागं कुर्यात्‌॥ आहिताग्नेः सान्नाय्यस्याभावाच्चरुरूपस्याश्रप एम॰
णं॥ अन्यत्समानं॥ इष्टिदिवसे पश्चिमस्यां दिशि चंद्रदर्शने सति व्याहृतिभिराहवनीये स्रुवाहुती हुत्वाछिजायेंदध्यात्‌॥ अथ द्रव्यस्य हि ३२

मलपुरीषलोहितरेतोभिः उपहतं वस्त्रं मृदाद्भिः प्रक्षालनाच्छुध्येत अशुचिना स्पृष्टं वस्त्रं प्रोक्षणाच्छुध्येत अजिनं वाससः सूत्रे वा प्र॥
क्षालितमुत्तरीयार्थे कुर्यात् प्रक्षालितं अप्रक्षालितं नवं वस्त्रमाधानदीक्षासु न परिदध्यात् अप्रक्षालितं नवं वस्त्रं कर्मसु नोपयुं
ज्यात् परोपयुक्तं कृष्णाजिनं वस्त्रं वा नोपयुंज्यात् वेद्यां मन्त्रादिभिरुपहतायामुपहतप्रदेशभूमिर्दहनावेक्षणमपाद्भिरुपलेपनाच्छुध्य
ते मृद्भस्मामपि अदहना चैतत्कर्षणोपलेपनाच्छुध्येत आर्द्रायां वेद्यां मन्त्राद्युपहतायामुपहतप्रदेशात्पुरीषमुद्धृत्य मेध्यां मृदमन्य
त आहृत्य पूरयित्वोपलेपनाच्छुध्येत असंतोपहतायां कर्षणादिकत्वा गोभिराक्रमणं खननं दहनादिभिर्मासैः समसैर्वा शुध्येत अन्यो
पहतं चेदुपलेपनसोमसूर्यांशुमारुतैश्च शुध्येत उपहतायां भूमौ उपलेपनादिभिः संस्कृतायां निहितानां कुम्भादीनां प्रक्षालनाच्छु
द्धिः पत्रार्थं शूद्रादिभिरुपहतानां काष्ठपूपादीनां अल्पप्रोक्षणाच्छुद्धिः अंगुलिप्रमाणस्थूलानां समिधामल्पोपहतौ प्रोक्षणाच्छुद्धिः इध्म
प्रणपनीयेध्ममहापरिध्यादीनां अल्पोपहतौ प्रक्षाल्य प्रोक्षणाच्छुद्धिः मन्त्राद्युपहतानां सांग एव आर्द्राणां स्वल्पकानां उपघाते तक्षणप्रो
क्षणाच्छुद्धिः जुह्वादीनां दारुमयपात्राणां बुद्धिपूर्वमुच्छिष्टपुरीषस्पृष्टानामवलेखनप्रोक्षणाच्छुद्धिः उच्छिष्टपुरुषेणाबुद्धिपूर्वं स्पृ
ष्टानां प्रक्षालनाच्छुद्धिः उच्छिष्टलेपोपहतानां दारवाणां तक्षणप्रोक्षणाच्छुद्धिः अत्यन्तोपहतानां तक्षणासमर्थानां मंत्रेण पात्रान्तरं गृहीत्वा
मूत्रपुरीषमेदस्तैरभिमंत्रापहतमप्सु प्रक्षिपेत् भूमिर्भूमिमगादिति सादितानां पात्राणां इध्माबर्हिःप्रभृतीनामपि मन्त्राद्युपहतानां सांग एव

प्रा॰टी॰ अग्निहोत्रे घर्मोच्छिष्टे दधिघर्मे कुंडपायिनामयने उत्सर्गिणामयने दाक्षायणयज्ञे चातुर्मास्ये ब्रह्मौदने च अग्निहोत्रहवण्यादीनामुच्छिष्टस
३२ मन्वारब्धानामुच्छिष्टलेपोपहतानां च दर्भैः प्रक्षालनमेव ग्रहचमसानामुच्छिष्टसमन्वारब्धानामुच्छिष्टोपहतानां चाद्भिर्मार्जालीये दर्भैः प्र
33 क्षालनाच्छुद्धिः मूत्राद्युपहतानां त्याग एव पात्रान्तरस्वीकारश्च मन्मयानामाज्यस्थाल्यादीनामत्योपहतानामुच्छिष्टसमन्मन्वारब्धानां च कु
शाग्निना दहनाच्छुद्धिः उच्छिष्टलेपोपहतानां मूत्राद्युपहतानां च त्यागः पात्रान्तरपरिग्रहश्च तैजसानां कुणपपुरुषादिनामुच्छिष्टोपहतानां भ
स्मोदकैः प्रक्षालनाच्छुद्धिः ताम्रमयानां उच्छिष्टोपहतानां अम्लोदकप्रक्षालनाच्छुद्धिः कांस्यानामुच्छिष्टोपहतानां भस्मोदकैः प्रक्षालनाच्छु
द्धिः अयोमयानां उच्छिष्टोपहतानां सक्षारद्रस्मोदकैः शुद्धिः रजतकांचनयोरद्भिरेव प्रक्षालनाच्छुद्धिरिति॰ विप्रिष्टमूत्राद्युपहतानां अग्नौ
प्रतापनाच्छुद्धिः अश्ममयानां तैजसादिवत् शुद्धिः पात्रभाजनानि बिल्वकपित्थमयानामलाबुपात्राणां वेणुवेत्रकृतानां कुशादि
भिर्निर्मितानां गोमयाद्भिः प्रक्षालनाच्छुद्धिः व्रीह्यादीनां सतुषद्रव्याणां चंडालादिस्पर्शोपहतानां द्रोणन्यूनपरिमाणानां प्रक्षाल्यावशोषणा
च्छुद्धिः द्रोणाधिकपरिमाणानां प्रोक्षणाच्छुद्धिः तंडुलानां उदकादिभिः स्पृष्टानां शुद्धपात्रान्तरे षवनपनाच्छुद्धिः द्रोणन्यूनानामुत्सर्गः द्रो
णाधिकानां स्पृष्टदेशतावन्मात्रत्यागात् प्रोक्षणाच्च शुद्धिः चरुपुरोडाशादीनामुदकादिभिर्दुष्टानां त्यागः पयोदधिमधुघृतादीनां उच्छि एम॰
ष्टसमन्वारब्धपात्रमात्रोपहतानां शुद्धपात्रान्तरेषवनपनाच्छुद्धिः दधोदकघृतादीनां उच्छिष्टोपहतानां त्यागः अङ्गुताडिसिद्धितानां पयो ३२

दधिमधाज्यानां शुष्कपात्रांत एव नयनात्क्षुद्रः आपणस्थद्रव्याणां विक्रयणात्शुद्धिः अग्निहोत्रद्रव्ये तैलसर्पिषयोर्दध्यादावुच्छिष्टस्पर्शमन्वारब्धे पात्रां
तरेव नीयोदके निधायाग्निहोत्रार्थं उपयुज्यात । शौचदेशाद्द्रमंत्रवदर्थसंस्कार मध्यानां द्वयोर्द्वयोर्विरोधे पूर्वस्य पूर्वस्य प्राबल्यं परस्य दौर्बल्यं
इति । अथातश्छंदांस्यनाम्नातानि हुतानुमंत्रणानि व्याख्यास्यामः इह प्रायश्चित्तप्रकरणे हुतानुमंत्रणकथनं प्रकृतिविकृत्योर्ज्ञानार्थं विक
ल्पार्थं च । अत्रोक्तैर्मंत्रैरनुमंत्रयेत । यजमानप्रकरणाम्नातैर्वेति छंदस्यनाम्नातानि यान्युक्तान्याम्नातानीति यावत् । इतरथानिपातयाव्दो
च्चारणे प्रमाणं नास्ति । इह विकृतसु यदेवं प्रयोजनं विकृतिष्वपि प्रायश्चित्तातिदेशार्थः । ततश्च विकृतीनां दध्यामिक्षायभूतामातोसान्नाय्यप्रा
यश्चित्तातिदेशः । तथाग्रयणादीनां कालातिपत्तौ दर्शपूर्णमासकालातिपत्तिवत्प्रायश्चित्तातिदेशः । एवमन्येषामपि कर्मातिसामान्येनसा
मान्येन प्रकृतिविकृतिभाव उक्तः । दर्शपूर्णमासाविष्टीनां पूर्वा तततिरिति । तत्र विशेषनिर्णयार्थमिदमारभ्यते । दर्शश्च पूर्णमासश्च द्वयं
प्रकृतिः इष्टिपश्वाद्यपस्तद्यर्थभाजः यथादेवत निष्ठमनुमंत्रयते । यागमध्यादिदेवतानां यजमानकांडे हुतानुमंत्रणान्युक्तानि मंत्रप्राय
श्चित्तकांडे च याग वैमृधादीनां हुतानुमंत्रणान्युक्तानि तान्यथैवानुमंत्रयेत । तत्र विशेषो वक्ष्यते । एवमनादिष्टानष्टकपालादीनाग्नेयवि
कारानाचक्षते । यथाग्नयेनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदित्यादिषु विकृत्याग्नेयेषु हविर्देवताकपालसामान्यादाग्नेयविध्यं ततः त
तश्चाग्नेरहं देवयज्ययान्नादो भूयासमिति । उपलक्षणं चैतत् । एकादशकपालानग्नीषोमीयविकारानाचक्षते । यथा आग्नावैष्णवमेकादशक

प्रा॰दी॰ पालं निर्वपेदाग्निवारुणमेकादशकपालमित्यादिष्वग्नीषोमीयविध्यंतः अग्नाविष्णवोरहं देवयज्ययापात्रहामन्याहमित्यादिः अस्याप्रवा
३४ दः अन्यत्र प्रकृतिदेवताभ्य इति सूत्रकारवचनात् ऐंद्राग्नमेकादशकपालं निर्वपेत् प्रजाकाम इत्यस्यैंद्राग्नविध्यंत एव द्वादशकपालान्वैश्वदेव
34 विकार एनाचक्षते यथा चातुर्मास्येषु वैश्वदेवपर्वणि सावित्रं द्वादशकपालं निर्वपेदित्यादिषु वैश्वदेवविध्यंतः एककपालं भूमिक
पालं च द्यावापृथिव्यविकारौ एककपालं भूमिकपालेषु द्यावापृथिव्यविध्यंतः ननु कापमेककपालमित्यादिष्वाग्नेयविध्यंतः प्राप्नोतिकु
तः एकदेवतासामान्यात् सत्यं यदि वचनं न भवेत् वचने सति किमिव वचनं न कुर्यात् वैश्वदेविक एककपाल अतो ऽन्यानाग्नेयविकार
नाचक्षते यथा सोमापपित्नमते पुरोडाशमष्टाकपालं आग्नेयं पंचकपालं चैंद्रमसं पंचदशकपालं त्रयस्त्रिंशत्कपालमाश्विनं द्विकपालं
वैष्णवं नवकपालं मारुतं सप्तकपालं वैष्णवं नवकपालं त्र्योदशकपालमित्यादिष्वाग्नेयविध्यंतः चरवः सौम्यविकार एनाचक्षते ऋष्म
लगावीधुकनैवारेष्विषु चरुषु हविःसामान्यात् सौम्यविध्यंतः दधिपय आमिक्षा पशुसान्नाय्यविकार एनाचक्षते दधिपय आमिक्षा पशु
षु सान्नाय्यविध्यंतः सा आमिक्षायामुपांशुयाजविध्यंतो वा उपांशुयाजानुपांशुयाजविकार एनिति आज्यहविष्केषु उपसदादिषु उपांशु
याजविध्यंतः मधुकादिषु उपांशुयाजविध्यंतः अथाप्युदाहरंतीत्यादि पक्षांतरं हविःसामान्यं कपालसामान्यमिति इदमपि सिद्धांताति एम॰
देशहेतुः देवतासामान्यात् प्रकृतिषु पेआग्नेयअग्नीषोमीयैंद्राग्नादयस्तेषां विध्यंत एव विकृतिष्वाग्नेयअग्नीषोमीयैंद्राग्नेषु भवति सो ३४

र्वैष्टवादिषुएकदेवतेषुदेवतासामान्यादाग्नेयविध्यंतः द्विदेवत्येष्वाश्विनादिषुप्राब्द्यात्माक्षरत्वाऐंद्राग्नविध्यंतः मारुतादिषुपितृथ्यैंद्राग्न
विध्यंतः आग्नावैष्णव्यादिषुबह्वक्षरत्वात्ताग्नीषोमीयविध्यंतः वैश्वदेवादिषुचतुर्थ्येवाग्नीषोमीयविध्यंतः ऐंद्रेषुपिधानाकरंभपरिवापेषु
कपालसामान्यात्द्यावापृथिव्यविध्यंतः चरुधर्मत्वात्सौम्यविध्यंतो वा देवतासामान्यादैंद्रविध्यंतो वा आग्नेयसौम्यबार्हस्पत्यमैत्रावरुण
वैश्वदेवादिदेवतेषुआमिक्षापयःपशुषुहविःसामान्याद्बलीयस्त्वात्साम्नाय्यविध्यंतः ऐंद्राग्नेष्ठुभायपंचदशकपालः बार्हस्पत्यापञ्चेष्वापै
कादशकपालत्वसत्रकपालसामान्यादग्नीषोमीयविध्यंतः आग्नावैष्णवमष्टाकपालमग्नीषोमीयमष्टाकपालमाग्नावैष्णवं द्वादशकपालं
निर्वपेदित्यादिहविःसामान्याद्देवतासामान्याच्चाग्नीषोमीयविध्यंतः सर्वत्रैककपालेषुत्वत्रहेतिविध्यंतः सर्वेषांप्रकृतानांअग्नीषोमीयप्रकृ
तिकत्वात्पशुपुरोडाशेषुत्वत्रहेस्यनुमंत्रणं वनस्पतिः स्विष्टकृद्धिकाराः एकस्मिन्हविषि द्विबहुषुविकारसंनिपाते नियमः क्रियते
क्वचिद्रूपत्वेन क्वचिदुभाभ्यां क्वचिदविरोधेन क्वचिद्विभागेन क्वचित्स्थानात् क्वचिदंगोपदेशेन क्वचित्प्रधानगुणदर्शनात् अथवा अ
नाम्नातेषुसर्वेषुअस्यागुरुदक्षमयीपैत्यनुमंत्रणंकुर्यात् दर्शपूर्णमासादिषुहविषामासादितेषुहविषामुपरिपद्धिकाकआसीदेत्स
टृदंविष्णुर्विचक्रमइतिस्रुवाहुतिंहुत्वातदूर्ध्वंस्रुग्मुखंप्रक्षिप्यअपांपादानादिहविःसाद्यमचरेत् एवमाज्यसोमानामपिहविःसत्स्वपोष
सनमकृत्वानपाजांर्थमाश्रावणेकृतेयस्येदेवाअतिपादपानीत्याहुतिंस्रुवेपाजुहुयात् अग्न्यन्वाधानदिवसेयजमानोदुःस्वेनयघस्र

प्रा॰दी॰ णिकुर्यात् तदा प्रक्रान्तदर्शेन पूर्णमासेन वा सह समानतन्त्रं चान्द्रतमसं द्विष्टिं कुर्यात् प्रथममारब्धे प्रतमस्ते पुरोडाशमहाकपालं निरुप्य निरवा
३५ ग्नेयादीनां निर्वापादि कुर्यात् याज्यानुवाक्ये उक्तौ ॥ऽ॥ स्वाश्रकरणदूरं प्रायश्चित्तं नो नंदाश्रकरणे यस्य यजमानस्य एकसांपत्न्यांपदिप
35 मौजापेतां गोर्वापमौजनपेत दा महदेवसांत्रपोदशाकपालपुरोडाशामिष्टिं निर्वपेत् इष्ट्यापक्ष इति संकल्पः महद्वत्स्रपोदशाकपा
लं पुरोडाशं निर्वपेत् महद्भ्योजुष्टमिसाद्यासादनांतं कुर्यात् महद्भ्योनुब्रूहि महतो यजेति संप्रेष्यति महतो यज्ञो दिव पावकः प्रर्नैति याज्यानु
वाक्ये महतामहमिंद्रिपावन्नादः अन्नादो वा हिरण्यं दक्षिणा पुनरालंभवर्जं संतिष्ठते यदा यमयोरेकस्य रूपो वर्णो पुंस्त्वं भवति तदा वैश्वानरे
ष्टिं कृत्वा माहत्तेष्टिं कुर्यात् यद्युभयोरपि स्त्रीत्वे तदा माहत्यैव न वैश्वानरी यदा यमौ तौ म्रियेतां तदा यमजनननिमित्ता माहत्तेष्टिः कर्तव्या
बहुषु यजमानेषु प्रवासं गतेषु मध्ये मार्गे अग्निषु विहृतेषु ममैतन्मे पद्दत्तत्रानादन्यस्याग्निषु स्वाग्निबुध्या पोदर्शपूर्णमासादिकाएतिः
स्वाग्निषु आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेत् यस्याग्निषु स्वाग्निबुध्या परेषु येऽपि दर्शपूर्णमासादिया गः हतः सोपि स्वाग्निषु आ
ग्नावैष्णवी मिष्टिं कुर्यात् इष्ट्यापक्षपद इति संकल्पः आग्नावैष्णवमेकादशकपालं पुरोडाशं निर्वपेत् अग्नाविष्णमहितद्धां अग्नाविष्
णू महि धामेति याज्यानुवाक्ये अग्नाविष्णवोरहं वृत्रहा पुनरालंभवर्जं संतिष्ठते एवं नैमित्तिकं कृत्वा उभयोरपि स्वाग्निषु दर्शपूर्णमा एम॰
सादि कर्तव्यं ॥ यस्य यजमानस्य इष्ट्या दोदक्षिणा महत्तादत्तदा तस्यादक्षिणतो यज्ञो दग्धो भवति नापुष्मान्भवति न फलं प्रपद्यते अतो ३५

यजमानः स्वयज्ञस्य दक्षिणां तुल्यां मुर्वर्णं अप्लिप्योदघात् दानमेव प्रायश्चित्तं सर्वस्य पुत्राः भ्रष्यं त्स्युच्यते ऊर्ध्वं एं दातुमशक्नुवन् गवादि दद्या
त् यदि यजमानः पुत्रादिप्रयोगे अल्पसिद्धाकाले उत्पातान्दृष्ट्वा कारणांतरेण वा विभवति तत्र मध्ये चेत् तस्मिन्नाहवनीये प्रजापतिर्विश्वकर्मा अ
वसान एते अवसानं मे विंद स्वाहेति जुहुयात् अपरं मध्ये चेद्दिह तज्जुहुयात् एवं कृते मयं चिनयपति ऋषिमध्ये यजमानो म्रियेत चेन्नद
यदि हवींषि उत्पन्नानि तदा सर्वं प्योह विर्भोजुह्वां समवदाय अग्नये प्रजापतये नीषोमाभ्यामिंद्राय वैमृधाय स्वाहेति पौर्णमास्यां जुहोति सोम
मयाजी चेद् अग्नये प्रजापतये इंद्राय महेंद्राय स्वाहेति अमावास्यायां असोमयाजी चेद् अग्नये प्रजापतये इंद्राग्निभ्यां स्वाहेति नात्रापाण्यभाग
देवता होमः अन्वाधानानंतरमेवोपवसथे द्विगृहविहृत्य तेः प्राकुमृतश्चेत्तानि हवींषि निर्वापादिकृत्वा हवींष्यासाद्य पूर्ववद्धुत्वा पितृमेधं कुर्यात् य
स्सोम ताप्यप्येवं कुर्यात् चातुर्मास्येषु पशुषु हविर्यज्ञेषु विततेषु मध्ये यजमानो मृतश्चेदेवमेव कुर्यात् अग्निसमीपादेशांतरगतो यज
मानो मृत इति श्रुतः पुनर्जीवतीति निश्चयेन ज्ञाते जीवन् यदि समागच्छेत् सोग्नये सुरभिमते ष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत् यथ पयोनुगता
स्तदाग्न्याधानं कृत्वानंतरं सुरभिमतीष्टिं कुर्यात् सा पूर्वमेवोक्ता पित्रादिषु दृष्टेषु सत्सु यदि पुत्रादयो म्रियते तदा क्षामवतीष्टिं कुर्यात्
दृष्टा पश्यदृष्टा विधि संकल्पः आनयेक्षामवते ष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपेत् अक्रंदद् अग्निः लेवसन्नीति याज्यानुवाक्ये अग्नेः क्षामवतो हमन्वा
दः पुत्रं आलंभवर्जं संतिष्ठते एषैवेष्टिः स्वगृहदाहेकर्तव्या अध्वर्युः आश्रावणप्रभृति आहोमात् वाचं यच्छेत् यदि वाचं विसृजेद् वै ष्णवीमृचं

प्रा॰ दी॰ जह्वा पुनराश्रावयपजेत् पात्मिन्द्रे प्रोक्षितं आश्रावयति तत्रस्थित एव होमं कुर्यात् आश्रावणप्रभृति होमांतं पदेन चालयेत् यदिप
३६ दाचालयेत् तदा पुनराश्रावयपजेत् पतोमस्येतानमिक्रम्य जुहोमीति तितति ष्ठताश्रावयेदिति ब्राह्मणदर्शनात् इति प्रायश्चित्तप्रदीपे द
36 र्शपूर्णमासप्रकरणं समाप्तजयाख्याविश्वनाथायसेदः श्रीः॥ अथाग्रयणप्रायश्चित्तान्युच्यंते आग्र॰ तत्राग्रयणानुकल्पाः वर्षासु श्रावण्या
दूर्ध्वं पौर्णमास्याममावास्यायां शुक्लपक्षे पुण्ये देवनक्षत्रे शुक्लपक्षे पुण्ये वसंते वा श्यामाकाग्रयणं कुर्यात् शरद्याश्वयुजकार्त्ति
कयोः पर्वदौ नक्तकालानामन्यतमे काले व्रीह्याग्रयणं कुर्यात् वसंते चैत्रवैशाखयोः पर्वदौ पुण्ये कालानामन्यतमे काले यवाग्रयणं कु
र्यात् आग्रयणानोमेते मुख्याः कालाः श्यामकाग्रयणस्याव्रीह्याग्रयणकालात् गौणे कालः व्रीह्याग्रयणस्यापि यवाग्रयणकालाद्गौणका
लः यवाग्रयणस्यापि श्यामकाग्रयणस्य कालात् गौणकालः अबपदि गौणकाले कुर्वन्प्रायश्चित्तपूर्वकमाग्रयणं कुर्यात्॥ आपत्सु गौ
णः कालः आपदि गौणकाले कुर्वन्प्रायश्चित्तं न कुर्यात् गौणकालेप्यतिक्रांते वैश्वानरं चरुं प्रायश्चित्तं कृत्वा तिपन्नाग्रयणं कुर्यात् आषाढमा
सादाग्रयणाकरणे आग्नपेयेपथिहतेस्यादि अग्निहोत्रातिपादनोक्तां चतुर्द विषमिविंकृत्वा तिपन्नाग्रयणातिक्रमेण कुर्यात् संवत्सरं
तमाग्रयणाकरणेप्यग्नयेपवमानायेत्यादि अग्निहोत्रातिपादनोक्तां सप्तदविषमिविंकृत्वा तिपन्नामाग्रयणानिक्रमेण कुर्यात् दीक्षा एम॰
ग्रेविदं प्रायश्चित्तं समारूढाग्रेस्का अग्निषु समारूढेषु आग्रयणाकरणेः अग्नयेशुचयेऽग्नयेपवमानायाग्नयेतंतुमतेऽग्नयेपथिकृ ३६

तेऽनूस्तारिग्निहोत्राति पातनो क्ताश्व्रतस्तद्दृष्टीः कृत्वाति पन्नान्याग्रायणानि कुर्यात् आग्रयणं कर्त्तुमशक्नुवत् ॥ स्वे स्वे कालेन वैः श्यामकव्रीहिय
वैः दर्शेन पौर्णमासेन वा यजेत नवैः अश्यामाकादिभिरग्निहोत्रं वा जुहुयात् अपि वा नवानि श्यामाकादीनि अग्निहोत्रीं गामादपित्वा तस्याः
पयसा सांप्राप्तमग्निहोत्रं वा जुहुयात् यद्वा स्वे स्वे काले श्यामाकादिश्रातुः स्थाली पाकवमादनं गार्हपत्ये दर्विहोमविधानेन श्रपयित्वा वेद्यामासाद्य
समिधमाहवनीये निधायाज्येनाघारौ हुत्वा चतुर्गृहीतं हव्ये नाज्यत्रागौ हुत्वा श्यामाकचरोरवदाय दर्विहोमविधानेन याऽ्यानुवाक्योभ्यो सोमाय हुत्वा
स्विष्टकृतमवदायाज्यानी हुत्वा स्विष्टकृतं याज्यानुवाक्याभ्यां हुत्वा तत्राद्य मंत्रेण दविः शेषं प्राश्य परिस्तरं छं समाप्य ब्राह्मणान् भोजयेत् एवमेव
दर्विहोमविधानेन व्रीह्याग्रयणं यवाग्रयणं कुर्यात् उक्तानामनुष्ठानुकल्पानाममन्यतम प्रकारेणाग्रयणमकृत्वा नवान्नप्राशने कृते वैश्वान
रीमिष्टिं प्रायश्चित्तं कुर्यात्· तथा च गोपालः अनिष्ट्वाग्रयणेनौर्जाधानवं वैश्वानरीं यजेदिति· आग्रयणानि कर्तुमशक्तो मत्साम्नायें स्वेन वैश्वानर्या
जयेत्· इदमुक्तमाग्रयणविधानं श्यामाकव्रीहियवानामेव तस्यांतरेषु हरितयवादिषु धान्येषु आग्रयणं कृतान्कृतं· नवानि फलमूलादीनि
तत्तत्काले ब्राह्मणेभ्यो दत्वोपयुंजीत कालांतरेप्युसन्नव्रीह्यादीनां तंडुलादिभिरग्निहोत्रादीनि कृत्वा ब्राह्मणेभ्याद्दत्वा स्वक्षेत्रोसन्नव्रीह्यादी
नामभावेपि क्रीत्वाग्रयणं कुर्यात्· यथा कथंचिदाग्रयणमकृत्वा मोहतो नवान्नस्य प्राशनं कृत्वा त्रिमाप्नुयात्· तथा च कात्यायनः आसन्नः खलु देवा
नामाहिताग्निर्दूजन्मसु अस्येज्यासु हविर्देवा भक्षयंति न चान्यतः स चेदकृत्वाग्रयणं नयमश्नाति माहतः देवेभ्यः कल्पितं भागं त्वक्षयित्वा त्रिमाप्नुया

प्रा॰दी॰ तद्दत्ताग्रयणप्रायश्चित्तं अथमृगारेष्टिरुच्यते अत्रप्रायश्चित्तप्रकरणोक्तमृगारेष्टिप्रकथनं पापक्षयादिरोगगृहीतस्याहिताग्नेः प्रायश्चित्तार्थं पः पाय
३१ क्ष्मापादिरोगगृहीतः देवेभ्यो देवकर्मेभ्यो यज्ञादिभ्यः ऋषिभ्यः स्वाध्यायनादिभ्यं विपितृभ्यः पितृकर्मेभ्यः अप्सरादिभ्यो गाभ्यागासकाशाद्दस्य
३७ त्रक्षीरादिभ्यः ब्राह्मणेभ्यः ब्राह्मणाकृतमर्यादादिभ्यः परित्यक्तः स्तेयेनाभिशस्तोत्रिशस्समानो वा स एव हसेष्टि संज्ञया महापवित्रेष्टि संज्ञ
यामृगारेष्ट्याः यजेत एतया पाप्मापेण दक्षिणार्थं त्रातमानं हिरण्यं पसेयादयेतत्तस्याः कालः उत्तरायणशुक्लपक्षदेवनक्षत्राणि समुदि
तानि मुख्यः कालः शुद्धिकीमस्यपर्वद्वयं शुक्लप्रतिपदादि पुक्तदेवनक्षत्राणि कालः रोगयुक्तस्य यथा यमेव कालः तस्याः प्रयोगः पूर्वेद्युर्नान्दी
मुखादि परेद्युः केशादिवापपित्वा स्नानादि पंचकक्कृत्वान्वारभेष्ट्या यजेतमृगारेष्ट्या पक्ष्येमाणेन्वारंणीयेष्ट्या पक्ष्य इति संकल्पः अन्वाधानादि
तर्पणांतासेतिष्ठते तदानीमेव पाः पुरस्तादित्यादि पापक्षयकामो मृगारेष्ट्या यक्ष्य इति रोगादियुक्तस्य रोगापर्थं मृगारेष्ट्या यक्ष्य इति अग्नी
न्विहृत्यान्वाधानादि शाखाच्छेदनं बर्हिराहरणं इध्ममंनहनकालेत्रयोविंशति धेत्फहः सायंदोहे मित्रावरुणावागोमुचोरमयतांगावः मित्राव
रुणाभ्यामागोमुग्भ्यां हविरिंद्रियं बहु दुग्धि मित्रावरुणाभ्यामागोमुग्भ्यां देवेभ्यो हविरिंद्रसोमेनत्वातनमिच्मि मित्रावरुणाकणाभ्यामागेमुग्भ्यां
दधिएवंदाहयित्वा पाप्यभ्योमन्ते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पात्रासादनकाले सूर्पे दृषदुपले पंचाशत्कपाला निमर्जनकपालमकं तिस्रस्थालीः एम॰
वाजिनपात्रं वाजिनपागार्थे वत्सं वसादयति ब्रह्मोपवेशनांतं कृत्वा गार्हपत्ये आज्यं विलाप्योत्पूयस्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीयेजुहा ३१

सन्नाछेद्यौ यजमाने येन देवाः पवित्रेण पुनंतु मा स्वाहेति अपरं च तुर्गृहीतं जुहोति प्राजापत्येनी महे स्वाहेति अपरं चतुर्गृहीतं जु
होति इंद्रः सुनीती सह मा पुनातु स्वाहेति पश्चात्स्तरणादि निर्वापकाले वेषाय त्वेति शूर्पं हस्तमादाय धूरसि सादि बीजावेक्षणं तंत्रेण
कृत्वाह निरसनं विनिर्वापादि चतुष्पं प्रतिबीजमावर्त्तते अग्नये अंहोमुचे जुष्टं निर्वपामि इंद्राय अंहोमुचे जुष्टं निर्वपामीति पिष्टं निरु
प्य वायवे पुसवित्रे आमागोमुभ्यां जुष्टमिति चेदर्थे तंडुलान्निरुप्य अधिभ्यामागोमुभ्य मिति पवान्निरुप्य मरुद्भ्य एनोमुग्भ्यो जुष्टमिति विश्वे
भ्यो देवेभ्य एनोमुग्भ्य इति पिष्टं निरुप्य अनुमत्यै जुष्टमिति तंडुलान्निरुप्य अग्नये वैश्वानराय जुष्टं द्यावापृथिवीभ्यामंहोमुग्भ्यां जु
ष्टमिति पिष्टं निरुप्य प्रोक्षणादि तंडुलप्रस्कंदनांतं समानं सायं दोहवत्प्रातर्दोहः तंडुलान्विभज्याभिमर्शनपर्वेषणादि कुर्यात् कपालो
पधानकाले अग्नये ष्टाकपालानि इंद्रायैकादशकपालान्युपधाय पयस्थालीं चरुस्थालीं बाधिश्रित्य तदनंतरं तो मर्जनकपालमधि
श्रित्य मारुतार्थं सप्तकपालानि वैश्वदेवार्थं द्वादशकपालान्युपधाय तदनंतरं अनुमत्यै चरुस्थालीमधिश्रित्य वैश्वानराय द्वादशकपा
लानि द्यावापृथिवीभ्यां द्विकपाले उपदध्यात् पिष्टसंवापादि ऐन्द्रं पुरोडाशं प्रथनांतं तंडुलं कृत्वा तसेपसि दध्यानीय आमिक्षां श्रपयेत् तंडु
लप्रक्षेपादि चरुं श्रपयेत् कृष्णाजिनावधूननादि पवानुलूखले परिक्षुधे मर्जनकपाले मधिश्रित्य पवान् प्रक्षिप्य भर्जयेत् मारुतं वैश्व
देवपुरोडाशावधिश्रित्य अनुमत्यै तंडुलान्प्रक्षिप्य वैश्वानरं द्यावापृथिव्यौ प्रथयित्वाज्यं निर्वापाद्याप्यन्निनयनांतं कुर्यान् आमिक्षां

प्रा॰दी॰ विमत्वावाजिनां कृत्वाऽप्रतापेनिधाय मुञ्च ह्त्यवानवतार्थपात्रांतरे तिरः पवित्रं घृतमानीय पवान्प्रक्षिप्य भस्मांगारेषधिश्रयेत् वेदा
३८ दानादि हविरुद्वासनांतं कुर्यात् हवींष्युद्वास्यांतर्वेद्यामासाद्य वाजिनमभिधार्यालंकृत्य पवित्राये निधाय पासंनाभि मंत्रीनं कर्यात् अग्नये
34 मिध्यमानायानुब्रूहीत्यादि होतासामिधेनीष शोचिषु केशत्तमीसहामपामिदं न्पपतं॰ सम्यं त्रिवामवों नमस्तेहरसे शोचिषे॰ स
म्यं त्रिवामवां समिद्धा अग्न आहुतेत्यादिः आवाहनकाले अग्निं पावकवंतं॰ सोमं पावकवंतं आग्निमंहोमुचमावहेत्यादि समानमंत्र
मप्रयाजातः स्वाहाग्निं पावकवंतं स्वाहा सोमं पावकवंतं स्वाहाग्निमंस्व होमुचं इत्यादि पावकवंतावाज्यभागौ अग्नये पावकवतेनुब्रू
हि अग्निं पावकवंतं यजेति अग्नी रक्षांसि सेधति इत्यनुवाक्या यत्ते पवित्रमर्चिषीति प्रथमाज्यभागस्य याज्या सोमाय पावकवतेनुब्रू
हि सोमं पावकवंतं यज ति यो धारया पावकयेत्यनुवाक्या आकलशेषु धावतीति याज्या अग्नयेंऽहोमुचेनुब्रूहि अग्निमंहोमुचं यजे
ति ॥ अग्नेर्मन्वे प्रथमस्येत्यनुवाक्या यस्येदं प्राणन्निमिषदिति याज्या अग्नेरंऽहोमुचोहमन्नादः इंद्रायांऽहोमुचनुब्रूहि इंद्रमंऽहोमु
चं यजेति॰ इंद्रस्य मन्वे प्रथमस्यैत्यनुवाक्या यः संग्राममिति याज्या इंद्रस्यांऽहोमुचोहमींद्रियावी॥ आमिक्षामवद्यन्नाह मित्रावरुणाभ्यामागोमु
भ्यामनुब्रूहि॰ मित्रावरुणावागोमुचौ यजेति मन्वे वां मित्रावरुणोत्यनुवाक्या यो वांऽरथ ऋजुरश्मिरिति याज्या मित्रावरुणयोरागोमुचो एम॰
रहमींद्रियावी॰ अथ वरोरवद्यन्नाह वायुसवितृभ्यामागोमुग्भ्यामनुब्रूहि वायुसवितारावागोमुचौ यजेति वायोः सवितुर्विदथानीत्यनुवाक्या ३८

मुंश्रेष्ठानअषिषिपिषइतिपाज्या॰वापुसवित्रोएगोमुचोरहं॰प्रप्रजपाचेतिधानाअवद्यन्नाहअश्विभ्यामांगोमुग्भ्यामनुब्रूहिअश्विनावांगोमु
चौपजेतिरथीतमोरथीनामित्यनुवाक्यापदपातंवहनुमितिपाज्याअश्विनोरंगोमुवारहमिंद्रियावन्नादःधानानामवदानेमंत्राणांबहुव
चनेनोहःकार्यः मरुद्भ्यएनोमुग्भ्योनुब्रूहिमरुतएनोमुचोपजेतिमरुतांमन्वइत्यनुवाक्यातिग्ममायुधामितिपाज्यामरुतामेनोमुचाम
हं॰प्राणेरुंध्याहंविश्वेभ्योदेवेभ्यएनोमुग्भ्योनुब्रूहिविश्वान्देवान्नोमुचोपजेतिदेवानांमन्वइत्यनुवाक्यापदिदंमाभिशोचतिइतिपा
ज्याविश्वेषांदेवानामेनोमुचामहं॰प्राणैःसायुज्यंगमेयंअनुमत्याअनुब्रूहिएरमतिंयजेतिअनुनोद्यानुमतिर्यज्ञमित्यनुवाक्याअन्विदनु
मतइतिपाज्याअनुमत्याअहंप्रप्रजपाचेतिअग्नयेवैश्वानरायानुब्रूहिअग्निंवैश्वानरंयजेतिवैश्वानरोनऊत्येत्यनुवाक्यापृष्टोदिवीतिपा
ज्याअग्नेर्वैश्वानरस्याहंशुचिःपूतःस्यांद्यावापृथिवीभ्यामंहोमुग्भ्यामनुब्रूहिद्यावापृथिव्यावंहोमुचौपजेति पेअप्रथेतामित्यनुवा
क्याउर्वीइरोदसीइतिपाज्याद्यावापृथिव्योरंहोमुचोरहंनुभयोर्लोकयोरुंध्यासंस्विष्टकृतेअवद्यन्नाहअग्नयेस्विष्टकृतेनुब्रूहिअग्निंस्
स्विष्टकृतंयजेतिसर्वेषामुत्तरएहोत्सकृत्सकृदावदायहिरभिघार्यरपतिपुरस्तात्स्विष्टकृतःस्रुवाहुतीरुपजुहोतिपवमानःसुवर्जनइत्य
नुवाकेनप्रत्यृचंहुत्वापत्नेवयंपुरुषत्रेसनुवाक्याअग्निंस्विष्टकृतंमपाडग्निरग्नेःपावकवतःप्रियाधामान्यपाडहोमस्यपावकवतःप्रियाधामा
न्यपाडग्नेरंहोमुचःप्रियाधामान्यपाडिंद्रस्यांहोमुचःप्रियाधाषनीसादिजातवदाजुषतांहविर्यथाहतइसवोगार्येचिपदितिअग्नेःस्विष्टकृतो

प्रा॰दी॰ हमापुष्मान्मा श्वित्रादि अन्वाहार्यमासाध्यन्नातमानं हिरण्यं ददाति हविःशेषानुहास्यवाजिनं चोद्वास्यवाजिनं वेषाद्यामासाद्य यन्मे अग्न इति य
३९ जमानेनाभिमंत्रणे कृते ब्रह्मन्प्रस्थास्याम इत्यादि होतुः सूक्तवाके अग्निः पावकवानिदं सोमः पावकवानिदं अग्निं ऽ हामुगिदं इंद्रोऽहोमु
39 गिदं हविरित्यादि अजुषत अजुषेतां अजुषंत इत्यादि सुग्विमोकांतं समानं वाजिनयागार्थकं समादाय जुहू वत्सम्र्त्य वेद्यामासाद्य वा
जिनमानयन्ना हवाजिभ्यो स्वाहेति हुत्वा अनुवषट्कृते बहुत्वा होत्रे प्रदायोपहवमिष्ट्वा यजमानः प्रत्यक्षभक्षयति यन्मे रेतः प्रसिच्यत इति
समानमागृहपतिपागात पुरस्ताद्गृहपतेः सूक्तवाहुतीः प्रजुहोति यद्देवादेवहेडनमित्याअच्छिद्रिकानुवाके न प्रत्यृचं हुत्वा पुनरालंभ
वर्जतर्पणांता संतिष्ठते॥ एतयैव यजेत तु व्यतिक्रमे दाव्यतिक्रमे अयोनी वा रेतःसिक्त्वा एतयैव यजेत पातकोपपातकसंपुक्तो द्वादशाहं
महापातकसंपुक्तो मासमेकं पुष्पमिच्छन् संवत्सरमृतुं वा यजेतेति इति सूत्रकारोक्तिः इह प्रायश्चित्तप्रकरणे पवित्रेष्टिप्रकथनं कथनं यज
मानपत्न्योः संवत्सर इति प्रवासे प्रायश्चित्तार्थे यथाह गोपालः वत्सर इति प्रवासे तु पवित्रेष्टिं तपोऽथ वेदिति अभिशस्तः अभिशस्यमानो ए
पापक्षपकामो वा पवित्रेष्ट्या यजेत एतयोपक्षयमाणो दक्षिणार्थे शतमानं हिरण्यं संपादयेत् सूत्रकारेष्टामुक्तः कालएवास्यापिका पलः प्रव
एताः पत्नीयजमानयोः प्रेवासानंतरं कर्तव्या तस्याः प्रयोगः पूर्वेद्युर्नांदीमुखादि पर्येद्युः केशादिवापयित्वा स्नानादि पंचकं कत्वा रंभणीयां एम॰
कृत्वा तदानीमेव पाः पुरस्तात् इत्यादि संवत्सर इति प्रवासप्रायश्चित्तार्थे पवित्रेष्ट्या यक्ष्ये पापक्षयकामस्य पापक्षयार्थे पवित्रेष्ट्या यक्ष्य इति ३९

संकल्पः अग्नीन्विहृत्य अन्वाधानादि इध्मसंनहनेत्रयो विंशतिर्घेत्सूहः सोपवसथः सद्यस्कालो वा पाणिसंमर्श्नादि पात्रासादनकाले च
तुश्चत्वारिंशत्कपालानि ब्रह्मोपवेशनांते गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय पत्न्यवेक्षितं चतुर्गृहीतुं गृहीत्वा हवनीये जुहोति अन्वाधानध्ये यजमाने
येन देवाः पवित्रेण० प्राजापत्य पवित्रं० इंदुः सुनीती सहमा पुनात्विति त्रिभिः पयस्यादि निर्वापकाले अग्नये पवमानायाग्नये पावकायाग्नये
शुचये अग्नये व्रतपतये अग्नये वैश्वानराय इति पंच पुरोडाशान्निरुप्य प्रोक्षणादि कपालोपधानकाले चतुर्णामष्टाकपालानि वैश्वा
नराय द्वादशकपालमुपदधाति संवापादि पवमानपुरोडाशप्रथनांतं ततः आज्यं निरुप्य पावकादीन्प्रथयेत् त्वाग्रहादि वेद्यामास
न्नाभिमर्शनांतं कुर्यात् अग्नये समिध्यमानायानुब्रूहीत्यादि होतासामिधेनीषु शंसो चिष्ठेत्स्तर्णामहोमपर्यंत अग्नये समिध्यमानाया
नुब्रूहीत्यादि होतासामिधेनीषु शंसो चिष्ठेत्स्तर्णामहोमपामिदं त्यपनं० शिवो भव वों नमस्तेहरसे शोचिषे० शिवो भव वों समिद्धो अग्नइ
त्यादि आवाहनकाले अग्निं पावकवंतमग्न आवह सोमं पावकवंतमावह अग्निं पावकानमावह आज्यहविषां पंच देवतानां आवह
नादिषु पांशु त्वं सरस्वती प्रियामिस्तु पोशु आवह देव गच्छेः देवा आज्यपा इत्यादि समानमोत्तमप्रयाजात् उत्तमप्रयाजे स्वाहाग्निं पावकवंतं स्वा
हा सोमं पावकवंतं स्वाहाग्निं पवमानं स्वाहा सरस्वती प्रियामित्यादि प्रयाजशेषेणाभिधारणे पुरोडाशमभिधायोभि पुनः ध्रुवामभिधार
येत् एवमेव प्रति पुरोडाशाभिधारणानंतरं ध्रुवामभिधारयेत् अग्नये पावकानेनुब्रूहि अग्निं पावकवंतं यजेति अग्नीरक्षांसि सेधती

प्रा॰दी॰ सनुवाक्यापन्ने पवित्रमर्चिर्वीति याज्या प्रथमाज्यभागस्य सोमा पपावककवते नुब्रूहि सोमं पावककं तं यजेति यो धारया पावकया पेत्यनुवाक्या
८० आ कलशेषु धावति पवित्र इति याज्या द्वितीयस्य प्रथम पुरोडाशादवद्यन्नाह अग्नये पवमानायानु ब्रूहि अग्निं पवमानं यजेत्यग्न
आयूंषि पवस इत्यनुवाक्या अग्ने पवस्व स्वपा इति याज्या अग्नेः पवमानस्याहं शुचिः पृ. तो मे घोषो विपाप्मा ब्रह्मवर्चस्यन्नादो भूयासं चतुरश्चाज्य
स्य गृह्णन्नाह स्विष्टकृते प्रियापाद इत्युपांशु अनुब्रूहीत्युच्चैः स्विष्टकृतं प्रियामित्युपांशु यजेत्युच्चैः ङ तनः प्रियाप्रियावास्वित्यनुवाक्या इमा जु
ह्वाना युष्मदा नमोभिरिति याज्या उपांशु याजं पंचकेसर्वत्र स्विष्टकृत्सीसनुमंत्रणं॥ द्वितीय पुरोडाशादवद्यन्नाह अग्नये पावकवते नुब्रूहि अग्निं
पावकवंतं यजेति अग्ने पावकस नः पावकेति याज्यानुवाक्या वा अग्नेः पावकस्याहं शुचिः पृ. तदित्यादि चतुर आज्यं गृह्णन्नाह सवित्रे सत्यप्रसवा
पेत्युपांशु अनुब्रूहीत्युच्चैः सवितारं सत्यप्रसवमित्युपांशु यजेत्युच्चैः आ विश्वदेवमित्यनुवाक्या आ सत्येनेति याज्या तृतीयपुरोडाशादव
द्यन्नाह अग्नये शुचये नुब्रूहि अग्निं शुचिं यजेति अग्निः शुचिव्रततम उदग्ने शुचयस्तवेति याज्यानुवाक्यो अग्नेः शुचेरहं शुचिः पृ. तदित्यादि
चतुर आज्यस्य गृह्णन्नाह वायवे नियुत्वते इत्युपांशु अनुब्रूहीत्युच्चैः वायुं नियुत्वंतमित्युपांशु यजेत्युच्चैः वायुरग्रेगा इत्यनुवाक्या वायो शु
क्रो अयामि ते इति याज्या द्विः स्विष्टकृतादि चतुर्थपुरोडाशादवद्यन्नाह अग्नये व्रतपतये नुब्रूहि अग्निं व्रतपतिं यजेति त्वमग्ने व्रतपा असीत्यहो व एम॰
यं प्रमिनामेति याज्यानुवाक्ये अग्नेर्व्रतपतेरहं शुचिः पृ. तदित्यादि चतुर आज्यस्य गृह्णन्नाह विष्णवे शिपिविष्टायेत्युपांशु अनुब्रूहीत्युच्चैः विष्णुं शिपि ८०

विष्टमित्स्पाम्शु पजेत्स्वाध्वौस्त तत्रेअद्येत्यनुवाक्या किमित्तेविदऐद्गति पाज्याद्धीरसीत्यादि पंचम पुरोडाशमादवद्यन्नाह अग्नये वैश्वानरायानुब्रू
हि अग्निं वैश्वानरं पजेति वैश्वानरो न ऊत्या प्रस्तोदिवीति पाज्यानुवाक्ये अग्ने वैश्वानरस्याहं शुचिः पृनदृत्यादि चतुराज्यस्य गृह्णन आह दधि
क्राव्णेऽनूत्स्पाम्शु अनुब्रूहीत्स्वाध्वैः दधिक्राव्णामित्स्पाम्शु पजेत्स्वद्वैः दधिक्राव्णो अकारिषमिति पुरोनुवाक्या आ दधिक्रा इति पाज्या दधिरसीत्या
दिनौ विष्टकृतमवद्यन्नाह अग्नये स्विष्टकृतेनुब्रूहि अग्निं स्विष्टकृतं पजेति स्विष्टकृदर्थे प्रति पुरोडाशमावदनानंतरं सकृत्सकृत्स्रुवाज्या
संचहत्वो वद्य हिरभिघारयति स्विष्टकृतः पुरस्तात्स्रुवाहुती रुपजुहोति पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन प्रस्तवंहोताजुष्टोदमूना
अतिथिरित्यनुवाक्या ये पजामहे ग्निं स्विष्टकृतम पालग्निरग्नेः पावकवत प्रिया धामान्यपाट् सोमस्य पावकवतः प्रिया धामान्यपाडग्नेः पवमा
नस्य प्रिया धानीत्यादि जुषतां हविर्माजौत्योमग्जयते खेदमूनाः कविमग्रत्तो प्रा समान्वौषलिति अग्नेः स्विष्टकृतोहमायुष्मान्प्राशित्रावदा
नंद्गुह्वावदानेपि प्रति पुरोडाशमवदानानंतरं हिहिर्वाज्यावदानं प्रसिहेडान्वाहार्यमाशाद्य इतमानं हिरण्यं ददाति समानं कर्म सूक्तवाकात्
सूक्तवाकनिगदे अग्निः पावकवातिदं हविः सोमः पावकवानिदं अग्निः पवमान इदं हविरजुषतेत्यादि समानं कर्म पत्नीसंयाजेभ्यः पुनात्व्
पतेः स्रुवाहुती रुपजुहोतिः पदेवादेवहेडनमित्याच्छिद्रिकेनानुवाकेन प्रस्तवं गृह पतिपागादि ब्राह्मणा तर्पणं नासं तिष्ठते अभित्वा स्तोभित्र
सुमानो वैनपेवपजेत एत पेक्षेक्ष्मादग्राफर्वान दन्त्रायएन आत्मानं चैककविंशतिपच पुनाति अथाप्युदाहरंति वैश्वानरीं व्रातपतं पवित्रें

प्रा॰दी॰ ष्टिमता वह्नौ मगारेषिं च कर्वाणः पुनात्या विंशतिं कुलं वै श्वानरी व्रतपती पवित्रे ष्टिं तथैव च कृता वतौ प्रपुंजानः पुनाति दश्यापोरुषमिति इति पवित्रे
४१ 41 ष्टिप्रयोगः अथ नक्षत्रेष्टयो वक्ष्यंते तेदूहम्रा यश्चित्तप्रकरणे नक्षत्रेष्टीनामुपदेशः पुरोडाशात्रे दनादौ प्रायश्चित्तार्थं श्रा पुष्मसत्क कर्तव्यादृसा
चार्येणोक्तत्वात् नक्षत्रेष्टयो ह्यायुष्मत्सः प्रयोगो वक्ष्यते नक्षत्रेष्वनुष्ठानेन पापक्षयो भवति नक्षत्रेभ्य नुष्टोतो ज्योतिस्त्वे प्राप्नोति म्त्क्रम
ययजेतिय अन्नाद्यकामोपि नक्षत्रेष्टिभिर्यजेत आयुष्काम त्क नक्षत्रेष्टिभिर्यजेत अथवा स्वजन्म नक्षत्रेष्टया यावज्जीवं यजेत त्रिः कृत्वा वा
नक्षत्रेष्ट्यारंभकालः चैत्रमासामावास्यायां अपभरणी योगे सति तस्यामुपक्रमः अथ वा वैशाख पौर्णमास्याममावास्यायां वारंभः अथ
वा फाल्गुनादिमासत्रये यस्यां तिथावपभरणी योगस्तस्यामारंभः कर्तव्यः ॥ यस्यां तल्लक्ष्म संपद्यत इति नुक्तत्वात् उपक्रम दिवसात्पूर्वे
द्युनोदिमुखादि श्वो भूते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा केशादिषा पयित्वा स्नानादि पंचकं कृत्वा अजस्रैः समारोपध्वोदवसाय मथित्वाग्नीन्विहृत्य
मनस्वंती दुत्वा पाः पुस्तादि त्सादि आयुष्कामो वा अन्नाद्यकामो वा स्वर्गकामो वा नक्षत्रेष्टिभिर्यक्ष्ये नक्षत्रसत्रेण वा यक्ष्य इति संकल्पः कृत्वि
ग्वरणादि नक्षत्रसत्रेण यक्ष्यमाणेन्वारंभेष्ट्याद्य इति संकल्पः अथवा नक्षत्रेष्टिभिर्यक्ष्यमाणोन्वारंभेष्ट्या यक्ष्य इति संकल्प्यान्वारंभेष्टिं कु
र्यात् ॥ अथ श्वो भूते कृत्तिका नक्षत्रेष्ट्या प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाः पुरस्तादि त्सादि अन्नाद्यकामः कृत्तिका नक्षत्रेष्ट्या यक्ष्य इति संकल्प्याग्नीन्विहृत्य एम॰
स्तन्वा धानादि कुर्यात् प्रथमेष्टि दिवस विहृतेष्वेवाग्निषु सर्वेषां नक्षत्रेष्टीनां प्रयोगः प्रतीष्ट्यग्निविहरणं वा नक्षत्रेष्टीनां सोपवसथत्वं संघ ४१

कालेत्वंवासोपवसथत्वंपक्षेअन्वारंभेष्ट्यनंतरमेवप्रथमेष्टेःत्वाधानादिकृत्वोपोष्यश्वोभूतेयजेत् दृष्टस्तत्रहवनकालेसर्वासांनक्षत्रेष्टी
नांत्रयोविंशतिधेत्फहंःनिर्वापकालेआग्नेयमष्टाकपालंपुरोडाशमग्निरूपअग्नयेकृत्तिकाभ्योजुष्टंनिर्वपामितिअष्टाकपालंपुरोडा
शंनिरूप्यानुमत्यैजुष्टमितिचरुंनिर्वपेत् सर्वासुनक्षत्रेष्टिषुनक्षत्रदेवताहविषांर्पद्रव्यंतदेवाग्न्यनुमतोःअग्न्यत्रवापवचपप्रसआज्यहवि
षोश्चप्रोक्षणादिसमानंआहविरासादनात् होतुःसामिधेनीषुसमिध्यमानांचसमिधाधाचांतरेणस्वाहहोपस्थश्रिपाहत्रोअन्दाग्नःपुरा
तेतिश्रीमसौधाय्येसर्वेषांनक्षत्रेष्टीनांआज्यभागयोःअग्निनारयिमश्नवत् इत्यस्यानदृत्साश्वभागयोरनुवाक्येजुषाणोअग्निःजुषाणः
सोमइत्याज्यभागयोर्याज्येसर्वत्रआप्यायस्वसमेतुआनोअग्नेसुकेतुनात्वंसोममहेभगमित्याज्यभागयोरनुवाक्यअथहविर्भिर्यजतिअग्नयेनु
ब्रूहिअग्निंयजेतिअग्निर्मूर्धेत्यनुवाक्याभुवोयज्ञस्येतियाज्याअग्नेरहमन्नादःअग्नयेकृत्तिकाभ्योनुब्रूहिअग्निंकृत्तिकांयजेतिअग्निर्नः
पातुकृत्तिकाइत्यनुवाक्यायस्यभांतिरश्मयोयस्येकेतवइतियाज्याअग्नेःकृत्तिकानामहमन्नादःअनुमत्याअनुब्रूहिअनुमतिंयजेति
अनुनोद्यानुमतिरित्यनुवाक्याअन्विदनुमतेत्वमितियाज्याअनुमत्याअहंप्रप्रजयाचपशुभिश्चजतिषीयेति सर्वासुपक्षत्रेष्टि
षुचरदेवतयोःअग्न्यनुमतोःएताएवयाज्यानुवाक्याःसर्वेषांहविषामुत्तरार्धात्स्विष्टकृतमवदायहिरभिघार्यस्विष्टकृतःपूर्वेल्कवेणोप
होमाज्जुहोतिअग्नयेस्वाहाकृत्तिकाभ्यःस्वाहाअंबायैस्वाहेतिनवल्कवाहुतीःपथालिंगमुद्देशःसर्वासांनक्षत्रेष्टीनांपुरस्तात्स्विष्टकृतः

प्रा॰ दी॰ स्कृवेणोपहोमां जुहुयात् अग्नयेस्विष्टकृते नुब्रूहि अग्निं स्विष्टकृतं यजेति हव्यवाहमभिमातिषाहमित्यनुवाक्या स्विष्टमग्ने अभितत्पृणा
४२ हीति याज्या सर्वासां नक्षत्रेष्टीनामेतेन वा स्विष्टकृतः संयाज्ये अग्नेः स्विष्टकृतो हमायुष्मानित्यादि प्राशित्रावदानाद्यन्वाहार्यसादनान्तं समा
42 नं अन्वाहार्यमासाद्य एनं ददाति रुद्रा यगामिति प्रतिग्रहः सर्वासां नक्षत्रेष्टीनां अन्वाहार्येण सह गोदक्षिणैव समानं अनुयाजादि ब्राह्मण
तर्पणांता संतिष्ठते नक्षत्रेष्ट्युपक्रमदिवसप्रभृति समाप्ति पर्यंतं पत्नी यजमानौ व्रतचारिणौ भवतः अधःशायिनौ ब्रह्मचारिणौ स्यातां यजमानो
हविरुच्छिष्टं भुंजीत हविष्यं पत्नी यद्वा उभावपि हविष्यमेवाश्नीयातां ॥ अथ श्वोभूते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाःपुरस्तात्स्यारिष्टचमासिकामो रोहि
णीनक्षत्रेष्ट्यापक्ष्ये इति संकल्पः अग्न्यन्वाधानादि निर्वापकाले आग्नेयं निरुप्य प्रजापतये रोहिण्यै जुष्टं निर्वपामीति चरुं निरुप्यानुमत्यै नि
रुप्य प्रोक्षणादि समानमाहविरासादनात् आग्नेयेन प्रचर्य प्रजापतय इत्युपांशु रोहिण्यै अनुब्रूहीत्युच्चैः प्रजापतिमित्युपांशु रोहिणी
यजेत्युच्चैः प्रजापते रोहिणी वेतु पत्नी इत्यनुवाक्या रोहिणी देव्युदगादिति याज्या प्रजापते रोहिण्या अहं प्रप्रज याचेति स्विष्टकृतमवदायो
पहोमान् जुहोति प्रजापतये स्वाहा रोहिण्यै स्वाहेति चतुरः स्विष्टकृदादि समानं अनुयाजप्रभृति तर्पणांता संतिष्ठते श्वोभूते प्रातरग्नि
होत्रं हुत्वा पाःपुरस्तादित्यादि समानानामाधिपत्यकामो मृगशीर्षेण नक्षत्रेष्ट्यापक्ष्य इति संकल्पः निर्वापकाले अग्नेयं निरुप्य सोमाय मृग एम॰
शीर्षाय जुष्टं निर्वपामीति श्यामाकान्निरुप्य पयसि श्रपयेत् अनुमत्यै जुहोमीत्यादि समानमाहविःप्रचारात् आग्नेयेन प्रचर्य सोमाय मृगशी ४२

र्पापानुकूहि सोमं मृगशीर्षमुपजेति सोमो राजा मृगशीर्षेण आगन्निति त्वनुवाक्या पत्नेन भद्रं मृगशीर्षमस्तीति याज्या सोमाय स्वमृगशीर्षे स्वाहे प्रजपा ते
ति सोमाय स्वाहा मृगशीर्षाय स्वाहेति पञ्च महामान् जुहोति प्रस्विष्टकृदादि समानं अनुज्या जादि निर्वपणान्तां संतिष्ठते श्वोभूते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाःपु
रस्तादित्यादि पशुकाम आर्द्रा नक्षत्रे स्थाप यस्म इति संकल्प्यः निर्वापकाले आग्नेया न्निरूप्य रुद्राय आर्द्रायै जुष्टं निर्वपामीति ग्रीयं गुं न्निरूप्य चरुं पयसि श्र
पयेत् समानमाहविः प्रचरणात् आग्नेयेन प्रचर्य रुद्रायार्द्रायानुकूहि रुद्रमार्द्रायजेति आर्द्रया रुद्रः प्रथमनु वाक्या हेतीरुद्रस्येति याज्या रुद्र स्वा
हार्पि अहं प्रप्रजपा चेति अनुमति पाग्गादि कृत्वा पस्वाहेत्यादि चत्वार उपहोमाः स्विष्टकृदादि समानं अनुयाजादि निर्वपणान्तां संतिष्ठते श्वोभूते
प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाः पुरस्तादित्यादि प्रजापशुकामः पुनर्वसु नक्षत्रे स्थाप यइति संकल्प्यः निर्वापकाले आग्नेयं निरूप्य आदित्यै पुनर्वसुभ्यां जु
ष्टं निर्वपामीति चरुं निरूप्य श्रपयेत् समानमाग्नेयप्रचरणात् आदित्यै पुनर्वसुभ्यामनुकूहि अदितिं पुनर्वसुभ्यै यजेति पुनर्नो देव्यदिति
रिति नयाज्या आदित्याः पुनर्वस्वोरहं प्रप्रजपा चेति आदित्यै स्वाहा पुनर्वसुभ्यामित्यादि चत्वार उपहोमाः स्विष्टकृदादि समानं अनुयाजादि निर्वपणां
तां संतिष्ठते श्वोभूते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाः पुरस्तादित्यादि ब्रह्मवर्चसकामस्तिष्य नक्षत्रे स्थाप पूर्व्ये इति संकल्प्यः निर्वापकाले आग्ने
यं निरूप्य पश्चाद् बृहस्पतये तिष्याय जुष्टं निर्वपामीति नीवारान्निरूप्य पयसि श्रपयेत् समानमाग्नेयप्रचरणात् बृहस्पतये तिष्यायानुब्रूहि
बृहस्पतिं तिष्यं यजेति बृहस्पतिः प्रथमं जायमान इत्यनुवाक्या तिष्यः पुरस्तादिति शिवसमानं अनुयाजादि निर्वपणान्तां संतिष्ठते श्वोभूते

प्रा०दी
४३
43

प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाःपुरस्तादित्यादि स्नातः ओं पसन्नग्निकाम आश्लेषानक्षत्रेष्ट्या यक्ष्ये इति संकल्पः निर्वापकाले आग्नेयं निरुप्य सर्पेभ्य आ-
श्लेषाभ्यो जुष्टं निर्वपामीति यवान्निरुप्य प्रोक्षणादि कृत्वा यवानुलूखले परि सुघ गार्हपत्ये मृज्जेन कपालमधिश्रित्य भक्षधान्यवानवघ्नाय पंच
मीवधूननादि पिष्ट्वा भस्ममिश्रेषं गारेषु पात्रमधिश्रित्य तिरःपवित्रमाज्यमानीय तिरःपवित्रं करंभानावपति समानमाहविःप्रचारान्तः स
वर्पेभ्य आश्लेषाभ्यो जुहुधि सर्पानाम्ने यापजेति द्वंसर्पेभ्य इत्यनुवाक्या येरोचने सूर्यस्यापि सर्पा इति याज्या सर्पाणामाश्लेषाणामहं व-
न्नहाभपासे सर्पेभ्यः स्वाहेत्यादि त्रय उपहोमाः स्विष्टकृदादि समानं आतुपाजादि तन्त्रं पर्यग्नं तासं तिष्ठते ओं मूले प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा
पाःपुरस्तादित्यादि ऋद्धिकामो मघानक्षत्रेष्ट्या यक्ष्य इति संकल्पः निर्वापकाले आग्नेयं निरूप्य पितृभ्यो मघाभ्यो जुष्टं निर्वं निर्वपामीति
निरूप्य निर्वापादि प्राचीनावीतित्वं पित्र्यर्थे मन्नगम्यानुमस्योपर्ज्ञोपवीतित्वं कपालोपधानकाले षट्कपालोपधानादि समानमाग्ने-
यप्रचारान्तः पितृभ्यो मघाभ्योऽनुब्रूहि इत्यनन्याक्रम्यैवाश्रावया हापितृन्मघा यजेति वषट्कृते दक्षिणार्द्धे पूर्वार्द्धे प्राचीनावीती जुहोति
उपहुताः पितर इत्यनुवाक्या आगनिरा धार इति याज्या पितॄणां मघानामहं देवयज्ययान्नहा भूयासं पितृभ्यः स्वाहा मघाभ्यः स्वा-
हेत्यादि पंचोपहोमाः स्विष्टकृदादि समानं अनुजपादि तन्त्रं पर्यग्नं तासं तिष्ठते॥ ओं भृते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाःपुरस्तादित्यादि प- राम
शुकामः पूर्वाफल्गुनीनक्षत्रेष्ट्या यक्ष्ये इति संकल्पः निर्वापकाले आग्नेयं निरूप्य अर्यम्णे फल्गुनीभ्यो जुष्टं निर्वपामीति चरुं ४३

ण्यस्य प्रपेन समानमाग्नेयप्रचारात् । अर्यम्णे फल्गुनीभ्यामनुब्रूहि अर्यमणं फल्गुनी प्रजेति गवांपतिरित्यनुवाक्या वायेनेमा विश्वेति याज्या
र्यमणः फल्गुन्योरहं चरुपाचेति अर्यम्णे स्वाहेति प्रपउपहोमाः स्विष्टकृदादि समानं तं अनुयाज्यादि निर्वपणान्तं संतिष्ठते ॥ अथोश्नने प्रातरग्नि
होत्रं हुत्वा पाः प्रस्तरादिस्तादि भागयश्चैद्यकाम उत्तरफल्गुनीश्चैष्यापश्येरिति संकल्पः निर्वापकाले आग्नेयं निरूप्य भगाय फल्गुनीभ्यां जु
ष्टं निर्वपामीति चरुं निरूप्य अपयपेन समानमाहविः उपचारात् । भगाय फल्गुनीभ्यामनुब्रूहि भगं फल्गुनी प्रजेति श्रेष्ठो देवानामित्यनुवाक्या
भगो ह दातेति भगइति याज्या भगस्य फल्गुन्योरहं प्रजापाचेति भगाय स्वाहेति प्रपउपहोमाः स्विष्टकृदादि समानं अनुयाज्यादि निर्वपणान्तं संतिष्ठते ॥
अथोश्नने प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाः प्रस्तरादिस्तादि हस्तनक्षत्रे यापहैमनुप्याम्रदधीरन् सवितासमानानां स्यामिति संकल्पः निर्वापकाले सवित्रे हस्ता
य जुष्टं निर्वपामीति आग्नुषीहीराणं निर्वापः कपालोपधाने द्वादशकपाला न्युपदधाति समानमाग्नेयप्रचारात् सवित्रे हस्ताया
नुब्रूही स्कन्धैः सवितारमित्य फांपानुहस्तं प्रजेत्यनुस्कन्धैः आपातु देवः सवितेत्यनुवाक्या हस्तः प्रपच्छत्वमं ववसीप इति याज्या सवितुर्हस्तस्याहं स्वा
स्त्रिमानभपासं सवित्रे स्वाहा हस्ताय स्वाहेति षडुपहोमाः स्विष्टकृदादि निर्वपणान्तं संतिष्ठते ॥ अथोश्नने प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाः प्रस्तरादिस्ता
चित्रानक्षत्रेस्यापश्ये चित्रं प्रजां विंदेयेति संकल्पः निर्वापकाले त्वष्ट्रे चित्रायै जुष्टं निर्वपामीति निर्वापः कपालोपधानकाले अष्टौ कपाला
न्युपदधाति समानमाग्नेयप्रचारात् त्वष्ट्रे चित्रायै अनुब्रूहि त्वष्टारं चित्रां प्रजेति त्वष्टा नक्षत्रमभ्येतीत्यनुवाक्या तं नस्त्वष्टेति याज्या त्वष्टश्चि

प्रा॰ दी
५४
५५

न्नापाअग्न इमन्नारः स्वाप्ने स्वाहेति च त्वार उपहहोमाः स्विष्टकृदादि नर्परणांतां संतिष्ठते   अथाग्नेर्वैश्वानरस्याग्निहोत्रं हुत्वा पाः पुरस्ताद्दित्वा दिस्वानीनस्तत्रैस्या॰
पश्येकाम चोरमेषु लोके षण्मिपेजैपर्गमिति संकल्पः अन्वाधानादि जुगरवाछेदनं शाखापवित्रकरणं निर्वापकाले आग्नेयं निरूप्य अनुमसे चरु॰
निर्वाहपादि प्रातर्दोहकाले वापे निष्प्यापे सत्तस्तनाया गोः पयो दोहयति एतत् आरंती त्यादि दर्हवोवापुनि ष्प्या पैदे वेभ्यो हव्यमा पा पनांपुनरित्या
दि समानमाग्नेयप्रचारान्त आग्नेयेन प्रचर्य वायवे निष्प्याया न्ना नुब्रूहि वायुनि ष्प्यां पजे ति अवदानकाले पयस्य पस्कवणं द्विरवदाय प॰ जेत ॥ वायर्वे
स्तत्र मभ्येची त्मनुवाक्यान न्वोवायुरिति पाज्यावायो निष्प्या पा अहं दर्दि पावीजेमानम्मिति वा वापवेस्वाहेत्याद्येंवरत्वार उपहोमाः स्विष्टकृदादि नर्परणां
तां संतिष्ठते   अथाग्नेया॰ पुरस्ताद्दित्वा दि समानानाइं द्रे स्याकामाविशगरवान स्तत्रैष्या म षमेद्रनि संकल्पः निर्वापकाले ईंद्राग्निभ्यां विशाखा
भ्यां जुष्टं निर्वपामी तिनिर्वापः कपालोपधानकाले एकादशकपालान्युपदधातिसमानमाग्नेयप्रचारान्त इंद्राभ्यां विशाखाभ्यामनुब्रूहि इंद्रा
ग्नीविशाखयेजे नि द्वमेसस्य छन्दव दमनुवाक्यान सत्त्राणामधिपत्नी रपा ती ज्यां इंद्राग्निपोर्विशाखयो रहमिंद्रिपायन्नारः इंद्राग्निभ्यां स्वाहेति च त्वार
उपहोमाः स्विष्टकृदादि नर्परणांतां संतिष्ठते   अथ नक्षत्राणामेवपौर्णमासीमाज्ये नहवि पापजेत पाः पुरस्ताद्दित्वादि कामा वासि सिकामा पौर्णमासीदेव
तामा ज्या हविषा यक्ष्ये इति संकल्पः न्वाग्नेयनिर्वापादि न्वाग्नेयपुरोडाशमधि श्रित्य न्वाज्यं निरूप्य चर्वाधि श्रयमा णादि समानमाह विःप्रचारान्त॰ राम
त न्वाग्नेयेन प्रचर्य पौर्णमास्या अनुब्रूहि पौर्णमासीं यजेतिभ्रुवाज्याच्चतुर्गृहीत्वा यजति पूर्णापश्चादित्यनुवाक्या पृथी सुवर्चा इतियाज्या पौर्ण॰ ५४

मास्याः प्रचारकाले उपांशुयजे तिरश्चिरस्तीत्यनुमन्त्रणं पौर्णमास्यै स्वाहेत्याहुतिञ्च पउपहोमाः स्विष्टकृदादितर्पणान्तान्संतिष्ठते अथ मने प्रातरग्निहोत्रं हु
त्वा पाः पुरस्तादित्यादि मित्रधपाम्भिमजकामः न्मनुराधानक्षत्रे स्थापयेरिति संकल्प्यं आग्नेयं निरूप्य मित्रायानुराधेभ्यो जुष्टं निरूपामि इति चरूं निरूप्याम
पयेन अनुमन्त्ये चरूं निर्वापादिसमानमाहविःप्रचारान्तं मित्रायानुराधेभ्यो नुब्रूहि मित्रमनुराधान्यजेति ऊध्यालमहं मेर्ममसरन्यनुवाक्या चित्तं नस्मा
मत्रमिति याज्या मित्रस्यानुराधानामहं प्रप्रजयाचेति मित्रायस्वाहेत्यादि च स्वारउपहोमाः स्विष्टकृदादितर्पणान्तान्संतिष्ठते अथ ज्येष्ठामने प्रातरग्निहोत्रं कुत्वा
पाः पुरस्तादित्यादि ज्यैष्ठ्यकामो ज्येष्ठानक्षत्रे स्थापयेरिति संकल्प्यः आग्नेयं निरूप्य इन्द्राय ज्येष्ठायै जुष्टमिति महाव्रीहीन् निर्वपेत अनुमन्त्ये चरूं कपा
लोपधानकाले एकादशकपालानुपदधाति समानमाग्नेयप्रचारान्त इंद्राय ज्येष्ठायान्वनुब्रूहि इंद्रं ज्येष्ठां यजेति इंद्रज्येष्ठामनुनक्षत्रं मलिम्पनुवा
क्यापरं दृढपेतियाज्या इंद्रस्य ज्येष्ठायाअहं गमिंद्रियावी इंद्राय स्वाहेत्यादि च स्वारउपहोमाः स्विष्टकृदादितर्पणान्तं नासंनिष्ठते अथ मूलेप्रातरग्निहो
त्रं हुत्वा पाः पुरस्तादित्यादि मूलनक्षत्रे स्थापयस्य फलप्रजाविशेषेरिति संकल्प्यः आग्नेयं निरूप्य प्रजापतये मूलाय जुष्टं निर्वपामीति चरूं निरूप्यमन्त्रयपये
न आग्नेयेन प्रचर्य प्रजापतये मूलायानुब्रूहि प्रजापतये मूलस्याहं प्रजां याचे इति प्रजापतये स्वाहेत्यादि चञपउपहोमाः स्विष्टकृदादितर्पणान्तान्संति
ष्ठते अथ श्वो मूले प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाः पुरस्तादित्यादि कामानां जयकामः पूर्वाषाढानक्षत्रे — स्येरिति संकल्प्यः आग्नेयं निरूप्य अद्भ्यो षाढाभ्यो
जुष्टं निर्वपामीति चरूं निरूप्य अनुमन्त्ये जुष्टमिति निरूप्य पणादिसमानमाग्नेयप्रचारान्त प्रचारकाले अद्भ्यो षाढाभ्यानुब्रूहि आपोषाढायाः जेति

प्रा॰दी पादि आदैआ परस्यनुवाक्या पारच्चकृष्यादिति याज्या अपाम पाठानामहं प्रप्रजपा चेति अन्यः स्वाहेति पंचापहोमाः स्विष्टकृदादि नपर्णानां तासंगतिष्ठते श्वो भूते प्रात
४५ रग्निहोत्रं हुत्वा पाः पुरस्ता दिन्या दि अनपजय्य जपकाम उत्तरणपाठान सत्रे स्थापस्येर् इति संकल्प्य: आग्नेयं निरुप्य विश्वेभ्यो देवाभ्यो पाठाभ्यो जुष्टमिति च
४५ रुं निरुप्य समपयेनेन आग्नेयेन प्रचर्य विश्वेभ्यः स्वादेवेभ्यो पाठाभ्यो नुब्रूहि विश्वान्देवान् पाठाय जेति तं नो विश्वे उपशृण्वन्तु देवा इत्यनुवाक्या भुवस्त्वा:क
न्याइति याज्या विश्वे यो देवां देवानाम पाठानामहं प्रप्रजपा चेति विश्वेभ्यो देवेभ्यो स्वाहेति चत्वार उपहोमाः स्विष्टकृदादि नपर्णानां तासंतिष्ठते नरा
नीमेव पाः पुरस्ता दिन्या दि ब्रह्मलोकाभिजयकामो भिजिन्नसत्रे स्यापस्येइ इति संकल्प्य: आग्नेयं निरुप्य ब्रह्मणो भिजिते जुष्टं निर्वपामीति चरुं
निरुप्य समपयेत अनुमस्यै निर्वापादि समानमाग्नेयप्रचारेण ब्रह्मणे भिजिते नुब्रूहि ब्रह्माणमभिजितं यजेति यस्मिन् ब्रह्माभ्यजयत्सर्वमेतदित्यनुवाक्या
उभौ लोकौ ब्रह्मणा संजितेमा विति याज्या यो ब्रह्मणो भिजितोहं प्रप्रजपा चेति ब्रह्मणे स्वाहेत्यादि चत्वार उपहोमाः स्विष्टकृदादि नं पर्णानां संतिष्ठते
श्वो भूते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाः पुरस्ता दिन्या दि श्लोकमनसत्रे स्यापस्येर् इति संकल्प्य: पुण्यपश्लोक रावीमन मां पापी कीर्तिरागच्छेदिति संकल्प्ये
आग्नेयं निरुप्य विष्णवे श्लोणाये जुष्टं निर्वपामीति पुरएवा त्रं निर्वपेत् कपालोपधानकाले त्रीणि कपालान्यध्यधाय पुरोडाशमधिश्रयण
क्रि समानमाग्नेयप्रचारेण विष्णवे श्लोणाया अनुब्रूहि विष्णुं श्लोणां यजेति श्लोकं तं नि श्लोणाम मनस्य इत्यनुवाक्या त्रेधा विष्णुरिति याज्या वि राम
ष्णोः श्लोणापान्नहं अनाहोमपासे विष्णवे स्वाहेति चत्वार उपहोमाः स्विष्टकृदादि नपर्णानां संतिष्ठते श्वो भूते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वापाः ४५

पुरस्ताद्दीक्षायाः समानानामग्रगामित्वकामः श्रविष्ठानक्षत्रेष्ट्या यक्ष्य इति संकल्प्य: आग्नेयं निरुप्य वसुभ्यः श्रविष्ठाभ्यो जुष्टं निर्वपामीति पुरोडाशं निरुप्य
कपालोपधानेऽष्टाकपालमुपधाय समानमाग्नेयप्रचारेण वसुभ्यः श्रविष्ठाभ्योऽनुब्रूहि वसून्छ्रविष्ठा यजेति अष्टौ देवा इत्यनुवाक्याया तन्नः पांतु वसव इ-
ति याज्यया वसूनां श्रविष्ठानामहं देव अन्नादः वसुभ्यः स्वाहेत्यादि चत्वार उपहोमाः स्विष्टकृदादि निर्पणांतां संतिष्ठते श्वोभूते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाः पुरस्ताद्दि-
त्वादि दृढानामिव ऽनक्षत्रेष्ट्या यक्ष्ये दृढोऽशिथिलं स्यामिति संकल्प्य: आग्नेयं निरुप्य वरुणाय शतभिषजे भेषजेभ्यो जुष्टं निर्वपामीति कृष्णव्रीहीन्निर्वाप:
कपालोपालोपधानकाले दशकपालमुपधाय समानमाग्नेयप्रचारेण वरुणाय शतभिषजे भेषजेभ्योऽनुब्रूहि वरुणं शतभिषजं भेषजानि यजे-
ति क्षत्रस्य राजा वरुण इत्यनुवाक्याया तन्नो राजा वरुण इति याज्यया वरुणस्य शतभिषजो भेषजानामहं धर्मभाभुपासं वरुणाय स्वाहेत्यादि चत्वार उपहोमाः
स्विष्टकृदादि निर्पणांतासंतिष्ठते श्वोभूते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाः पुरस्ताद्दीक्षायाद्दीप्ते तेजस्कामो ब्रह्मवर्चसकामः पूर्वप्रोष्ठपदा नक्षत्रेष्ट्या यक्ष्य इति सं-
कल्प्य: आग्नेयं निरुप्य अजायैकपदे प्रोष्ठपदेभ्यो जुष्टं निर्वपामीति चरुं निरुप्य अपपेन अनुमति निर्वापादि समानमाग्नेयप्रचारेण अजायैक-
पदे प्रोष्ठपदेभ्योऽनुब्रूहि अजमेकपादं प्रोष्ठपदान्यजेति अज एकपादित्यनुवाक्याया विभ्राजमान इति याज्यया अजस्यैकपदः प्रोष्ठपदानामहं प्रजपाचाचे
ति अजायैकपदे स्वाहेत्यादि चत्वार उपहोमाः स्विष्टकृदादि निर्पणांतासंतिष्ठते श्वोभूते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाः पुरस्ताद्दीक्षायाद्दीप्ति प्रतिष्ठाकाम उत्त-
रप्रोष्ठपदा नक्षत्रेष्ट्या यक्ष्य संकल्प्य: आग्नेयं निरुप्य अहये बुध्नियाय प्रोष्ठपदेभ्यो जुष्टं निर्वपामीति पुरोडाशं निर्वपेत् कपालोपधानकालेऽक-

प्रा॰री॰ कपालमात्रं भस्मोपरि लिखित्वांगारमधिवर्त्ने पातिन्यात् द्वे वपजं वहेति लिखितस्थानं ध्रुवमसि पृथिवीमित्यभिमन्त्र्य आतिन्यांगारैरभिवासपाति भृगुणामंगीरसिमिति
५६ एककपालवत्संस्कारः तस्मिन्नष्टाकपाले पुरोडाशमधिश्रयणान्तिसमानाः माग्नेयपर्वाणान्त अहये बुध्नियायाजैकपदे भ्यो नु ब्रूहि इत्यहिं बुध्नियं प्रोष्ठ-
56 पदः ह्यान् यजेति औरबुध्नियः श्रयमानः इत्यनुवाक्या च लाएएकमस्मिकर्मदेवार इति याज्या अहेर्बुध्नियस्य प्रोष्ठपदानामहं भूमानं पृतिष्ठां गमेयं अहये बुध्नि-
याय स्वाहेत्याहुतिं प्रदाय होमाः स्विष्टकृदादि संतिष्ठते श्वोभूते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाः प्रस्तादिष्ट्यादि पसुकामा रेवतीनक्षत्रेष्ट्या यक्ष्येऽहमिति संकल्पः
आग्नेयं निरूप्य पूष्णे रेवत्यै जुष्टं निर्वपामीति चरुं निरूप्य श्रपयेत् समानमाग्नेयपर्वाणान्त पूष्णे रेवत्या अनुब्रूहि पूषणं रेवतीं यजेति पूषा रेवत्यन्व-
तु वाक्या सुद्रान्न भूनिति याज्या पूष्णे रेवत्या अहं पशुमान् भूयासं पूष्णे रेवत्यै स्वाहेत्याहुतिं प्रदाय होमाः स्विष्टकृदादि तर्पणान्तां संतिष्ठते श्वोभूते प्रातरग्निहोत्रं
हुत्वा पाः प्रस्तादिष्ट्यादि अश्वयुजौ नक्षत्रेष्ट्या यक्ष्येऽहं त्रयस्त्री अवधिरो भवेयमिति संकल्पः आग्नेयं निरूप्यान्यं अश्विभ्यामश्वयुग्भ्यां जुष्टं निर्वपामीति
पुरोडाशं निरूप्य कपालोपधानकाले द्विकपाले उपधान त्वे पाः मेकपाले उपचिन्वंति वेधसः पूषण्ते अपि वृतं रद्वापपुरः इति समानमाग्नेयपर्वाणा-
न्त अश्विभ्यामश्वयुग्भ्यामनुब्रूहि अश्विनावश्वयुजौ यजेति तदश्विना अश्वयुजानु सत्तानुवाक्या पौरेवानामिति याज्या अश्विनोरश्वयुजारहं दे-
वं इंद्रियाप्यन्नारः अश्विभ्यामश्वयुग्भ्यां स्वाहेत्याहुतिं प्रदाय होमाः स्विष्टकृदादितर्पणान्तां संतिष्ठते श्वोभूते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा पाः प्रस्तादि- राम
त्यादि समानानां राज्यकामो भरणीनक्षत्रेष्ट्या यक्ष्येऽहमिति संकल्पः आग्नेयं निरूप्य यमाय भरणीभ्यो जुष्टं निर्वपामीति चरुं निरूप्य श्रपये- ५६

तूसमानमाग्नेयप्रचारान्तरेयमापाप भरणीभ्यो नुब्रूहि यं ममपभरणीर्यजेति अपपाप्मानं भरणीरित्यनुवाक्या यस्मिन्नक्षत्र इति याज्या यमस्यापभरणी नामहं
प्रजया चेति यमाय स्वाहेत्यादि चत्वार उपहोमाः स्विष्टकृदादि निर्वपणांतां संतिष्ठते अथ कृत्तिकानीमेव माः पुरस्तादित्यादि कामा वापि सिकामाः आमाः अमावास्या हा
ज्ञेन हविषा यक्ष्येऽहमिति संकल्पः अग्नेयं निरूप्याधि क्रित्साज्यं निरूप्यानुमत्यै चरुं अधिपतिमन्त्र स्यादि समानमाग्नेयप्रचारान्त ध्रुवा ज्या यजुर आज्यस्याग्र द्ध
म आहुः अमावास्यापरस्कवां मुआनुब्रूहि रस्कवे: अमावास्यामिन्कपांमुपजेस्कवे: वेज्ञानीसंगमनीवसनत्यनुवाक्या यन्ने देवा अदधुरिति याज्या आहुस्वीरसीत्यनु
मंत्रणं वज्ञामिसंगमनीस्यनत्यनुत्य अमावास्यायै स्वाहेत्यादि त्रय उपहोमाः स्विष्टकृदादि निर्वपणांतां संतिष्ठते ब्धोम नेष्टा नरागनिहोत्रं हुत्वाया: पुरस्ता
दित्यादि दृष्टा यक्ष्ये अहोरात्राणामहं सानात्मानं संवत्सरमासा चंद्रमसः सायुज्यं सलोकतामाप्नुयामिति संकल्पः आग्नेयं निरूप्य चंद्रमसे प्रतीदृश्यायै
पुरोडाशं पंचदशकपालं निर्वपेत् कपालोपधानकाले पंचदशकपालानि उपदध्याति अहनि हविरासादनांतं कृत्वा उदिते चंद्रमसि प्रचरेत आ
ग्नेयेन प्रचर्य चंद्रमसे प्रतिदृश्याया अनुब्रूहि चंद्रमसं प्रतीदृश्यां यजेति नवो नव इत्यनुवाक्या यमादित्या इति याज्या चंद्रमसः प्रतिदृश्यायो अहं अत्याहः चंद्रमसे स्वा
हा प्रतीदृश्यायै स्वाहेत्यादि सप्त उपहोमाः स्विष्टकृदादि निर्वपणांतां संतिष्ठते अभ्युदिते सायमग्निहोत्रं हुत्वा पुरस्तादित्यादि इष्टा यक्ष्ये अहोरात्रेषु
श्रेयं न मामहोरात्रे आप्नुयामिति संकल्पः आग्नेयं निरूप्याहोरात्राभ्यां चरुं निर्वपामीति मुकुन्दकृष्णव्रीहीन् संमिश्र्य निर्वपेत् अनुमत्यै चरुं निर्वापाधि
श्रयणकाले सवात्यो: पयसि चरुं श्रपणं मनवत्साजीवत्सा च जीवत्सा वववहे ने ते सवात्यो लपोरेका कृष्णा अन्याश्वेता तयो: पयसि चरुं श्रपयेत् आ

प्रा०टी नुमतस्य चरोः पुरस्तात् पर्णांसव अनल विअह विएएगात्सा हनांनतं रहूत्वा अहत्त मिते प्रचरेत् अथ पिवा अहोराञ्चयोः संधावेव निर्वपेत् संधि चिवप्र चरेदिति संधौ निर्वाप
४७ प्रचारौ वासमान मान्गेयप्रचारेत न अहोरात्राभ्यामनुत्रहि अहोभ्योरेपजोरिति विरूपेस मनसेत्यनुवाक्यावपं रेवी प्रबृह्मरणेति पाज्या अहोरात्रयोरहम्प्र-
५२ जयाचोति अक्रेः स्वारेस्वाहेति जयहोमाः स्विष्टकृदादि तर्पणांतासंतिष्ठते तस्मात्एवराज्याभ्यानुर्थे भागे अथाः पुरस्तादि इष्टापस्येसमाना कासुम
गः पिपासिति स्वी संकल्पः आग्नेयं निरूपयउपसे जुष्टं निर्वपामीति चरुं निरूप्य अनुमत्येचरुं निर्वापादि समापतीत्यनुवाक्याउ दुरित्रयाः सचनर
तिपाज्याउपसोहं प्रप्रजयाचेति उपसेस्वाहेत्यादि यंचोपहोमाः होमकाले तिचौः वाग्निहोत्रहोमः स्विष्टकृदादि तर्पणांतासंतिष्ठते अथोप्रतेमाः
पुरस्तादित्यादि इष्टापस्येमनुष्याणांतेजस्वीभवेयमिति संकल्पः आग्नेयं निरूपयनसत्राय जुष्टं निर्वपेत् निर्वपेत् निर्वापकाले यजमाना
जपति पथात्वं देवानामसीति अनुमत्यै चरुं निर्वापादि समानमाग्नेयप्रचारेत अहनि हविरासादनांतं कृत्वा उदिते पुनः नक्षत्रेष्टप्रचारः होमकाले पे
वाग्निहोत्रमः आग्नेयेनं प्रचर्यनक्षत्रायानुब्रूहि नक्षत्रं यजोति तत्वो ह त्रहि स्तोमावर्षति त्यनुवाक्या पुनस्त्रचापरे वायेति याज्यान नक्षत्रस्याहंप्रप्र
जयावेति नक्षत्राय स्वाहेत्यादि होमपहोमाः स्विष्टकृदादि तर्पणांतासंतिष्ठते तस्मात्राज्याचेत्तुरीभागे पाः पुरस्तादित्यादि इष्टापस्येस्कासमा
नानां प्रतिष्ठाते तस्मात्स्यामिति संकल्पः आग्नेयं निरूपयत् पौर्णमासे अम्यानुष्टं निर्वपामीति चरुं निर्वपेत् अनुमत्येनिर्वापादि समानमुग्ने एम
यप्रचारेत उदयात्पूर्वं हविरासादनांतं कृत्वा उदिते आदित्येप्रचारः उदयानंतरमग्निहोत्रं हुत्वा आग्नेयेन प्रचर्य पौर्णमासे अग्नोनुब्रूहि सर्वेत ४७

स्त्वाणि पञ्चेति हुत्वं जातवेदस्समित्यनुवाक्या विचे देवानामिति याज्यास्तूर्यस्य महत्वाणामह प्रयजयाचेति याज्यास्तूर्यस्य महत्वाणामहं प्रयजयाचेति सूर्यायस्वा
हेति त्रयउपहोमाः स्विष्टकृदादि तपर्णांतासंतिष्ठते तस्मिन्नेवाहनि दस्मनंतरं याः पुरस्तादित्यादि अस्यांभूमौ प्रतिष्ठाकाम अदित्योध्यायपस्थ इति संकल्पः
आग्नेयं निरुप्य अदित्यै जुष्टमिति चरुं निरुप्य अनुमन्त्रे निर्वापादि यासमानमाग्नेयप्रचारान्त आदित्या अनुब्रूहि अदितिं यजेति अदितिर्नउरुष्यत्वित्य
नुवाक्या महीमूषु मातरमिति याज्या अदित्या अहं महसोमुच्येयमिति प्रयजयाचेति वा आदित्यै स्वाहा प्रतिष्ठायै स्वाहेति द्वावुपहोमौ स्विष्टकृदादि
तपर्णांतासंतिष्ठते अथ श्वोभूते प्रातरग्निहोत्रं हुत्वा याः पुरस्तादित्यादि दस्याम्पि स्यप्रतिष्ठां गच्छेयमिति संकल्पः आग्नेयं निरुप्य विश्वेदेवे जुष्टमि
ति चरुं निरुप्यानुमन्त्रे निर्वापादि समानमाग्नेयप्रचारान्त विश्वेवेनु ब्रूहि विष्णुं यजेति इदं विष्णुरित्यनुवाक्या प्रतद्विष्णुरिति याज्या विष्णोरहं प्रयजया
चजयाचेति विष्णवे स्वाहेत्यादि त्रयउपहोमाः स्विष्टकृदादि तपर्णांतासंतिष्ठते एवमौपवसथ्येनसह न क्षयद्वृद्धि स्यां द्वावेशहहानि भवंति न सत्रस
त्रसत्रसत्रमध्यपातित्वोर्दर्शपूर्णमासेष्टी स्वस्वकाले कर्तव्ये नातिक्रमितव्ये सत्रसमाप्त्यनंतरं पशुनेष्ट्वा अतिपन्नप्रायश्चित्तार्थे यामिष्टि रुति
मिष्टिं कृत्वा तिक्रांतदर्शपूर्णमासेष्टी कुर्यात् न सत्रसत्रेणेष्ट्यायं निर्गुण्यो निष्कमुपपद्यते अपवर्नमस्त्वं जपतीति द्वादिनसत्रसत्रं वंसमा
सं अथ चातुर्मास्यानां प्रायश्चित्तानि चातुर्मास्यानां चत्वारः प्रयोगपक्षाः यावज्जीवः सांवत्सरिकः द्वादशाहोपयायप्रयोग इति तत्र यावज्जीव
सांवत्सरिकपक्षे फाल्गुन्यां चैत्र्यां वा पौर्णमास्यां वैश्वदेवपर्वप्रयोगः कुर्यात् आषाढ्यां श्रावण्यां वा पौर्णमास्यां वरुणप्रघासप्रयोगं कुर्या

प्रा·टी न्. कार्त्तिक्यां मार्गशीर्ष्यां वा पौर्णमास्यां साकमेधप्रयोगं कुर्यात् फाल्गुन्यां चैत्र्यां वा शुनासीरीयप्रयोगं कुर्यात् चतुर्णामपि पर्वणां मुख्यः कालः चातुर्मा
५८ स्यानां प्रथमे प्रयोगे संकल्पात् पूर्वं अनारंभकार्यं विरम्य कालांतरे कुर्यात् प्रथमे प्रयोगे संकल्पात् ऊर्ध्वं कर्मारंभात् पूर्वं अनारंभकार्यमपि विरम्य
५8 कालांतरे कुर्यात् प्रथमे प्रयोगे संकल्पात् अन्वाधानात् ऊर्ध्वं वैश्वदेवसमापनं द्वितीयादिप्रयोगेषु संकल्पात् ऊर्ध्वं अनारंभकार्यमपरेद्युर्वा अन्वा
धानादिकर्म कुर्यात् अन्ये तु प्रथमे प्रयोगेपि संकल्पात् ऊर्ध्वं अनारंभकार्यं अन्वाधानप्रभृत्यग्न्यपरेद्युर्वैश्वदेवसमापये इत्याहुः वैश्वदेवपर्वण्या
गकृते वरुणप्रघासादिषु अनारभ्यापि यत्साम नालंभुकार्यं वैश्वदेवारंभेण तेषां मध्यात् कृत्वा तु स्वे स्वे काले वरुणप्रघासादयः अपरे
धैके वर्णयंति ॥ चातुर्मास्यानां पूर्वोक्तो मुख्यकालः गौणकालं वरुणप्रघासाद्यानां कालात् वैश्वदेवस्य गौणकालः आसाकमेधानां का
लात् वरुणप्रघासानां गौणकालात् वैश्वदेवस्य कालात् शुनासीरीयस्य गौणः कालः अन्वाधानादि गौणकाले वैश्वदेवादीन् कुर्वन्नप्योक्तः प्रा
यश्चित्तं कुर्यात् प्रायश्चित्तं ज्ञानयनीष्टिः आपादि गौणकालेपि कुर्वन् प्रायश्चित्तं न कुर्यात् गौणकाले व्यतिक्रांते प्रायश्चित्तं त्वा अन्तिम
त्वं वैश्वदेवपर्वादि कुर्यात् चातुर्मास्यैः षण्मासान् यदि न यजेत् तदाग्नेये पथिकृते चरुं त्वादि अग्निहोत्रादि पारणोक्तां चतुर्हविषमिष्टिं
कृत्वा तिपन्नवैश्वदेवापर्वादि कुर्यात् चातुर्मास्यानि संवत्सरपर्यंतं मकृत्वा निचेत् तदाग्नये पवमानाये इत्यादिकाम अग्निहोत्रादि पारणोक्तां राम
सह हविषमिष्टिं कृत्वा अतिपन्नानि वैश्वदेवादीनि पर्वाणि कुर्यात् अथ चातुर्मास्यानामंतरालवृत्तान्यपि ते वृतं चरेदिति नैस्येन हूत... ५८

निमानसांकर्मोद्यतेतच्चाव्रत्यतिव्रतिलक्षणं प्रन्नं नंनवदिष्यामीत्यादिनानन्तंवदन्तिनमासमश्नाति नास्त्रियमुपेतिसवर्णाद्यतिरिक्तांस्त्रिपारि-
दृष्टिपंनोपेयात. स्मारादिनावासोनपन्नस्त्लपेत् नन्मयपात्रेणनग्निवते. भूःशपोच्छिभंनरस्यात. स्वपंपादौप्रक्षालयेत् नलवणमश्नाति तिले
भ्योन्यत्रमुद्गादिकोद्रगीधान्यंनभक्षयेत् नासंघांशयीतनस्त्ववर्णोस्त्रियंनोपेयेत. अज्ञानतुपाभस्मन्वे तु काममन्तो तामुपेयात्. उक्तयोः
कालयोः घृतपूर्वंवहविष्यमश्नीयात्. नन्सोऽहं मध्यामश्नीयात. अन्यस्यान्निंत्यंनकुर्यात्. नां जीतनाप्यंजीतानश्नाद्वृभुञ्जीत नलोमानि
वपेत् ननखानि निकृन्तेत पर्वाणि तेज्ञाश्नव्रंशोवापपीतसंवत्सरप्रयोगे संवत्सरमेतद्व्रतं चरेत. यावज्जीवप्रयोगेपिसंवत्सरमेद्व्रतंचरेत संवत्सरादूर्ध्व-
र्ध्वव्रतपतिनिमिच्छिंकृत्वानदूर्ध्वैश्ययोर्णमासिकमेवव्रतंचरेत. प्रथमप्रयोगेद्वादशाहे च पावत्प्रयोगंव्रतचरणं चातुर्मास्यानरएलव्रतानिक्रमे व्रातपतीष्टिप्रायश्चि-
त्तं वैश्वदेवादिपर्वणांस्वकालातिक्रमे अन्नामपदिगोणकालात्ययेचव्रातपतीष्टिः प्रायश्चित्तं· इतिचातुर्मास्यप्रायश्चित्तानि अथयस्य ॥ केनचिन्निमि-
मित्तेन चातुर्मास्याकरणेनत्वशनापभ वैश्वानरपायजेतवेति· घुनाशीरमुखंकार्यं वेरकर्माणियपो स्पन्दूर्वैघुरेवडग्मा न्वाघ्नरणवान्भोजपेदि
निनांदीमुखादेवैनतउक्तमवंतीतिपरिभाववचनात्. पारिमिष्ट्रेनेकुमारंभः तत्रदिनेमुख्याहवाचनंकार्यो रव विद्वान्प्यपारवाचयनिनालकमोवह
तंभवतीतिवचनात्. श्रीगपोशायनमः अथपशुप्रायश्चित्तान्युच्यंते· पशोः प्रथमेप्रयोगेसंकल्पादूर्ध्वंकर्मारंभात्पूर्वं पत्न्यामनालंभुकायांप्रयोगमुत्स्रज्य
कालांतरेप्रयुंकुर्यात. अनाधानादूर्ध्वमनालंभुकायामयरूध्वसमापयेत्. द्वितीयादिप्रयोगेसंकल्पादूर्ध्वं अनालंभुकायामपरूध्वेवानाधानप्रयुप्ति

प्रा·टी·
४९
49

प्रयोगं समापयेत्. बहुपत्नीकस्याप्येतत्. अन्येतु प्रथमे प्रयोगेपि संकल्पादूर्ध्वमनाकं क्षुका पात् अन्वाधानप्रभृति अपरध्य समापयेदित्याहुः स होतव्ये होमादि कुर्यात्.
अन्वाधानादूर्ध्वमग्निषनुगते पुनः पुनी महोत्सारी नाम स्यात् मन प्रायहोत्रं होमादि कुर्यात्. अन्वाधानादूर्ध्वमग्निषनुगते पुनः पुनी पहोत्सारी नाम स्यात्तमे
न प्रायश्चित्तं कृत्वा पुनरन्वाधायव्याहृतिभिस्तानिष्टेत. अग्निप्रणयनानंतरं उत्तरवेद्यग्नावनुगते अहवनीयात्पुनः प्रणीय उत्तरवेदिके सप्रहोतारं हुत्वा
आहवनीये रक्षोघ्नं जुहुयात्. उत्तरवेदिप्रणयनानंतरं आहवनीयेनुगते भस्मसमारोपणाद्यावत्ताम पिलाहवनीये विधाय तत्र सर्वेदिप्रणयनानंतरं आ
हवनीयेनुगते भस्मसमारोपणाद्यावत्ताम पिलाहवनीयेग्निधायतत्र सर्वान्होमान् जुहुयात्. दक्षिणगार्हपत्येनुगते भस्मसमारोपणाद्यावत्तामपिला
प्रणयगार्हपत्ये निधाय तत्र सर्वान्होमान् जुहुयात्. शामित्राग्नावनुगते प्रणगार्हपत्यात्पूर्ववदाप्त निधाय शामित्राग्नौ प्रणयगार्हपत्ये च व्यस्तसमस्तव्या
हृतीर्जुहुयात्. उल्मुकाग्नावुद्धाते पूर्ववदुस्थाप उल्मुकाग्नावुत्तरवेदिके च व्यस्तसमस्तव्याहृतीर्जुहुयात् पशूपाकरणकालेउक्तलक्षणं कृष्णदेशापहि
तेउक्ताज्ञानेन् प्रवर्णायुक्तं पशुमुपकर्यात्. कूटादिपतितेषु पःकेश्चिदुक्तः स उच्यते कूटाकर्णस्त्नधकाणाः खंडः पंडरत्न्वत्र शेवास्तससशफश्चेति
तेषां लक्षणमुच्यते एकशृंगस्तु कूटः स्यात् अकर्णः खण्डितकर्णः काणश्चक्षुर्विहीनोपः खंडोपो भग्नदंतकः पुस्लविहीनस्याच्छिन्नमिति शेषयथा
भवेत् विभपदछो यथा शोणः सक्तोनधिरएवच भवेत्स्मस शफश्च पियस्या त्कुनखुरः यशुः उक्तवर्णाद्यभावि च प्रतिनिधिग्गुणो पिच प्रायश्चित्तमुक्त्वा तत् राम
मेवोपाकुर्यात्. तथाच भरद्वाजः अंगहीनोपिपशुः प्रतिनिधिर्वलीयान् इति पशूक्तवर्णस्य गुणाविहीनन्धो दुपाकरणात्पूर्वं प्रायश्चित्तं जुहु ४९

पात्नः रोहितोधूमवर्णोवाल्कचोदिताः न परः पुनरत्नदाशनिनपाणिमन्वतेः त्वपविदित्मवाददंचाविधस्तेवनन्तश्वपर्ववादवष्टवा हप भोधोनुर्वशगनहुतानस्योम
कं वपांस्येतानिकप्यतेनेषांलक्षणमुच्यते षाण्मासाग्निपविहितोयोदित्स्ववाह्याविकः स्यात्ः एवंषण्मासवद्घृतकानेदानक्षपर्ववंचमानुउपाकरणान्तर्वुजु
हूासहूतहोनेनपवाग्निर्मेत्रैजुहुयात् अग्निर्मूर्धादिवः अग्नाविष्णुसजोषसा इदंविष्णुअवीवधन वापोशतंहरेपांःप्रजापतेनत्वदितिहुत्वानमेवोपाकु
र्यात्ः उपाकृतःपशुर्परिशाव्दंकुर्योति नदामवहृस्यपारेजुहुइतिजुहासहूत हीनेनहुत्वानेमिमितिकोद्वितीयांयस्मात् पवाग्रियाइति तृतीयांमवहृस्यमक
रिति जुहुयात् वेपनादिषुसर्वत्रपरस्यपारइतिप्रथमापरहृमकरितितृतीयानेमिनीमध्यमाभवति पशोर्वैपनेयस्मात् पावेमिषाः पलापनेयस्मात्
पापलापिष्टाःसंज्ञाकरणेयस्मात् पामत्रमकृथाः निषीदनेयस्मात् पात्रमपहृतिहुत्वामनेत्रावरुण्यादंडेनोत्थापयेत् अन्येनोदुंबरदंडेनवीगोलेउ
त्थानिच्छेति अश्वश्वेदुनिच्छागेतिमेषश्वेत् उन्मेषेतिवशगवेडहृशाइति एवंसर्वत्रपशुशब्दस्थानेऊहः उपाकृतःपशुःप्राकृतपर्यग्निकरणादिविधियेततत्रप्रायश्चित्तंपशुपु
रोडाशेनसहहविर्भिःनवशोनैनानिर्वपेतः वाडगनहृनिमितामन्निस्वहोतृचरुं निर्वपेत् आपिनासादितस्यावैर्मरणेयोसंचरुं निर्वपेत् अशुमरणेवारुणंचरुंनिर्वपेत् अ
धलाकनश्चेत्सौर्यंचरुं निर्वपेत् पशौविनष्टेवायव्यंचरुं निर्वपेत् एतानिहवींषिनिमित्तवशाच्चेद्वंति सर्वत्रनिसत्येनेमानित्रीणिहवींषिनिर्वपेत् आग्नेय
मष्टकपालंसौम्यंचरुं सवित्रमष्टकपालमिति त्रिहविरिष्टिंमरणानंतरंकुर्यात्ः इत्यापस्तम्ब इति संकल्पःआग्नेयम — ष्टाकपालंसौम्यंचरुंसावित्रम
ष्टाकपालमिति निर्वपेत् अग्निर्मूर्धभुवोयत स्वाहत्याग्नेयस्यलंनःसोमयातेधामानीति सौम्यस्य तत्सवितुर्वरेण्यं अविनीपञ्चलमेत्ति सावित्रस्याग्नेरह

प्रा॰ री
५०
50

मभारः॰ सोमस्याहं प्रपद्ये यावेति सवितुरहं स्वग्नि मा नहं॰ तत्रमध्यमा नित्वात्काः पाल नाशे प्रिय ब्रह्म योगः पुनरालंभ वर्जसंति प्रते॰ अन्यं पशुमुत्क्रम जातिवयोवर्णान् पारि

भिः पूर्वपशुसदृशं तस्मै देवतायै उपाकुर्यात्॰ तस्योपाकरणादि दृष्ट संस्काराणि कर्म सर्वमावर्तते॰ आरादुपकारकाणि निर्मथ्य सामिधेन्यादि आघारप्रवर प्रैष अग्नि

संमार्जनप्रयाजादीनि वर्जयेत्॰ यदि मज्जामीयेत विरहे प्रतिनिधिना अन्यतमस्मुपाकुर्यात् अज्ञावयोगे अन्यायस्यान्योन्यस्य प्रतिनिधयो भवंति॰ प्रतिनिधिश्च

दृष्टहृदयादि पश्चोभवेत् उक्रम यतिनि धमावे छागं वामेषं वोपाकुर्यात्॰ छागमेषयोरभावे आज्येन समापयेत् ध्रुवाज्य ग्रनुर्गृहीतेन वपा ध्रुवे उराशहविषां स्थाने यजेत् स्विष्टकृ

तं चाज्येनेडाहरडामपि ध्रुवाज्यादुपयज्यागं कृत्वा जाघन्यावदानं ध्रुवाज्यात् कृत्वा शेषं समापयेत्॰ एवमाज्येन पशुं समाप्य पुनर्यागः कर्तव्यः॰ यत्तस्य शरीरं अप्सु

प्रवेशयेत् तत्र वाउत्तरतन्त्रे यत्ते आप्यानां त्वाशपालेभ्यः विश्वा आप्या मधुनाम सूनामी निनि भिः आक्रियमाणां वपां श्येनोपहरेत् तत्र यानश्येह्ना जुहुं हिरण्यश

कलं निधाय ध्रुवाज्याद्वनुगृहीत्वा यजमानेनान्वारब्धो आहवनीये जुहोति॰ यस्तु यपर्योन विश्मानि सर्वमिति वपा स्थाने यत्किंचिन्मेदोन्यमवशिष्टं स्यात्तद्दुत्वा घ

तेन च वपास्थाने यजेत॰ तत्र लाप आज्येन यजेत्॰ पहविर्वपा सन्विंदेत् तेनैनामाप्रियेत् पशोरवदानि एवं हृदयकृत्निवानश्येत्॰ तत्र वदान स्थाने ध्रुवाज्यमव

दाय यजेत् अलग्नां मनाशे आज्येनं पागे कृतेन पुनर्यागः॰ भूयोंगनाशे आज्येन समाप्य पुनर्यागः कर्तव्यः॰ यदि वपा हविरवदानं वा दुष्टं वा स्कंदेत् स्कं मा

वदानमादाय॰ आ त्वा दृदे पेशस्तु वा सहस्रं भिस्र मिमग्गा हित्प सुप्र हिप्यान्यां स्रुचं प्रक्षाल्य सार पिला प्रोक्ष्य तस्यां शतमानं हिरण्यं निधाय वैश्वदेवोसह एम

स्रा लोगनेम रक्षा पूर्ववद्गृहीत्वा हिरण्यमन्ततमवधाय पर्वराज्यमवद्मी सार्पिला भूरास मेरुन्म भिमं कृद्धु गो हिरण्यं हुत्वा शतमानं हिरण्यं अध्वर्यवे दद्यात् ५०

यूपे छिन्ने भिन्ने दग्धे भग्ने भुना ग्राते यूपस्य भ्रेषे दोरश्मनादिनाशे च पालेचैवं विधिः अन्यं पर्यन्त ज्ञातीयं तत्परिमाणं यूपाकृत्यादिना पुनः स्थाप्य तत्स्थाने निधायाभि
मंत्रयते भूरादिमं धारयते त्रिदुःखं पयमाहवनीये जुहुयात् । भूर्भुवः मिर्म्भिमगादि त्रिदुर्गादिगणं प्रायश्चित्तं जुहुयात् रशनाया पाश्यपणीहृदय भूलस्व हृशनस्त
पाकरणे दर्भकुम्भ शंखादीनां छेद दाहोपघाते भुनाशे विनाशे वा अन्यं तज्जातीयं तत्परिमाणं तद्रूपमुत्पाद्य प्रोक्ष्य तत्स्थाने निधायाभिमंत्र्य अध्व
र्युर्भूपतये स्वाहेति दुर्गादिगणं जुहुयात् । यवदा ज्यग्नणानंतरं रक्षालीगनयपदा ज्यस्कंदने एव प्रायश्चित्तं यमुर्पदापादाभ्यामूर्ध्व निछप्तितरा उ
उ भुणाउ तयेउर्ध्वोनिपाद्यहृतद निदाभ्यां पशुमंत्रमिमं अ सर्वप्रायश्चित्तं जुहुयात् । परिदयमुःपाप्यमानउदकं नपिवेन दानवाउस न म्रिन्निमपसद निपायपेतः
पश्वंगे भुज्यमाणे युपयुखालवेतनामाभि मंत्रयेत गर्भसुवंतमगद मकृशेति सर्वप्रायश्चित्तं हुत्वा कार्यं समाचरेत् स्यामेवञ्च पयेदक्षमाविन अन्यां
कुंभीमासाद्य प्रोक्ष्य तत्स्थाने निधाय भूरादिमंत्रं अभिमंत्र्य तत्स्यामं गाभिप्रक्षिप्य पचेत् । भिन्नांकुंभीमप्सु प्रक्षिपेत्तत्सापांतरा
पं अवदाने पृदर्कं सिक्त्वा वसां स्पारप्य सर्वप्रायश्चित्तं हुत्वा नयावसाहोमं कुर्यात् । ज्ञाघन्या नाशे लौकिके ज्ञाघनी कीलाज पापली यागः कर्तव्यः सर्व
प्रायश्चित्तं जुहुयात् यद्वा ज्ञाघनीनाशे आज्येनैव पंलीसंयाजान् कृत्वा सर्वप्रायश्चित्तं जुहुयात् उपया जपागर्भगुहनाशे स्वाहा होम हवन्यामकृत्स क
हृहीता ज्येनत्य कादशकृत्वा जुहुयात् सर्वप्रायश्चित्तं च परिगृहीतो पूर्मोपदिष्ट छिरस्यान् तदाति सारे यजमानो म्रियेत तदेदं प्रायश्चित्तं कर्तव्यं इदंवि
ष्णुर्विचक्रमे भूर्भुवः स्वः प्रजापतेन त्वदेतानीति मंत्रैः राज्ये न कृत्वा सुविरंयूपां छित्वा आहवनीये प्रक्षिप्यान्यं यूपं संपाद्य त्वादि आहृत्य तत्स्थाने नि
धायाभिमंत्रयते भूरादिमंत्रैः । यदि यूपो घुणादिभिर्भक्षितो भवेत्तदा यजमानः कर्माभि भक्षितो भवति तदा पूर्ववदिदं विष्णुरित्यादिभिर्मं

प्रा॰री नैर्ऋत्वाउषपपमाहवनीयेप्रस्तेपादिअभिमंत्रणांतंकुर्यात्॥ छिन्नोफपोपरिस्तमूलस्वपनितस्मदाचैबषीमचंविहायाकृत्निदपंक्तालान्मंफर्वविदा
५१ होतेत॥ छिन्नोपपोयदिदक्षिणस्यांवर्दाशीपश्चिममावायेत॥ दक्षिणागतःपश्चिमाग्नोवायतेनःछिन्नोपपोमजपेत्वाचहसांतःशगरवास्वासक्तोवास्यात्
८१ दाररंविष्णुरीत्यस्थानेयमोदाधारपृथिवीमित्याउतिंऊत्वाव्याहृत्यादिसर्वफर्वंकुर्यात्॥ परिपूयोस्तुपनेतनदावैछुव्याख्यानेउदुत्तमंवरुणपाशमस्म
दितिंकृत्वाव्याहृत्यादिपूर्ववत्कुर्यात्॥ परिफपंजनावलाकारेणहरेवस्तदायनमानस्यधनहानिस्यात्नदावैत्वयारख्यानेदूवोविश्वानस्परीतिकृत्वाव्याहृत्या
दिफर्ववत्कुर्यात्॥ परिफपोमत्लेमुफस्यातपरिफपोमध्येग्नेवामुफस्यात्फपेतह्रियमाणेग्नियाम्निर्यदिछिन्नाप्रदजितस्तस्थानेनिरध्यानःस्कंमप्रापाश्चिजमा
ज्येनजुहुयात्॥ पस्तेद्रप्सोपस्त्केदर्शद्ति॥ खिष्ठकृदादिर्यावदानेस्कमस्कंनमादायत्॥ फोमयारख्यानेनिधायसर्वप्रायश्चित्तंकृत्वाअध्वर्यवेवरंदद्यात्॥ समासेमप्र
तंत्रेपरिशिकुनिश्चवधषाकउपविशेत्॥ चषालमुधत्सप्रस्तात्लप्रफपंपोस्वचषालंप्रतिमुञ्चसकृदहीनेनाज्येनप्रायश्चित्तंजुहोति॥ आयबस्वबदस्वावासोम
पीतपद्ति॥ उपाकरणकाले॥ आग्नेयीदेवतांविहायअन्यस्मैदेवतायैपशुमुपाकृत्यस्तस्तत्पनान्फर्वमन्यदेवतायैउपाकृतद्तितान्पशुंतदानमिवतांदे
वतामुद्दिश्यपोत्स्सजेत्दक्षिणपासहवाहुणापद्धाहूय॥ मिदाकृतीचव्याहृतीस्तुकृत्वाआग्नेय्यैदेवतायैपश्वंतरमुपाकुर्यात्॥ तस्यापिआरादुपकारका
णिनिर्मथ्यादीनिवर्जयेत्॥ द्रव्यसंस्कारहरूपाणियोउपाकरणादीनिआवर्तंते॥ संज्ञपनाद्र्ध्वंखिष्टकृतः पूर्वंअआग्नेय्यैउपाकृतद्तिज्ञातेआग्नेय्यैजः राम
ज्ञातीययश्वंतरमुपाकृत्यअआग्नेय्याउपाकृतंयपशुंउपालंभ्यस्थानेयजेत्॥ मिंदाकृतीचव्याहृतीमजुहुयात्॥ खिष्टकृत्तउर्ध्वंसमस्तोआग्नेयी ५१

माज्येनेत्वामिंद्राकृतीर्व्याहृतीश्चकृत्वातंत्वंसमाप्यआहितआरभ्याग्निमन्येदेवतापेपुनरपगाःकर्तव्याः उपपहरेत्पजमानः अपहर्तुरग्निः स्याद्दितिपाहिकामये
ततरावध्वर्युः कुविदंगयवमंतोपावैविदितिपञ्चमित्रेसहहृहीतेनाज्येनकृत्वान्यपुभुमपाकृतसपार्गंकुर्यात् सोमेचेदाग्नीध्रीयेजुहुयात्· कतिपयानांपुरस्ता
वदानानांपर्णिगंधोत्पत्तौ उत्स्तोदकेनप्रक्षाल्यआज्येनाभिमृश्य पुनःप्रयत्यितमचरेत्· अपरिहार्यपर्णिगंधोत्पत्तौआज्यस्यप्रत्यवदानमवदायपार्गंकुर्या
त्· सर्वहविषापर्णिगंधोत्पत्तौ मिंद्राकृतीर्व्याहृतीश्चहृतीश्चकृत्वाआज्येनास्विष्टकृदादिशेषंसमापयेत्· पषराज्यग्रहणप्रभृतियुपमानुयाजचरणा
त्पूर्वं पषराज्यस्कंदनेप्रायश्चित्तंकुर्यात्· स्वग्रहणप्रभृतिपावत्सपाजचरणंवा· साहनप्रभृतियुपमानुयाजचरणात्पूर्वंवा· साहंनप्रभृतियावत्सपा
जचरणंवाप्रायश्चित्तंपमाजेष्म ऊर्ध्वस्कन्नेपापश्चित्तंनास्ति· पषराज्यस्कंनेकुंसंवाचमसंवानवैश्विनिधापतास्मिन्कभशायेमवनयन्तिष्मृतिर्द
ध्रापतेनेतिस्कन्नमनुमंत्रयतेमयतयेस्वाहेति पषराज्यग्रहणपांशुनमानेहिरण्यंनिधायकंसारैसंश्रुतंपषराज्येसन्नेहविःपात्· महीनांपपोसिवि
द्यो त्वंनोअंतमः नमइत्यनुवर्तते· विश्वेषां हेवानां ततः विमोत्वंनोअंतमः इत्यासमयः विपोत्व·मर्विद्योईदयमसि· विप्रा·मर्त्यक मिषवि·मेवि
द्यो त्वं·मइत्यचंपषराज्यग्रहणमंत्रेषुपंचस्वनुवर्तयेत्· अथवा· विस्योत्वंनोअंतमइत्यस्यैववयंचन्द्रहणानिगृह्णीयात्· हिरण्यमयोधत्स्याज्य
मवधाप्यपषराज्यंयथास्थानंसादयेत्· अग्न्वाघ्रातं हिरण्यं अध्वर्युर्वेदघात्· पषराज्यंपशुनाघ्रातंपशुनाघ्रामंकाकाद्युपहृतंकेशादिभिह
पहतंकीटादिभिर्दृष्टिभिं अवमृष्टं वापषराज्यंस्थानत्यदिपर्वाग्निहोत्रिणाग्निपश्चिमाग्निर्जराग्निर्वाछिचेतागनेपारिअश्रपश्चाछिद्येरन्ते

प्रा॰ दी॰ ते श्रुतिमितेषु वैश्वस्वारच्छानेषु मोदाधारे निरूत्वा व्याहृत्यादि अन्यद्यपाहरणादि कुर्यात्॥ यश्चिव पाकृतौ हुतानां अस्य शन्तिपत्रे अकेदशमपंक्तौ ज्ञेयः॥ नीलवर्णो धूम्रो
५२ मोपघृत्यघेन धूमोदक्षिणादिशं पश्चिमद्देन तथ मंत्रानेवाप्रसव्यमावेष्टयेत्॥ एतेषु श्रुतिमितेषु सर्वत्रापाम्नि मंत्रं जुहुयात्॥ अथ पशुगर्भशेषाग्नित्वं तव ह्य
52 ते॥ अजावेशापामालब्धापां अग्निरात्रादैस्त्री पशावालब्धेव पोक्षरणकाले गाम्भिणीतिशंकापां अध्वर्यवे एह॥ गर्भमीमस्वंद्ध्वंदति॥ शमितापश्चिग
मंपशुपेन नद्रा अध्वर्युर्वेत्ला श्चिनावशंपुच्छाघवपामुनिवघवपादायगत्वा मयाव त्वासा दृपेत्॥ तवाहोमकाले त्वानवेष्टोवपयेनिमंत्रयत्॥ परिसर्जन स
यो दिवोरिविपरशनिवपांकुत्वामाजेनंतेगर्भिणीपशुमनुमंत्रयेत्॥ यस्याप्तेह रितो गर्भं इति॥ अथाश्वपुलकवहिरण्यंपुष्ठी यं वासः स स्वकोशः
वृहत्कोशं चसं याघहिरण्यं पुस्यात्स्वावाससावेष्टघित्वाउपधियेणविग्न्यसस्वकोशे निधायपेषुवेत्रादिकृते महति कोशेवस्त्रोष्मी यवेत्रकोशसहि
तं हिरण्यं निधाय वेघामासादयेत्॥ शमितईश्वमिस्यादिप्रेषमुक्ता तस्याशेषं नेनप्रसंचंगर्भमतरेपासाक्षिनीप्रतिनिवर्तय तादितिवरेत्॥ तं च गर्भयोनि
प्रदेशात्प्रसंचं नीयमानमनुमंत्रयते॥ आ निवर्तन वर्तयेति॥ उत्तानं विमुच्यमानमनुमंत्रयते॥ वितेविते मित्रकिनकरिंदहति॥ पशुप्रपयणकाले गर्भसंदे
शोनपरिग्रह्य अद्भिरक्ष्युपशामित्रे प्रतितपति॥ शामित्राग्नौ श्रपयेत्॥ हृदयादिभिः सहवा श्रपयेत्॥ पच्यमानाद् गर्भान्मात्रांनरेवसांश्चारपिता यथादि
दृध्यात्॥ अतोऽपशो हृदयादीन्यभिघार्यालं कृत्वापंचहोत्राय सुमुपसाघगर्भतेनैव मार्गेण हत्वा प्रागनीवंदक्षिणापदंदक्षिणात्॥ पंचहोत्रासायम राम
नोनादपशुनापूर्वपरिश्रोकृत्वावनस्पति यागतन्मूवे जुह्वामुपस्तीर्य मनोतामो॥ यमहत्वा गर्भावदानं कुर्यात्॥ विश्वदेवाभिमित्रिषयानुक्रे होतृत्वका गर्भ ५२

स्थनाभ्याः परस्ताद् धः प्रथमं किंचिद् वदायनाभ्यासुपरि स्यादूर्ध्वं हि तीयमवदायाभिघारयति पञ्चिडपा सह गर्भस्येडामवदायाभिघार्य वसाहोमहवन्यामुपस्तीर्यव
सां गृहीत्वाभिघार्य रेंद्रप्राणइत्यभिमंत्र्य घ्नीरसीत्यादिनालोड्या कस्मात्स्वाहाविष्वंशिपिविष्वं यजेति. अर्धर्पघृतं यस्याहामंत्रिपावी. पर्वव हि शोज्जुहुया
त्. वसाहूयस्या तं त्रेण वा दिग्योमः नदावसाहोमशेषं पात्रान्तरे धारयित्वा गर्भवसान्नहयकुर्यात्. गर्भहोमानंतरं दिग्योमकाले उभमंसंमिश्रं जुहुयात्. व
नस्पतिस्विष्टकृतावि कृत्वा इडां प्राश्य गर्भं यथाहृतं उद्धरेत्. प्रसानीय उत्तरवेद्या उत्तरपूर्वे शाकशिरसं निपात्य भस्मनाभिसमूहति प्रद्दीः द्यौः पृथिवी च न इति
वस्त्रोत्तीयकोश हृदयपतहिरण्यमध्वर्यवे रघात्. गर्भस्यारिष्ठं अन्द्रावेष्वित्यह कृत्वा वसाहोमान्कुर्यात् अरिष्ठराहितस्यापि स्विष्टकृदिडावसाहोमान्कुर्यात्
त्रावसामाज्येन समुद्रायत्वेमध्यमेप्रपलाशवर्णे नांतःपरिधिनिनयेत्. गर्भे हिते द्वादशपुलकवहिरण्यं गर्भे त्रिते षोडशपुलकवहिरण्यं वाससावे
ष्टयुत्तेषेणा विग्नथ्य वस्त्रकोशे निधाय महत्निकोशे निदध्यात्. गर्भे हिते बहुत्वे च. आवर्तनवर्तयविनेजिनदृभिति करीष्मितमंत्रेहृ. पस्त्याः प्रति गर्भमा
वृत्तिः गर्भे हिते बहुत्वे वा सर्वेभ्यो हि हिरवदाय हिरभिघार्य सकृदेव होमः येताहोमोप्यगर्भे हिते बहुत्वे वा सकृदेव एवं पशुगर्भे प्रायश्चित्तं कुर्यात् अयनव्यवस्थोर्माघमासेथनि
ष्ठाधीश्नं नं तरमुगयणं श्रावणे अर्धोष्ठलेषा मंनंतरं दक्षिणायनः अयनानंतरमेव पश्वोमुख्यः कालः सर्वमधुतायणं श्रावणे तरायः प्रायश्चग्रोगौणः कालः सर्वम
पि दक्षिणायनं नदक्षिणायनपशोगौणकालः संवत्सुतायणं ऊ श्रावणे अर्धाश्लेषामं नंतरं दक्षिणायनः अयनानंतरमेव पश्वो र्पुनरा संवत्सराहोपाका
लः अत्रापदि गौणकाले कुर्वेचेत्स्वानर प्रायश्चित्तेष्टिं पूर्वकं पशुं कुर्यात् आपदि गौणकाले कुर्वन्प्रायश्चित्तं न कुर्यात्. गौणकाले पनिरूढं ते प्रायश्चित्तं

वैश्वानरेष्टिं कृत्वा अतिपन्नं पशुं कुर्यात् आग्रयणमासान्यशोरकरणे अग्नयेपथिकृते चाकुर्यात् अमित्यादिका मग्निहोत्रातिपातनोक्तां चतुर्हविषामिष्टिं कृत्वा प्राय
श्चित्तं कृत्वा अतिपन्नं पशुं कुर्यात् आसूंवत्सरस्य शोऽस्करणे अग्नयेपथमा मा पाष्टाकपालमित्यादिका मग्निहोत्रातिपातनोक्तां सप्तहविषमिष्टिं प्रायश्चित्तं
कृत्वा तिपन्नपन्नपशुं कुर्यात् पशुं कर्तुं द्रव्याभावात् असमर्थश्चेद्वैश्वानरीमिष्टिं पशुप्रत्याम्नायत्वेन कुर्यात् न पाथमनुः हृत्वा नां पशुसोमानां निरूढस्य पशुमसंभवेतुर
ष्टिर्वैश्वानरीति त्यं निर्वपेदृदूपर्यपेदृति इति प्रायश्चित्तप्रदीपे आग्नपणाद्यं नाम चतुर्थप्रकरणं अथ सोमयज्ञानां प्रायश्चित्तानि वक्ष्यन्ते तत्र प्रथममनालंभु
काविषं प्रायश्चित्तं सोमाधाने प्रारब्धे केवलसोमयागे वा क्रतुसंकल्पात् पूर्वमनालंभुकायां अपरूध्यसेष्टिकमाधानं समाप्य विरम्याग्निहोत्रारंभमलत्वेव अग्निहु
त्यर्थम् अग्निहोत्रहोमं जुह्वन् शुद्धिपर्यन्तं तूष्णीमासीत चतुर्थेहनि शुद्धायां क्रतुसंकल्पादि कुर्यात् रजस्वलाप्रसंगात् रजस्वलापाकर्तव्यमुच्यते कर्ममध्ये रजस्वला
पत्नी रजोदर्शनानन्तरं रही स्नान्वा पाणि पोऋ वस्त्रजालादीनि विमुच्या पाशूंगधीनि निर्णीज्य अन्यत्र सुरक्षितं निधाय सिकताप्रायां भुवि अस्तोयरमात्रासे संघाका
ले तिष्ठेत् हविष्यमश्नीयात् चतुर्थेऽह्नि रजोयुक्तं वा सोलोहितां छित्वा स्त्रधर्मपुणोक्तलोहितप्रदेशमवादि नागोमूत्रेण छादक मिश्रणेर जो पत्नी पशुश्चाल्यर
जस्वलास्त्रीमज्जालाभ्यायपोक्तं शोचं कुर्यात् नामधर्मराचयनेन शुद्धां समाप्भिः समप्भिर्दर्भपुंजलिमुखना भिगुल्फान् पावयित्वा आपोहिष्ठादिभिरा
चमनेन शुकारयित्वा सुरभिमत्या हिंगाभिर्वो सूपी मि हिरण्यवर्णा भि या वामा नी मिरन्येष्य वामरेव्याभिः पत्नीयो स्नेन जेनन्त्राना भवन्तिनो रक स्नानं कुर्यात् राम
रजस्वलास्त्रीह वि नान्वी स्नेन नस्पृशेत् ब्रह्महत्यापेसेषा वर्णप्रतिमु आस्ते स्व्पु कृतत् अन्ये गोमूत्र मिश्रो छादकैः रजस्वलायाः स्नानमिच्छन्ति तयाच कान्या ५३

पत्नीः रजस्वला चतुर्थेऽह्नि गोमूत्रमिश्रेण गोष्टोदकेन स्नात्वा परिधानादि करोतीति ॥ एवं कात्यायनेनोक्तं स्नानानंतरम् अध्वर्युः पावयित्वा प्रोक्ष्य शुध्यानंतरं पत्नी पूर्वं निहि
तपोक्तवस्त्र ज्वालादीन्याहृत्य प्रोक्ष्य समंत्रकं पुनरुपयुंजीत प्रसक्तायामपि स्पृष्ट्वा स्नात्वा श्राहेपर्यंतरे रजस्वलावत प्रसक्तां स्नापयित्वा पावयित्वा प्रोक्ष्य प्रसक्तां
पत्नीकर्मसु योजयेत् ॥ अनालंभुकायां वा सूतिकायां वाक्रतुं संगं पत्नीकार्यं पत्नीकर्ममरुत्राजनादितत्कार्मसु योजयेत् ॥ अनालंभुकायां वा सूतिकायां वाक्रतुं
गं पत्नीकार्यं तत्कर्म तत्पुत्रो ब्रह्मचारी गृहस्थो वा कुर्यात् तन्मंत्रं पतमानो जपेत् ॥ रोगादिना कर्मस्व शक्ता चेदेवमेव कुर्यात् ॥ रजस्वलापाकर्तव्यं प्रसंगेनोक्तं चतुर्थेऽह्नि स्नानपा
वनात् सहकर्मनुसंकल्पं कुर्यात् ॥ समग्रहोत्र होमाहूर्ध्व प्रागसुरी स्नाप्या अनालंभुका चेत् ॥ तदा विरम्य शुद्धिपर्यंतं तूष्णीमासीत चतुर्थेऽह्नि स्नानेन पवनेन च शुद्धा यांकृतो नारा
रम्याशुद्धीकुर्यात् यादि प्रवर्ग्यतदहेऽहारनालंभुकास्यात् तत्तस्मैदहे हृयदहृतं ॥ अहं हविष्यमश्रीयात् आप्रवर्ग्योक्तकर्म कृत्वा विरमेत् ॥ चतुर्थेऽह्नि पूर्ववत्स्नानादिना शु
द्धायां प्रवर्ग्यादिकर्म कुर्यात् ॥ व्रतेदुघे रजस्वला चेत् व्रतमप्सु प्रक्षिपेत् ॥ अहरहर्हविष्यमश्रीयात् आप्रवर्ग्योक्तकर्म कुर्यात् व्रतेदुघे रजस्वला चेत् चतुर्थेऽह्नि पूर्वव
त्स्नानादिना शुद्धायां प्रवर्ग्यादिकर्म कुर्यात् व्रतेदुघे रजस्वला चेत् व्रतमप्सु प्रक्षिपेत् अहरहर्हविष्यमश्रीयात् ॥ आप्रवर्ग्योक्तकर्म कृत्वा विरमेत् ॥ चतुर्थेऽह्नि शुद्धा
यां प्रवर्ग्यादिकार्यं ॥ यदि प्रवर्ग्योदये मालंभुका स्यात् तदह कर्मसाधनं प्रवृत्यकोर्वंपच्छपलिवावंपशेत्यंतं कृत्वा विरमेत् तदहरहर्हविष्यमश्रीयात् चतु
र्थेऽह्नि शुद्धायां कृतं तारारमभेत मध्यमोपसदि यदनालंभुकास्यात् तदहः कर्म कृत्वा विरमेत् अहरहर्हविष्यमोजनं निषमसूक्तमस्ति कात्यायनेष्यन्ते ॥ प्रस
तां पत्नीं दशराहांतेपयोक्तस्नानपवनादिना शुद्धां दर्भैः युंजीतैः पावयित्वा कर्मसु नियुंजीत गार्भिणीं नदीं स्पर्शयेत् तथा च कात्यायनः ॥ गार्भिणी दृष्ट्वा तमपजिघांसोरि

प्रा॰दी॰ गर्भेरतिनत आसंनप्रसवां गर्भिणीपत्नीकाराविरपेनदी सतोगतैरजस्वलाविषयवनप्रायश्चित्तमुक्तंतद्रूपत्नीकस्यपस्यांकस्वांवितरजस्वल्पापामपिद्रस्वं
५५ स्वामिलाविशेषात् रजस्वलापांपत्न्यांप्रयोगस्यविरमणंपरानोक्तंतदायपत्नीकर्मोपितसुत्रोब्रह्मचारीगरहस्थोवाकुर्यात् तन्मंत्रं पजमानोजपेत् नरस्तस्मिंधोपु
54 त्राद्विप्मिर्युक्तोजयेतवहुपत्नीकस्यरजस्वलापत्नीकर्मणिमेत्यापत्न्याकारयेत् पत्न्यांरजस्वलायांप्रसूतायां लक्ष्मदिवसांतिकमेवावनिकलान्तरोषः कृतो
पर्याप्तंकालंवर्द्धयेत् पथाहगोपालः कृष्णकालमतिक्रम्यपक्षउनरतः किपानदुष्येतवचनाकालांपर्यासंवर्धयेत्ततोः सतदनालंभुकाविषयंप्रायश्चित्तंसका
हाहीनाहर्गणादिषुद्रष्टव्यं अपवानयेकाहनिमित्तत्वात् एकाहाहीनामग्निषोमारीनामसुरीसायनंतरमनालंभुकापामामन्वाधानप्रभृत्यपरब्धैवपजेत् प
दिष्टीसासुउयसत्सुसुत्वेहनियअ नालंभुकापामपरब्धैवपजेत् एमहीनाहर्गणादिषुद्रष्टव्यं अथाग्निनाशप्रायश्चित्तंहोत्रादिहोमार्थेषु गनिषनुगते सुपन:
प्रणीयहोत्रादिपहापामन्यातमेनप्रायश्चित्तंकुर्यात् महावीरपाकार्याग्नावनुगतेगार्हपत्यात्पुनरहत्याघडत्याहिते अपाराने चव्यत्समस्तव्याहृ
तीर्जुहुयात् एवगपार्योग्नीउद्धातेगार्हपत्यात्पुनर्मंत्रेणाप्यवितस्वपारवितरतिपरिचित्रुपात् उभपत्रव्यस्तसमस्तव्याहृतीर्जुहुयात् हिरणीपान्वाधाना
नंतरक्षिणाग्नावाहवनीयेचानुगतेपूर्वोक्तमन्वाहितप्रायश्चित्तंकुर्यात् आग्नीध्रीपणपनात्पूर्वं उत्तरवेघानाउद्धातेशालामुखीयात्पुनः प्रणीपउभर
वेदिकेसप्रक्षेनारंशालामुखीयेहशान्तकंजुहुयात् उत्तरवेद्यग्निप्रणपनानंतरंशालामुखीपउद्धातेभस्मसमारोपणाघाहनामथिलाशालामुखी राम
येनिधायसर्वोन्होदलापुनरन्वाधायव्याहृतीर्भिरूपतिष्ठेत नीभिरुपतिष्ठेत पुराणगार्हपत्याद्यःपंचसप्तवाग्नयः सहपघनुगछेयुः तदापुराणं ५५

दक्षिणाग्निंच समारोप्यावतामथित्वा प्रणगार्हपत्ये निधाय ततो दक्षिणाग्निं प्रणीय पश्चात्सर्वान्होतॄन्कृत्वा दक्षिणे चतुर्होतारं कृत्वा पुरस्ताद्गार्हपत्यस्येदृशान्त्य
कं कृत्वोभयत्र पुनरन्वाधाय माहृतिभिरुपतिष्ठेत ततः शालामुखीयाहिताग्निपंचकमेव वा क्रमेण समारोप्याहृतामथित्वा शालामुखीये निधाय तस्मात्सभ्या
वसथ्यौ प्रणीय ततः शालामुखीयादाग्नीध्रीयं प्रणीय आग्नीध्रीयादौत्तरवेदिकं प्रणीय शालामुखीये सर्वान्होतॄन्कृत्वा सभ्यावसथ्ययोः सर्वान्होतॄन् कृत्वा
आग्नीध्रीये षड्ढोतारं कृत्वा शालामुखीये दशहोतृकं जुहुयात् औत्तरवेदिके सप्तहोतारं कृत्वा आग्नीध्रीये दशहोतृकं जुहुयात् शालामुखीयोत्तरवेद्योरनीलह
नस्येतां शालामुखीयं भस्म रोपयागाघाहृतामथित्वा शालामुखीये निधायाग्नीध्रीयादौत्तरवेदिकं प्रणीय शालामुखीये सर्वान्होतॄन् जुहुयात् औत्त
रवेदिके सप्तहोतारं आग्नीध्रीये दशहोतृकं जुहुयात् पत्नीशालामुखीयाग्नीध्रीयोः सहनश्येतां शालामुखीये भस्मसमारोपणाद्याहृतामथित्वा शालामुखीये नि
धाय शालामुखीयादाग्नीध्रीयं प्रणीय शालामुखीये सर्वान्होतॄन्कृत्वा आग्नीध्रीये षड्ढोतारं शालामुखीये दशहोतृकं जुहुयात् आग्नीध्रीयोत्तरवेद्योर्ना स
हनाशे शालामुखीयादाग्नीध्रीयं प्रणीय आग्नीध्रीयादौत्तरवेदिकं प्रणीय आग्नीध्रीये चातुर्होतारं शालामुखीये दशहोतृकं जुहुयात् औत्तरवेदिके सप्तहो
तारं आग्नीध्रीये दशहोतृकं जुहुयात् शमित्राग्नेरुल्मुकान्मेग्नेश्चानुगमने यथोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यात् पिष्टिपाग्नी प्राग्वाधार्यान्वर्हमनुगते एकस्मै हूयो
दीन हुतं वा आग्नीध्रीयादनुनरुत्पाद्य उत्पादिते अपादाने चत्वारि समस्तमाहुतीर्जुहुयात् अग्निश्च पत्नीसावित्रहोमाय पर्यग्न्यावृताते गार्हपत्यः सा
न्वयणीमहोत्राहिषपरगामन्यतमेन प्रायश्चित्तं कुर्यात् उरव्यपाकार्यग्नावुद्दाते गार्हपत्यात्पुनः प्रणीय उत्पादिते अपादाने च व्यस्तसमस्ताहुतीर्जु

शाखी: ५५
55

हुयात्. उरवासं भरपा नन रमुख्याग्नाउहूा नेउ रवांसहूतायेनयो रिषि च्य आहवनीयस्यां ति मे वंगारे स्रुप्रहण क्षीत्वा रिप शिरा मां नं कृत्वा जुहुति योग्य कृत्वा समिधमाधा-
यः तास्मिन्सुवर्नेघर्मस्त्वाहिस्ताद्दिम्भिः पंचस्त्रुवा हुती शे हुयात्. ततः अर्कः पवित्रं पवित्रमकर्म इति हृ्यां मं त्रा भ्यां हेवार्कसमिधौ क्षिपेत्. ततो सं जकुत्वा यनि
धानाघा कृत्वाग्निवाचनां तं कुर्यात्. अध्वर्यवेकृ संवासः कृ यां धेनं शत मानं हि पं चदद्यात् आसं दी शिक्य मगारं वा दद्यात्. वैश्वानरो न ऊत्ये ल ष प्रभिरवो
समि उरख्याग्नावादध्यात्. अयरी क्षितप्राय श्चित्तानि वक्ष्यंते. दी क्षित भ्रोः हननं प्रमादाद्य दि वदेत् इमं मेवरुणतत्त्वा यामि त्वं नो आग्ने सत्वं नो अग्ने इति
यतस्रो वारुणी र्जपेत्. अनृतम कृणं प्रशाणे प्रज्ञ केंपया. सम्यक् त्वा नं वचः सत्यं परषी डादि वर्जिनं सत्यत्न सप्या मिनु कं प्राणे षम्य यास्ततमिति. दं
डुस्व कृत्वा जिनस्य वात्यागे देवां जनमगन्मयज्ञ इति मंत्रं जपेत्. रे तो मूत्र पुरीषरक्त चंडाल शवादीनां दर्शने अवद्युं मनइत्यादि मं त्रं प्रातितिमित्त मावर्तयेत्
क्रोध रोदना दिवर्जेत्. प्रमादाद्दोनिकृत्वा व्याहृतीर्वदेत्. असंस्कृत पयः पाने स्नानस्यं ख्याति क्रमे च. शिवाः पीता भवथ यूयमापइति मंत्रं जपेत्. अप
आचम्यति. दैवी धियमिति व्रतमपित्वा आचम्य. छर्दयित्वा निष्ठी व्य वा जपति. पति यत्राप रसस्य मइति. ठेनसि स्कंने स्कंने स्कंनं रेतो नुमन्त्रयते. यन्मे रेतस्य
श्नो वादि ति कं चंत यित्वा इमं मे वरुण तत्वा यामीति है स्त्रु वाहुती र्जुहुयात्. मत्त्रक रिष्यन् मुहूदे शगत मुष्कं लो वमादते. इयं नेप हि यातन्न शिति. अ
योमुं चामि नप्रजामं होमुच इति मंत्र मुक्त्वा मत्रं पुरीषं वोत्सृजेत्. शेषं कृत्वा चम्य गदृ्ीतं लोष्टं स्वस्थाने क्षिपति. यथिम्मतिय आसं भवेति. मंत्रेण न्ने एम
त्रा भ्याम भ्रुपाते दीप्यमानानामापः नासिकाककेपति नेक फस्मानामायस्थ इति. खिन्ने गात्रे तपस्मानापस्थ इतिमंत्रं जपेत् दुःस्वप्न दर्शने शापा ५५

मुखस्य त्वा आहवनीयाग्निमुखो भूत्वा दुःस्वप्नः पापस्यापहरत्वा इति मंत्रं जपेत्· स्वप्ने भमोजने · यदन्नमद्यतेन कर्मणेति मंत्रं जपेत् हस्तेन कंडूयनं कृत्वा लोहितं दृष्ट्वा
वाजपतिं नमो रुद्रिपापेभ्यो भ्यः स्वाहेति जपेत्· न ववीं निधावेत् पदिधावेत्· नमो वा पवेंन रिस्त सिनेर् इति मंत्रं जपेत्· ही स्त्रितां तरसर्गे कपानर इति मंत्रं जपेत्· हवि
र्यज्ञे छोपवसच्यमेप द्धतेम विहितं तस्यातिक्रमे ब्रानपत्यादि कुर्यात्· अनादिष्ट प्रायश्चित्ते षु अव्रतेषु व्याहृती जपेत्· मन स्वती जपमव्य · गुरुस्वब्रन म्रोगेषु व्या
हृतीर्जपेत्· सर्वप्रायश्चित्तं मिंद्राकृतीच जुहुयात्· इमानिरुष्टि प्रावगोदाना निदो साप्रभृति आवश्यात् पुनत्यहं पुनतिर्निमित्तमावर्तनीयानि · महाप्रवांतर ही ह्या
व्रतविसर्गो स्वत्यहं पुनतिनिमित्तमावर्तनीयानि · कृत्विजां वरणा प्रभृति उदवसानीयांतं इमानि वस्न माप्य व्रतनिकर्तव्यानि · न मांसमश्नीयुः न स्त्रि
यमुपेयुः नातपांशयीरन्· सायं दिनावा सोमप्राव पेयुः पादौ स्वपं प्रसारयेयुः मांजीयुः नाभ्यंजीयुः नानर्तं वदेयुः परस्परं न स्पर्धेयुः न म्लाहू मुंजीयुः के
शश्मश्रुलोमनखानि जवापयेयुः न वर्षे धावेयुः न मधु प्रत्न स्नलवण वाश्नीयुः नान्यस्मार्त्विज्यं कुर्युः परस्तत्रं न भसपेयुः मृदूयो छिद्रं न दद्युः सर्पिर्निष्कं प
यो मिश्रं वा भक्षयेयुः अनुक्तप्रायश्चित्ते षव्रते यथाहृति जपः कर्तव्यास्तु कृष्णाजिनादि हरीद्रयासं भाराणां च छेददाहोपघाते सुनाशे विनाशे वा अन्यो न्यं ज्ञाति
गुणान् पादियुक्तं आदायस्य स्थाने निधाय लमाने अप्यासिषु ज्ञा पनर इति दे स्त्रुवाहुतीर्जुहुयात्· रेष्टिकानां जुह्वादिपात्राणां आसंधादीनां प्रवर्ग्य पात्राणां दृो
णकलशग्रहचमसादीनां सोमपात्राणां वा छेददाहोपघाते सुनाशे विनाशे वा अन्यन्याव नज्ञातीयं तद्रूपं कृत्वा प्रोक्ष्य निधायाभिमंत्रयते · भूएयुमर्द इति
उपहतं वेत् अप्सु प्रक्षिपेत् भूमिर्भूमिमगादिति · छिद्रं भिन्नं वेदाहवनीये प्रहरेत्· भूमिर्भूमिमगादिति · पूतभृद्रादिमृन्मयपात्राणां आमत्र पणस्थाल्या

प्रा॰ दी॰ दीनां नाशे तु पघाते भेदे स्त्रावे वा अन्यं पपात्रिगं कृत्वा स्वस्थाने निधायाभिमंत्रयते॰ भूरगर्मेइ ति भग्नमप्सु प्रक्षिपेत् भूमिर्भूमिमगादिति॰ प्रकुंभ्यादीनां चैवं कृत्वाव
५६ मग्नेअपाग्निप्रजापतइतिद्वे स्रुवाहुती जुहुयात्॰ पात्रभेदादौ सर्वत्रमिदं दिग्गणो होतव्यः॰ पदर्पांसुनाशे त्वमग्ने अपाग्निप्रजापतइतिद्वे स्रुवाहुती हुत्वा सर्व
५८ प्रायश्चित्तं च हुत्वा भूद्धप्रदेशान्नरमादाय आज्येन संसृज्य तत्पापदापांसुकार्यं कुर्यात्॰ महावीरोपरि विधुर्वा प्रस्रोवा जायते अश्मवर्णानि च्छागा यय सिंप्र कीर्यते॰ प्रतुष्यो लु
केनाभितपति॰ विधुं दद्राणं पहते विदाभि क्षिपइति महावीरकरणकाले पामतं प्रायश्चित्तार्थं निहितात्पाक पालपिष्टानि संसृज्य मंदंतीभिः॰ संयुसगायत्रो सीत्या
दिनाकृत्वा पतापत्वाव घानिदधाति गोपसाभिविष्यंदनां तं कृत्वा निदधाति॰ उपशयमहावीरयोरन्यस्य चरणीयं महावीरं कृत्वा तत्रांती कृतं महावीरं उपशयं कुर्या
त् अतारघ्ये प्रवर्ग्ये यघादित्यात्समयो भवेत्॰ गार्हपत्येतिस्लो व्याहृतीर्हुत्वा आपराह्णिक्यो प्रसदा प्रचर्यभ्यो भूते प्रातरतिक्रांते नं प्रवर्ग्येण प्रचर्याने कारकाल्येन
र्ग्येण प्रचरेत्॰ प्रवर्ग्ये प्रारब्धे आदित्यास्तमये सति गार्हपत्येतिस्लो व्याहृतिभिः स्रुवाहुतीर्हुत्वा पभिमस्यांहुरित्यते वणः स्तुर्णाइ त्वादित्समुपस्थाय काल्येन प्र
वर्ग्येण प्रचरेत्॰ महावीरे तु महावीरे भुवाघर्मेदूर्व्ये दूध्ये भवा अभिवर्णपा घर्मोपस्वाहा अग्निभ्यां स्वाहा॰ रुद्राय स्वाहा॰ रुद्रहोते स्वाहा स्याहुती रिति रसइति सप्त स्रु
वाहुतीर्गार्हपत्ये हुत्वा मरुतीभिः प्राश्य प्रचरेत्॰ महावीरे पयस्यवनीते होमार्थशेषितमाज्यं परिवस्यात्तास्मिन्महावीरे आज्यमानीय होमादि कुर्यात् आहवनीये तिस्र
स्रुवाहुतीर्जुहुयात्॰ प्रवर्ग्यार्थं निरुह्य परिचितो ग्निरुद्धात भवेत्॰ तपोघाग्नइति वनराहृत्य वितस्थ्य परिविनजुहुयात्॰ प्रवर्ग्यार्थं निरुह्य परिचितो ग्निरुद्धात भवेत्॰ त राम
पोघाग्नइत्येनुनराहृत्य वितस्थ्य पतिहीते महावीरः आज्यपूर्णास्राग्यदिपतेत्॰ तहीमेतं महावीसमुद्दिष्य भूर्भुवः सुवरिति गार्हपत्ये मितस्त्रः स्रुवाहुतीर्जुहुयात्॰ ५६

खरेसादितो महावीरेऽपदिप्सवर्तेत गार्हपत्ये तिस्रः स्रुवाहुतीर्जुहुयात् भूर्भुवः सुवरिति । यद्याज्येन परितो महावीरः परावर्तेत पतेद्वा गार्हपत्येऽप्याहुतीभिः तिस्रः स्रुवाहुतीर्जुहुयात्
अथैनमुत्थापयति । ऊर्ध्व ऊ षु ण ऊतये ऊर्ध्वो नः पाह्यंहस इति द्वाभ्यां आज्येनैनं पुनः प्रपूरयति । अंजंति यं प्रथयंतो न विप्रा इति । ऋत्विजः प्रमत्ताः संतः महावीरं त्रिः परीत्य परिषिंचन्
र्यं परीयुः तदाप्याहुतीभिः गार्हपत्ये तिसृः स्रुवाहुतीर्हुत्वा पुनरुज्जीवते खेविहाभ्यांपा व्रतं लोधि कं पश्य सहस्य प्रानिचर्तयेति नावल्लक्षः प्रति परीयापात् । शफाभ्यां परिगृ
ह्य उद्यतः उन्नीयमानो वा पद्येत गार्हपत्ये आहुतिभिः तिस्रः स्रुवाहुतीर्हुत्वा पतितं महावीरमभिमृशति । मा नो घर्म व्यथितो विव्यथो नः मा नः कन्नुमुग्धि र्होहि नोऽभिरस्मा
न्निति घर्मेरयद्वा परिवा महावीरस्योपरि वा अमेध्यः पक्षी प्रस्नावादि करोति तदा उच्छोदकेन प्रक्षालयति । उप नो मित्रावरुणा विहार्षेरन्निति गार्हपत्ये नव स्रुवाहुतीर्जुहो
ति । एवं मे वरुण त्वा पामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्ने त्वमग्ने अयासि कृ हृपम उतं चित्रं वय सुपर्णा इति नवभिर्मंत्रैः परि महावीरः काकादिभिः अमेध्यादिभिर्वा उपह
तश्चेत्तं महावीरमप्सु प्रक्षिप्य मिमगा दिति अप्सु प्रक्षिप्य गायत्र्यासीत्यादिना प्रायश्चित्तार्थं मदाय वहन्यं महावीरं कृत्वा निधाय अन्यराम पुरस्त भि मंत्र गार्हपत्ये तिस्रः स्रुवाहु
तीर्हुत्वा उपशपशपयोरन्यतरं महावीरं प्रचरणीयं कृत्वा तदानीं कृतमुपशपं कुर्यात् परिघर्मदुघं नविंदेत अन्यां दोहयेत् पयस्यां न विंदेत अजां दोहयेत् पयसा जांम
विरे अर्कक्षीरेण प्रचरेत् अर्कक्षीरस्याभावे यवागूपिष्टा निवीहि यि हा निवारिः संसृज्य प्रचरेत् तयोरप्यभावे अद्भिः प्रचरेत् अद्भिः प्रचरेत् वत्सो पसृष्टायां गविदोषं
परिपयो नस्यात् येन केन चिदुपायेन पालिं विस्पयोदोहपिला नद्भिः संसृज्य प्रचरेत् यपोवा आज्यं वा हविः परिस्कंदेत् तदभिमंत्रयते । मस्कान्धोः पृथिवीमिति यद्द्रव्यं
प्रस्कन्नं ते अशान्तिर्यातो भवेत् परिपुरस्तान्न विप्रमतेन तदा पाः पुरस्ताद्धि पुदापतन् ततां तसेते नावपज्जे स्वाहेति गार्हपत्ये कृत्वा अग्निं दाकु तीर्व्याहृतीभ्यां जुहुयात् । सर्वं च

प्रा॰ दी॰ घर्मविषयेप्रक्तिं विलापविपर्यासे॰ प्राणाय स्वाहा॰ कृष्णेस्वाहेति द्वाभ्यामनुवाकाभ्यां प्रपन्नितं दत्त्वा नैमित्तिकानि जुहुयात्॰ नमस्ते घर्मप्रपतये स्वाहा॰ न॰ भुवनप॰ न॰ भू
५७ तानांप॰ घर्माय स्वाहा॰ अश्विभ्यां स्वाहा॰ इंद्राय स्वाहा॰ रुद्रस्य तये स्वाहा॰ प्रजापतये स्वाहा॰ ब्रह्मणे स्वाहेति न वस्रुवाहुती र्जुहुयात् परि घर्मं दुधं वा महावीरं वा श्येनो पहृते
57 येन॰ पर्वं वदृश्यं महावीरं कृत्वा निधाया ग्निमंत्र गार्हपत्येति स्रुवाहुती र्हुत्वा अहोरात्रे लोरीख्यतामिति जुहुयात्॰ परि महावीरमभि स्रगालो वा श्येनतम
नुमंत्रयते॰ विगाईद् विसरत्स्याशयस्वोमितमस्मेउ भयत आरीमभुल्यु कं क्षिपेत्॰ अग्ने अग्निना संवद स्वेति प्रवर्ग्याग्निमुपतिष्ठते॰ सह्रत्ने आनेद्रत्मां तारनुवाकस्य॰ परिग
ध्रोमहावीरमभिवा श्येनतमनुमंत्रयते अरुन्मुखो रुधिरेणा व्यक्त इतिप घार्तो वा गृद्ध्रिपातात्तमनुमंत्रयते॰ परेतन्दक सोमलेति॰ काककुक्कुटपिकानां वाशनेस
तितद्वाशीतमनुमंत्रयते॰ परिधिनोपदि वा रख कामीति॰ परि स्रगालः शब्दं करोतितमनुमंत्रयते दीर्घमुखि दुर्हणेति॰ उलूक शब्दं मंडूकं पानुनं त्रयते द् स्थूला दुलूक आपछत्य
दितिपयघना वार्तो वा गृद्धिपातात्तामनुमंत्रयते यते॰ परेतन्दत्वान्मा विश्वेति घर्मं दुधं दुपरि महावीरस्य वोपरि अमेध्यः पक्षी पक्षो प्रसार्यप्रदिति स्तातितमनुमंत्रयतो
प्रसार्य सवयोपतसीति॰ महावीरस्योपरि अमेध्यः पक्षी अधितिष्ठतितं महावीरं अप्सु प्रास्य भूमिर्भूमिमगादिति अन्यं महावीरं पूर्ववत् कृत्वानुमंत्रयते॰ प्रवर्ग्यं चर
ते म्रानस्य शत्रुर्यदि वाचं व्याहरेत् तमनुमंत्रयते ब्रह्मणा त्वा शपामीति॰ अथ यदि प्रवर्ग्ये प्रवृत्ते म्रात्योपयधिगच्छेत्॰ गार्हपत्ये स्रुवाहुती जुहुयात् आहर गवे त्वनु
वाकेन॰ यजमानोपहि पितस्यशालायाः पूर्वस्याहीरिद् स्त्रियां हावांकुमनुप्रचालयेत॰ उत्तरदर्शमिवरीति॰ एते भ्यो न्योपरि शब्दं करोति॰ तमनुमंत्रयते॰ उत्तरार्हि राम
मिवाजरीति॰ तस्मात् भयतः आहिममुल्युकं क्षिपेत्॰ उत्तरशिमिवाजरीति परिधन्वानो वा तो वा पतेत्॰ तमंत्रयते॰ भूर्भुवः सुको भूर्भुवः सुवो भूर्भुवः सुवरिति भु ५७

वोधाग्यिष्णु वोक्षाग्यिष्णु वोक्षाग्यिड्गिति अग्रहते प्रवार्ये शालांन प्रविशेत् पश्चिम्रविशेत् आग्निगड्ग्निशिल्पेत तथा प्रविशेत्ः वृतोपि प्रवर्ग्यकाले शालांनप्रविशेत् परि
प्रविशेत् एतपैवप्रविशेत् इति प्रवर्ग्यप्रायश्चित्तं दीक्षणीयायांकपालनाशे प्रायणीयायांकपालनाशे इष्टिमनुपर्नपेत् प्रायणीयायामादित्यचरुं नि
र्वपानंनंकपालनाशे सिद्धविद्रूपं निर्वपेत्ः आग्निने द्विकपालंनाशे इष्टिमनुनिर्वपेत्ः आतिथ्यायांकपानाशे समिन्अग्नीषोमीयपशुपुरोडाशेनसाहानुनिर्वपेत्ः
अग्नीषोमीयेकपालनाशे प्रातःसवनेनुनिर्वपेत् प्रातःसवनेकपालनाशे ष्वेन्माध्यंदिनेसवनेकपालनाशे षिमनुनिर्वपेत्ः माध्यंदिनेसवनेकपालनाशे ष्वेत् तृ
तीयसवनेनुनिर्वपेत्ः तृतीयसवनेकपालनाशे ष्वेतउदयनीयायामनुनिर्वपेत्ः उदयनीयायांकपालनाशे ष्वन्माध्यंदिनेसवनेकपालनाशे षिमनुनिर्वपेत्ः माध्यं
दिनेसवनेकपालनाशे ष्वेत् तीयसवनेनुनिर्वपेत्ः तृतीयसवनेकपालनाशे ष्वेत् उदयनीयायामनुनिर्वपेत्ः उदयनीयायांकपालनाशे ष्वेतः उदवसानीयायां अनुव
र्तयेत्ः उदवसानीयायांनाशे ष्वेतसमाप्यकपालनाशे ष्टिंकुर्यात्ः अथ संस्रवप्रायश्चित्तं द्वयोर्देवयजनयोर्मध्येनावानार्यमहानदीव्यवधानं चेत् संसवदोषः महा
द्रिपुरुमहासरोवरेणव्यवधानं चेत् संसवदोषः द्वयोर्देवयजनयोः परस्परमध्यानणादिशब्दायश्चिन्नमध्यं यंतेननदासंसवदोषः द्वयोर्देवयजनयोर्मध्येशकटमार्गो
दिनाग्रामद्वयसीमाभेदश्चेत् संसवदोषः जनपदद्वयसीमाभेदेवनसंसवदोषः ग्रामद्वयेजनपदद्वयेवावैरिणोरपिनसंसवदोषः पर्वतव्यवधानेपिनसंसवदोषः
नदीपर्वतव्यवधानाभावेद्वयोः शालयोर्हस्तिनयोः सन्वतोर्मध्येयस्यप्रयोगो विलंबादिनाजघन्यमतः प्रयोगोदीर्घतरः स्यात्स पूर्वमेवहाराग्रउच्छाययाणिसं

मर्शनानंतरं आग्नीध्रीये जुहुयात् संवेशाय पवेशाय त्वोपवेशाय त्वा जं गत्वा आग्निम्रुतैस्वाहा अथाहे प्रायाणाङ्नी जुहोति प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं स्वाहा प्राणापानौ
मा मा हासिष्टं स्वाहा इत्येयं चाहुती हुत्वा अग्निष्टोमयोः संसवश्चेत् जयन्यमग्न उत्सर्गं कुर्यात् उक्थ्ययोः संसवे जघन्यमग्नौ नित्यत्रं कुर्यात् एषमनीरिहृदू यन्तेरेस्मव
तः अहीनयोः संसवे संवेशाय पलोपवेशाय त्वा गायत्रिया आग्निम्रुत्येत्रि ष्टुभो ग्निम्रुत्से जगत्या अग्निम्रुत्से अनुष्टुभो ग्निम्रुत्येयं तथा अग्निम्रुत्येइति यंचशाणा
यानाविमिद्धः इति स प्राङ्गतीर्हुत्वा महायज्ञं कर्यं कुर्यात् सुन्वाभेदे सत्ति न संसवदोषः प्राग्वंशस्य समारोह विर्धानाग्नीनां एकैकस्य दृष्टो वर्हिनां वा दाहे समस्तस्य वाल्वे
पज्ञन स्यहाहेस त्तिपर्वोक्त याव तापाग्वं शादीनि कुर्यात् अनाव नाक लौकिक प्रकारेण यथाकथं चित्प्राग्वंशादीनि कुर्यात् प्राग्वंशस्य दाहे पूर्ववत् कृत्वा पिश्वे
देवा मरुतो मं हृवं मे इति तेमं चिन्तैस्त्रेण त्वमग्ने अयासि प्रजापत इति तिस्रः सुवाहुतीर्हुत्वा अग्नये क्षामवते पुरोडाशम् ष्टाकपालं निर्वपेत् अक्रंदद् इत्निस्तवं
स्तनिरित्यिं याज्यानुवाक्ये सदस्योदाहे पूर्ववत्कृत्वा इं इ विश्वा अवीह धन्वा नेअयासि प्रजापतेन त्व इति त्रिभि र्जुहुयात् हविर्धानदाहे पूर्ववत्कृत्वा विष्णो त्वेन्मे
नो ष्ठ नं मः त्वमग्ने त्वयाप्रजापतेन त्वा त्वेनी चभि र्जुहुयात् आग्नीध्रागारदाहे पूर्ववत्कृत्वा अग्निर्मूर्धा त्वमग्ने अयासि प्रजापत इति त्रिभिर्जुहुयात् फ
र्वोक्तेषु सर्वत्र त्वमग्ने अयासि प्रजापत इति हे आहुती क्षामवती हि स्व सर्वागाराणां दाहप्र इ हि सन्निरेकैव क्षामवतीष्टिः कर्तव्या हविर्धानस्य दशकठ
दाहे विष्णो त्वं नो अंतमः त्वमग्ने अयासि प्रजापत इति त्रिभिर्जुहुयात् शाकव्यमनरत्या घस्य स्थाने निधायाग्निमंत्र पते स्रुचां दाहे पुनरत्या घस्य स्थाने

सादयित्वा प्र एष धर्मः इत्यग्निमं आयमगनिः सहस्त्रिपाः त्वमग्ने अपासि प्रजापत इद् अग्निं जुहुयात्। वायव्यामांग्नं हवमसादिनाशहे पुनरस्याघस्वस्थाने सादयित्वाग्निमं
अवायो श्नेनहरीयां त्वमग्ने अपासि प्रजापत इति अग्निं जुहुयात्। स्रुचां वा पात्राणां स्केकस्यह पोर्वाशहे नाशे च रङ्गं प्रायश्चित्तं कुर्यात्। स्वंशाग्वंशारीनांशहे प्रा
प्रायश्चित्तं स्कन्नां नाहार्यकर्मशेषं समापयेत्। लौकिकाग्निनावापरस्परं वासंसर्गे प्रशोक्त मानिसंसर्गप्रायश्चित्तं कुर्यात्। वसतीवरीखनशस्यहना सुवाहवि
ष्मतीरित्यादिना पूर्ववद् हीत्वा सादयित्वा पूर्ववत्परिहृत्य हविर्धाने सादयेत्। सतो हविर्धाना शीनं निर्माणात्स्र्वं वसतीवरीर्गृहीत्वा हिनिस्वाहा हुतीभ्यां जुहुयात्
वसतीवरीकुंभः साहिनो यदि भिद्येतेन होदुष्यो वा भवति नश्ह कुंभान्तरेण पूर्ववद्वसतीवरीर्गृहीत्वा सादयित्वा प्र रा मरुत्य अग्निमं अप्सुमि अप्समि सगारि
ति अग्निं जुहुयात् वा अप्सु प्रसिप्य मिंदाकुमारीनेव जुहुयात् वसतीवर्योपरि यदि परासिच्येरन्तत्र हाएकदेशं वसतीवरीशोषेविद्यमाने शेषं मुहोद्केन संसृज्य
यमसंस्नाव देशापेहार्दपुरीयमाहाय विस्राव्य वसतीवरीभिः संसृज्य मिंदाकुमीसाहि मिजुहुयात्। गृहणप्रभृ तितनीयस वत्र पर्यंतं पाहाकहावावस
तीवरीणां नाशे पहारे वा पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यात् एकधनानांपरासेकाद्ये पूर्ववकुहीत्वा पधाया अग्निमं अमिंदाकुमारीनि जुहुयात्। वसतीवरीकशाने
द्रनेव सतीवरीणां स्कंदने एकधनकलशभेदने स्कुंधदनेच पानेजनीकलशभेदमेस्कंदनेचीमींदाकुमारीभिः दुर्गोहिरणस्यसमुच्चये प्रायश्चि
त्तं कुर्यात् अक्रीतस्य सोमस्य नाशे चौर्याहिनाशेशहे वा अपहारे वा अन्यं सोमं क्रीणीयात् क्रीतस्य सोमस्य नाशादौ नष्टावशोषिता सोमा मुल्लनामग
यमोनी यदि लमेरन्ता अग्निपुनमप्रभृ तार्ग्वि: संज्यप्य चरेत् क्रीतस्य सोमस्य सर्वनाशेउपहघाते हाहादैषा आहारं पव फाल्गुनानि चाग्निपुष्पुषात:

प्रा॰ दी॰ सुरकाध्यक्षणान्याहारा इति कथ्यंते. हेमवतानित्यानि फाल्गुनानीति श्रूयते. तयोरभावे पलाशपुष्पाण्यस्तोत्र्याः श्येनकसंज्ञिमा ओषधीरभिषुत्य प्रचरेत.
५९ सोमाभावे पूतीकानभिषुत्य प्रचरेत. आहारफाल्गुनादिप्रतिनिधिप्रयोगे प्रतिनिधिद्रव्यस्ये भतेन प्रातःसवने श्रीणीयात. दध्ना माध्यंदिने सवने. नीतमिश्रेण
59 तृतीयसवने श्रीणीयात. तमसंपपः श्रृतं दधिधं. मथितं अनुस्मृतं. अथ दुर्ग्रहे धिनीतमिश्रमित्युच्यते. यदि पूर्वसंकल्पितः क्रतुः उक्थ्यादिसंस्थः तथापि प्रतिनिधिप्रयोगि
सोमस्य प्राप्तत्वात अग्निष्टोमसंस्थः स्यात बृहद्रथन्तरसाम पक्षेपि रथंतरपक्षो भवत. एकां गां दक्षिणां दद्यात. पूर्वं एव ऋत्विजः एवमुपक्रांतं प्रयोगं समा
पयन्नस्ते रेव ऋत्विग्भिः सह संकल्पादिना पर्वं प्रारब्धे नव्यागादि क्रतुना पूर्वसंकल्पितरत्र्याग्निपोन ह्रहदादि दक्षिणा नयजेत. पूर्वसंकल्पितः क्रतुः अग्निष्टोमश्चेत आ
हारादिप्रयोगेण क्रतुं समाप्य पुनस्तेनैव यजेत यद्वा सोमिम्नप हते आहारादिप्रयोगे येन चिदुपायेनाल्पमपि सोमं यतआहृत्य आहारादिभिः संमिश्याभिषुत्य
क्रतुं समापयेत सोमेनाभिषिक्ति तस्य प्रयोगस्य क्रूलात्स्कंदछायोदानास्ति तद्दक्षिणा भेदोपि नास्ति न पुनर्प्रयोगः कर्तव्यः. आग्रयणस्थाल्या हीनां भेदस्रावे प
वृद्धेदोपायेरूपघाते सति पत्रप सोमरसंःपते तत्र तत्र पावद्रादूर्ष्वरी ष्माद्गापवसतावरीभिः सत्यवस्थाप्यादिग्भिर्विसृष्टा अवनतः स्थाल्यां मंत्रेण पुनर्गृहीत्वान
त्र सादयेत. अभिन्ने पात्रे पात्रांतरीणाद्रोमदं विसृष्टा वसतीवरीभिः संस्त्य पुनर्गृहीत्वा सादयेत्वा अभिमंत्र्य भिन्नमप्सुदक्षिपेत. भूमिर्भूमिं इति मगा
दितिही पे रूपहनेद्रव्यस्सोमं पात्रांतरेण सहासुप्र दक्षिप्य द्रोणात्पुनर्गृहीत्वा सादयाभिमंत्र्ययेत. द्रोणाभावे सर्वेषामाग्रयणाद्ग्रहणं. आग्रयणा राम
भावे ऊर्जीषमभिषुत्याग्रयणपात्रे गृहीयात. तत्र प्रायश्चित्तं वाचस्पते विधे नामन्निति स्याहिग्रहाणामेकेन जुहुयात. गृहीतानां ग्रहाणां निःशेषस्कं ५९

दृतं संस्रुप्य पर्षद्बहिष्प्राप्य तं तेनाग्न हृत्पूर्वं च मंत्रेणाग्रहीत्वा सापतेन यजेत तत्र प्रत्येकं प्रायश्चित्तं ग्रहाणामेकेन चतुर्गृहीतेन जुहुयात् स्थाल्यो वाग्नहा वा एकस्मिन्देशे युगपद्विलं
दे युरुलहा सोमोपदंसन्यायेन प्रायश्चित्तं कुर्यात् स तु न्याय: कथ्यते: आग्नयपणादि स्थालीयु पतनमहादिकलशे युग्न हे युवमसे युवसोमोपयुपसहस्नेन्तसोमापहंस: सर्वसोमोपदं
स: सर्वसोमानामेकस्मिन्देशे स्कंदने वा स्वर्णस्य शकलं द्विधा छित्वा एकं सर्वस्य शकलं कृजीषेनि पवित्रमास्थाय तस्मिन्वसतीवरी: सित्का प्राग पागिति मंत्रे पाभिषुतस्य भूतं
सोमं हुत्वा धवनीयेवनीयेवनीपदृष्णा पवित्रमास्त्रुग्य षितनस्य पमानस्य ग्रहः: आग्नयपणं मंत्रेणाग्रहीत्वापरयि त्वासा याग्नयपणान्तस्ते वोन्त्व हानक्रमेण गृह्णीयात्: आग्नयप
णादेष पत्नमहाधवनीयोग हीत्वा चमसं सोमपर्व बहुन्नीयमुखेचमसे स्वर्णस्य शकलं निरस्य निक्षिपेत्: प्रातिः सोमेन वर्धतां तस्यमेस्य वीतस्य श्रविणमा गम्यादि
ति सर्वान्नग्रहचमसानभिमंत्र्य मिंद्राय नेहृदयं प्रायश्चित्तं कृत्वा होमकाले स्वर्णशकलेन सह सोमं जुहुयात्: सर्वसोमनाशे आग्नयपणो स्थितेनैनं त्वा प्रायश्चित्तं. इतीपसवनेभि
षवं स्वेन्तनिग्नाभ:: आग्नयपणे स्थितेयोग्नहः कलशो वापतनमहाधवनीयो एतैर्यां सोमे एकस्मिन्देशे स्कंनेदुष्टे उपदंसनेन वा. एकं द्वौ वा बहून्वा क्रमेणाग्नयपणातन
त्वं त्रेण पुनर्गृहीत्वा सादयित्वाग्नयपणं वसतीवरीभिर्वर्धयेत्. तत्र मिंद्राद्रुती हृदयं प्रायश्चित्तं जुहुयात्: आग्नयपणस्य नाशे होड उपदंसनेन वा द्रोणकलशे ग्नाग्रपणं मं
त्रेण पुनर्गृहीत्वा सादयित्वा मिंद्राद्रुतिहृदयं जुहुयात्: द्रोणकलशस्य नाशे उपदंसनेन वा कृजीषं पवर्वदभिषुत्य आधवनीयपवित्रं वितत्य धारयाग्नयपणं मंत्रेणाग्र
हीत्वा सादयप्रजापतये त्वेति द्रोणकलशमभिषुत्य मंत्रेणाग्नयपणं गृहीत्वा सादयमिंद्राद्रुती जुहुयात्: सर्वद्रागन्यणस्य नि: शेषपहृपे द्रोणकलशाभावे कृजी
षाभिषवः कार्य:: सर्वद्रागनयणादीनां स्थालीनां द्रोणकलशाधवनीयपपूभृद्दारीनां ग्रहाणां चमसानां च अमेध्यादिदोषे रूपहतेषु सोमेषु सदुष्टं सोमं

प्र:दी॰ अपोभ्यवहरत्सु मिंद्राद्रुतीद्रत्वा पुनर्गृहीत्वा सादयित्वा अत्स्वोपहृतं चेमाद्वं निर्णिज्य स्रुच्छाल्याम्यग्नयं यं वा कलशं वा पूर्ववद्गृहीत्वा मिंद्राऊती जुहुयात् आग्नेयपामममेध्याद्रिभि
६० रुपहृतं चेत् दुग्ध मस्सु प्रक्षिप्य स्रुच्छालौ निर्णिज्य द्रोणकलशात्पुनर्गृहीत्वा मिंद्राऊती जुहुयात् द्रोणे अविद्यमाने आग्नेयपोपहृतो कूर्जीयामिषषः सर्वत्रा संतोपहृतं पात्रं अपिनं
६० त्का नवमुत्पाद्य पूर्ववद्गृहीत्वा मिंद्राऊतिहृदयं जुहुयात् चमसेषु अमेध्याद्रिभिरुपहृतेषु उपहृतमप्सु प्रक्षिप्य पात्रं निर्णिज्य पुनरुन्नीय पूर्वमिंद्राऊतिहृदयं जुहुयात् हुतेषु गन्हेषु
चमसेषु ग्रहेषु यहृदर्शं दुग्धमप्सु प्रक्षिप्य निर्णिज्य हिरण्यं निधाय पायआनीयमम्पयेत् गन्हेषु वा चमसेषु वाहे यहृदर्शने दुग्धमप्सु प्रक्षिप्य निर्णिज्य हिरण्यं निधाय पायआनीयम
स्पयेत् गन्हे ग्रहे तु वा वायमा कुतिकृत्वा अनुवषट्कारहोमान्ते सौ हो यः दर्शने पितु दुग्धमप्सु प्रक्षिप्य मिंद्राऊतीद्रत्वा पुनर्द्रोणकलशात्सी यद्गृह्णीयः चमसं वा पुनरुन्नीय जु
हुयात् सर्वत्र सोमे उपहृते सत्यसोमेन होतव्यं तु होमि विधुं दृष्ट्वा णाम्नेत्यवा होत् चमसे लिपिकां वसतीवरी निषिच्य नस्मिन् द्रोणकलशात्स्कन्नशेषं सोम मवनयति
सोमेव वर्धनं तन्समेष स्रवीत सवहृविर्णमागम्यात् इति स्कन्नमनुमंत्रयते स्पृनय पेत्स्वाहेति रीयं द्रोणकलशे मत्रा दिना प्रतिलिप्य प्रहृतं पतितमु गृच्छि न्यस्य
स्रुच्छालेन प्रतिगृच्छितं निधाय नसे हाधे अपहृते वा पुनरुत्पाद्य भूरा पुर्मेहृत्य भिमं त्वलमग्ने अपामिप्रजापतेरिति हृत्स्रुवाहुतीमिंद्राऊमी चकृत्वा द्रोणकलशे वर्हिंषी
अंतर्धाय होमं चमसस्तु अयोनि नीयन वर्हिषी उदुग्ध आग्नेयप्याद्र्त्वं सोममवनयति आधवनीये शीर्णे प्रहृते ते नहेरण्ये अपहृते वा जुहूद्रां चतुर्गृहीत्वा पज
माने न्वारभ्यो होसमुद्रा विभ्यचौ कृत्वा होत् तेन सतीवरीभ्य हृत्या दि आग्नेयणात्त्वं सोमं प्रस्कंद हृयेत् इत्यं तं कुर्यात् पुनर्भ्र तो हरणादौ न थैव चतुर्गृहीत्वा आ एम
न्वारभ्य पेजमाने हृषद्रु प्स्रीवकृत्वा होत् चमसे वसतीवरीभ्य हृत्यादि आग्नेयणात्त्वं सोम प्रस्कंद हृवान्ने कुर्यात् आग्नेयणस्य हरणादौ पूर्ववच्चतुर्गृहीत्वा यैरे ६

वाग्निश्चेकारुशस्केतिपुरोरुचाऊलाहैसमुद्राविति द्राभ्यांवाऊलाहोतृचमसेसवसतीवरीभ्यः हृत्वारिअपोनिप· आगतपप्यस्यदूरण्याद्दैस्कन्नाशेषंहोसोमंहोतृचमसे
वनपतिभ्यातिः सोमेनेति· स्कंनमद्यमंअदीर्णमद्राहिनालिप्यप्रवृत्तमुछित्यनवंदृग्धपपद्मंनेवापनसत्याघाभ्रिमंअलमानेअपास्तिप्रजापतेरुजिह्वेमिंद्राकृजीऊला
आगतपयो वर्हिषीअंतःपात्रीयपहोतृचमसस्थाअपोवनीपअपोन्युत्यवर्हिषीद्रोणकलशास्सुंप्रस्कंदयेत्· एवमन्येषांपात्राणांउब्भ्रध्रुवरूनान्यादिष्यरुस्कन्नस्त्रा
ह्रीनांहरणाहोतस्यतस्यपुरोरुचाऊलाहोतृचमसेवसतीवरीभ्यः हृत्वाधागतपणान्नतोकसेचनंकुर्यात्· ऐंद्रवायवग्रहस्यदूरण्येद्वाभ्यांपुरोरुक्भ्यांहेस्तवाऊजीजु
ऊयात्· शेषंसमानं हृहंद्रीयाप्राप्यश्चित्तं· प्रवृत्तप्रायश्चित्तंसशेषसर्पेभवति· निःशेषसर्पे आगतपणस्यकृजीयायाभिषवः· अन्येषांनिःशेषसर्पे आगतप
णास्कन्नह्रणंभवति· होत्रकाणांप्रैषयाज्यानुवाक्याव्यत्यासेप्रायश्चित्तमुच्यते· प्रशास्ताहोतृप्रैषपापयम्ंचोदयेत्· होतुर्याज्यानुवाक्याभ्यांपयस्यापजे
त्· तदाहृशात्मकानामाघेनब्राह्मणस्यकहोतेसनेनमंत्रेणस्तुवाऊतिजुहुयात्· मींद्राऊतीचकृतीचऊलाहोतास्वयाज्यानुवाक्योजपेत्· मैत्रावरुणः स्वीयप्रै
णापयमेंचोदयेत्मैत्रावरुणस्ययाज्यानुवाक्याभ्यांअन्योवापरियजेततदाहिनीपेनदृशात्मकेनअग्निर्द्विहोतेतिस्तुवाऊतिंऊलाभिंद्राऊतीचजुहुया
त्· ब्राह्मणाछंसिनोयाज्यानुवाक्याभ्यांपयस्यापजेत्· तदादृशात्मकानांत्तीयेनपृथिवीहोत्रितेनिस्तुवाऊतिंमींद्राऊतीचऊलाब्राह्मणाछंसीस्वया
ज्यानुवक्येजपेत्· पोतृप्रैषयाज्यानुवाक्याव्यत्यासेअंतरिक्षंचतुर्होतेतिचतुर्थेनजुहुयात्· नेष्टृप्रैषयाज्यानुवाक्याव्यत्यासेयापः पंचहोतेतिपंचमेनजुहुयात्·
अछावाकप्रैषयाज्यानुवाक्याव्यत्यासेचंद्रमाः षड्होतेतिषष्ठेनजुहुयात्· आग्नीध्रस्यप्रैषयाज्यानुवाक्याव्यत्यासेअन्नंसप्तहोतेतिसप्तमेनजुहुयात्· स

प्रा॰ दी॰ वैसर्जनप्रैषयाज्यानुवाक्या जपं च कुर्युः॰ सर्वत्र याज्यानुवाक्ययोः परस्परव्यत्यासेन देवतान्यत्वे याज्यापागे कृतेवा लंनः सर्त्वं नह्यति देवत्वसुवाक्ययोः परस्परव्यत्यासेन देव

६९ त्यान्ययाज्यपापागेकृतेवालंनः सेंद्रतिहेसुवाङ्कुतीमिश्राङ्कुतीच प्रायश्चित्तंनर्पागः॰ ग्भिन्नदेवत्स याज्यपापागेकृतेसत्यपागः कर्तव्यः॰ सर्वत्रान्यथापागेकृतेग्न

61 हेष्टु चमसेष्ववासोमेस्थितेवसतीवरीभिर्मिश्रितेनप्रमाः कार्यः॰ सोमाभावे गत्यहान् पुनर्ग्रहीत्वा चमसान्युन्नरुल्लीयहोमः॰ चमसानां पूर्ववदुन्नयनं द्रोणकल

शाभावेग्रहाणामाग्रयणपात्रहरणं॰ चमसानांपूतभृतउन्नयनं॰ अध्वर्युः प्रधानदेवतायष्व्याम यज्ञपयघन्मांवद्देनः॰ पद्धोदेवारात्निसुवाङ्गतिर्जुत्वाघोरष्व्हो

तेति अश्मेनहृशान्तकेनजुहुयात्॰ अन्यांदेवतामुपायर्पहोमे कृते पश्चाद्देवाः घोरष्व्होतेति आदित्योनवहोतेतिः चतिस्त्रः स्त्रुवाङ्गतीर्हुत्वापुनर्वागः कर्तव्यः॰ अ

ध्वर्युः प्रशास्तर्यजेत्याहोतां प्रैषाणांविपर्यासेनयदिवदेत् अष्टमनवमहृशान्तकौ जुहुयात्॰ प्रातः सवनेत्रयाणांउन्नयपर्यायाणांयाज्यानुवाक्यादेव

ताविपर्यासेक्रमेणब्राह्मणाएकहोतेतिप्रथमउन्नयपर्यायेआग्निर्हिहोतेतिहितीयेपर्यायेपृथिवीत्रिहोतेताविपर्यासे अंतरिक्षं चतुर्होतेतिप्रथमउन्नय

पर्यायेवायुःपंचहोतेति हितीयेचंद्रमाः षड्होतेतितृतीये जुहुयात् मिश्राङ्कुतीयः उन्नयोदिक्क तौ तृतीयसवनेउन्नयपर्यायेयाज्यानुवाक्यादेवताविप

र्यासेउल्लंसप्तहोतेतिप्रथमेपर्यायेघोरष्व्होतेति हितीयेआदित्योनवहोतेति तृतीये जुहुयात् सर्वत्रमिश्राङ्गतीच॰ षोडशिस्तोत्रेयाज्यानुवाक्या

व्यत्यासे प्रजापतिर्दशहोतेतिहृशान्तकं जुहुतीच॰ षोडशमेष्वविनिःसृष्टाहुतीमिश्राङ्गतीच॰ अतिरात्रेरात्रिपर्यायेषुद्वादशसुयाज्यानुवाक्या राम

देवताविपर्यासेप्रजापतिर्दशहोतेतिहृशान्तकेन ऊत्वामिश्राङ्गतीचजुहुयात्॰ संधिस्तोत्रे वाजपेये शिपिविष्टस्तोत्रे अप्तोर्यामे अतिरिक्तोक्थ्ये ६९

ष्ठया ज्यानुवाक्यादेवताविपर्यासे प्रजापतिर्ईशहोनेति जुहुयात् मिंदाहुती च॰ सर्वत्र स्तोत्राणां शस्त्राणां च विपर्यासे तत्तत्स्तवनोक्तं दृशगात्मकेन कृत्वा मिं
दाहुती च कृत्वा स्तोत्रं शस्त्रं पायथोक्तमावर्त्तयेत्॰ सर्वत्रागन्तूपोन्नपनादिषु विपर्यासे प्रजापतिर्ईशहोनेति दृशगात्मकेन कृत्वा मिंदाहुती च॰ अन्यथाया
ग्येगोक्ते अतिरिक्ते न पागे कर्त्तव्ये सति होमा परिषजेत्॰ चोदितः पुरुषो वापतेत्॰ प्रशास्ता षजनार्थमन्य चोदयेत् मिंदाहुती च॰ प्रशास्तर् शंस्या होतैव स्वयं प्रेष्य
षजेत् तदा प्रथमेन दृशगात्मकेन जुहुयात् मिंदाहुती च॰ एवं होत्रकाणां पस्य कस्याशकौमो हाहौ च होतैव कुर्यात् तद्गानस्य तस्योक्तं दृशगात्मकं कृत्वा मिंदा
हुती च॰ सर्वत्र हाग्निष्णहोमेषु विनिस्महोमेषु समिदादिहोमेषु च होत्रकाः अन्यौ षवा सर्वत्र कर्मादिभ्रेषे चोदितव्या हुतिहोमः कर्त्तव्यः अश्वमेधे अ
थान्तहोमेषु आरण्येषु पशुषु च व्यत्यासे न्यूनातिरेके पो मिंदाहुती जुहुयात्॰ दृष्टको पधानकाले एवं ज्ञातीनामुपधाने पशुधर्मोहूवादि अगतिरिक्तं कृ
त्वा उक्तं पशुधर्मकोपदृशगात्मकं सर्वे दृश्यं वा जुहुयात्॰ देवसुवां हविषां बीजव्यत्यासे संभवे सोमं कृत्स्नी हि भिर्यजेत् तदा श्यामाका सुनरु त्वा घसोमं यजेत्॰
कृत्स्नवीहीन्निरुप्तान्य यकृत्स श्यामाका सुनरुत्वा घसोमं यजेत्॰ कृत्स्नवीहीनं यसोमाय कृत्वा चोजयेत्॰ दृश्यं दृशगात्मकं मिंदाहुती च॰ परिधानतरसुवाक अनुद्यपाः
कृते सर्पोस्थदिपान् तदा उषाः केतुना जुषतामिति स्रुवाहुतिं व्याहृतीश्च जुहुयात्॰ एवं प्रायश्चित्तं कृत्वा ततः प्रातरनुवाकं उपाकुर्यात्॰ प्रातरनुवाके शस्यमाने
आदित्योदये सति उदयमुदुत्यं चित्रं इति तिस्रः स्रुवाहुती जुहुयात्॰ क्रतुमध्ये चंद्रसूर्यग्रहणे नवोनवो भवति जायमानो यमादित्याइति द्वे स्रुवाहुती जु
हुयात्॰ अतिरात्रातोर्यामपोराश्विने शस्यमाने सूर्योमेयादिभिः शंस्यो भवति चेत् अनुपाज्ञाम्ल वैवाउद्वसानीयांतं तरवासौ पंचकरूपं आलभेत॰ अथ

प्रा॰ री॰ वाः नाग्निः अववंध्य पासहउ पात्रं मं कुर्यात्. सर्पो नो द्विवदन्ति बह्वपाज्यान्नुवाक्याः अहीने हर्गणेवा प्रायश्ची यानिरत्ने आग्विनेशस्यमाने सर्पो नाविर्भवन्ति चेत् नदा अनं
६२ तस्माकः स्ववनीयेनप मुनासहहसौर्यमुपालं मं कुर्यात्. अहीनांनर्गताग्निरात्रेषसर्पो नाविर्भवन्ति नदा अनु पाजाम्य वैषाउद्धसामीपानं मं रंवा सौर्येव कुरद्पं आ
62 लभेत. अथवा पावत्काल पर्यन्तं सर्प आविर्भवन्ति नावत्काल पर्यन्तं सौरीम्पः पूर्वैक्तचः आवर्तयेत्. उदिते सौर्योपिप्राप्तिपयेनेतिअपरं मतं. अथ पुर्नर्हानन्नहीप्प
मायोपदिष्ठाग्निन्येदेवनायैग्नहूमगदहीत्वा अन्यस्यै देवतायै गृह्णीयात् नंगंहूनदाजीमेवनस्यै देवतायै अमुष्यै स्वाहेति कुत्वाग्नाग्नीन्ये पुनर्गृहीत्वा सा यष्यं दकु
तिद्पं ऊत्वाग्नहाणामेकेन जुहुयात्. सर्वान्वाग्रहान्जुहुयात्. सवनकालातिक्रमे प्रायश्चित्तमुच्यते. महारात्र प्रभृतिउ षानंतरं अ षोघटिकादशघटिका वा
प्रातः सवन स्य कालः. तदनंतरे अष्टघटिक दिशवा माध्यंदिन सवनस्य कालः. ततः परं अष्टघटिकादशवा तृतीयसवनस्य कालः. छंदोगपक्षे अष्टाषष्टो
घटिकाएव सवनानां कालः. प्रातः सवनस्य कालातिक्रमे अग्निर्मूर्धा दिवदृति गायत्र्या प्रातः सवने हुत्वाग्निं हाहुती च. तृतीयसवनस्य कालाति
क्रमे जनस्य गोपाइति जगत्याहुत्वाग्निं द्राहुती च. उक्तकालेनुपक्रमे उकालेसमाप्ते च एतत्प्रायश्चित्तं कुर्यात्. इदं सवनकालातिक्रमप्रायश्चित्तं
प्रोपीमानिरात्राग्न्यां अन्यत्रद्रष्टव्यं. अप्तोर्यामातिरात्र स्वाग्नि क्रे अग्निष्टोमाहिक्रतौ स्तोत्रशस्त्रसहस्रैर्हिनः शस्त्रदग्धिनोवा सुत्याशेषः अपरे घुएपते यो
त पत्न्ये पोगवेत. तत्र प्रायश्चित्तं सर्वान्होमान् जुहुयात्. अतिरात्रप्तोर्यामयोर्न. अर्न्ध पूर्वमहः संख्यानाग्नि गाछेदेकाहेषु पत्नसंकल्पितिस्तिनः स्तोत्र राम
महः तदनीत्यो न्नरस्याङ्कः उदपाह पूर्वसमारंभो पदिश्यवेत् न न्नापि प्रायश्चित्तं सर्वान्होमान्जुहुयात्. छंदोगाः पुनर्यदंकुर्यादित्याहुः. तथा च छं ६२

द्रोणे॥ स्वकाद्धोपरमादित्याहरिसचाविशोषोद्रय्यः॥ सोमातिरेके अतिरिक्तं सोमं सर्वेषु चमसेषु अवनीय जुहुयात् चमसोन्नयनानन्तरम् यदि सोमे तिरिक्ते अतिरिक्तं सोमं चमसेः स
हत्जुहुयात्॥ अन्तिमो वषट्कारपर्यायहोमानन्तरं अतिरिक्तमिति ज्ञाते प्राहुः सवनेष्वपोगोव स्पतेः॥ अन्तिमपर्याये सर्वभक्षामार्जयन्ते इत्यन्तं तेन कृत्वा प्राजापत्याहः॥ होतुश्चमसमनन्त
पश्चमुन्नेनः सर्वशस्त्रराजानमुन्नयमातिरिक्तः॥ इति होतृचमसमेवप्रथमुन्नयति पश्चयोपपादमिताम् समुन्नीयोत्तरवेद्यां संसादयन्ति॥ अथापउपस्थश्च वाचंयमः प्र
ताझतुलास्तोत्रमुपाकरोति॥ स्तवतो नरे तद्वायत्रं साम यं चरश्ंगोर्धपतिमरताभिनियपद्मीमुवंतिहोतृस्य यो त्रस्तवो नमेति प्राहुः शस्त्रं प्रतिगीर्य उक्थशाप जसोमावा
मितिवषट्कृतानुवषट्कृते होतृचमसमध्वर्युर्जुहोति॥ चमसाध्वर्यवः सर्वान्चमसान्हि सर्वभक्षामार्जयन्ते॥ पहिमाधर्वं हि नेसोमोतिरिक्ते तं तिमो वषट्कारपर्यायहोमान्त
र्वे मुन्नीय जुहुयात्॥ अन्तिमो वषट्कारपर्यायपीयहोमादूर्ध्वं सोमो तिरिक्तश्चेत् प्राजापत्याहः॥ होतृश्चमसमनन्तपश्च मिसाहि॥ सर्वशस्त्रराजन्यं समुन्नीयोत्तरवेद्यां साद
वहिषो आसाय स्तोत्रमुपाकरोति॥ स्तवते नरे नत् गोविवीनं साम समहदंबण महं अग्निसर्पेभिकुर्वैति होतृस्य शोत्तमेति प्राहुः॥ प्रासिहमुख्यं प्रतिगीर्य कुलाभ [illegible] पतिअ
नुसवनमसोरद्रवनू णस्मे द्राखवीष्ठा पंत स्मे त्याहि॥ यदि त्वतीप सवने सोतिरिक्तेनत हाप्रहृन्तः क्रतुरग्निष्टोमश्चेत् ध्रुवव हि श्वमसेष्वाजदावीमेवातिरिक्तं सोमं उक्था
रुद्धाल्या गृह्णाति उपयामगृहीतोसीन्द्राय त्वा बृहद्वते गृहीत्वा सादयित्वा उक्थम् कृत उक्थ्यको उक्थपर्यायैश्चरति॥ उक्थस्थाल्या उपशयेन गृह्णाति॥ उपयामगृ०॥ देवेभ्य
स्त्वा॰ प इन्द्रावरुणाभ्यां त्वा जुष्टं गृह्णामि॥ इन्द्राबृहस्पतिभ्यो॰ इन्द्राविष्णुभ्यामो निसत्रं कुर्यात्॥ पर्यायानन्तरं षोडशिपात्रं कृत्वा पिवा अतिरिक्तं सोमं षोडशिपात्रे गृह्णा
ति॥ आतिष्ठ हमसावी तित्रिभिः षोडशिनं गृहीत्वा॥ अथ षोडशिनाचरिष्यति तत्या रिक्तत्वा अतिरात्रं क्रतुं समापयेत्॥ अत्यः सोमोतिरिक्तं श्वेत अप्सु षोडशिना चरिष्य

प्रा॰ दी॰ न्निः प्रप्र॒ तं सत्वाप्रचरेत॰ हीं सोपसंक्रम्य तुषप्रत्नां निवृत्तिः॰ अतिरात्रो सोमो तिरिक्तश्चेत्तं धिस्तोत्रं समाप्य होतृष्ण्यमस्त मित्यादि सर्वं शास्त्रं प्रज्ञानं समुन्नीय सारस्वित्वा स्तोत्रमुपाक
६३ रोति॰ स्तुवते नरे नद्र हृत्सामैक विंशं वै स्तवीषु शिथि विश्ववतीषु कुर्वंति होत्रस्य यो नमेति प्राकृ॰ प्रसिद्धमुक्थं प्रतिमीर्यंव पृष्ठ्यं कृतानुवषट्कृत्वा अहसवन भक्षः आदित्यवद्
63 गसे त्यादि सर्वगणस्पते सर्वगण्या भित्यां पीतस्येंद्राग्नि हृष्ण्यां पीतस्वेव नि वाहोतरचमस मेवैते नपरत्वादि कुर्यात॰ सर्वत्रांत्यपर्यायहोमा न्त॰ एवं अतिरिक्तमितिस्मरंतं चे त्सर्वे
षु चमसेषु न्वीयजुह्यात् ततोप्यतिरिक्तश्चेत् चमसैः सहद्युहुयात॰ अंत्यपर्यायहोमानंतरं अतिरिक्तश्चेत् स्तोत्रशस्त्रांतं कुर्यात् छंदोगवदद्वापरि छेपुः नहास्त न्यायपात्रे तं कुर्या
त॰ छंदोगवत्कृत्वेषु अतिछन्दसु पशांतरं वक्ष्यते॰ प्रात॰ सवने सोमे तिरिक्तश्चेत॰ अतिरिक्तसोममत्रि विंशछिघगछ्यापि तृतीयसवने गृहीत्वा त्रिरभिहिंकृत्य सारपति अतिरिक्तश्चे
त मीपसवनागपणतहृणकाले पूर्ववत्कृत्जीयात॰ तृतीयसवने सोमो तिरिक्तश्चेत् हारियोजनग्रहणकाले अतिरिक्तं सोमं त्रिरानीय हृनीय हारियोजनं कृत्वा जुहुयात॰
षोडशिशस्त्रे अनुयाज्याने आदित्येत्स्मिते वा हूतीत्ती स्वः सुवाहुतोर्इ स्तोपा कुर्यात॰ बहिष्पवमानमाध्यंदिन पवमान आर्भवपवनस्र्पणे षुअन्वारंभप्रभृति उपवेशन॰
पर्यंतं यघेकोपच्छिघेत होतावापच्छिघेतावहृवोवापच्छिघेरन्क्रांतं क्रतुं मरदक्षिणं समाप्य तेनैव क्रतुनास दक्षिणेन पुनर्यजेत॰ दक्षिणाप्रदानादूर्ध्वं आर्भवपवमानिन्वारंभ
णविच्छेदे सति पुनस्तेनैव क्रतुना सदक्षिणेन पुनर्यजेत॰ मुख्यदक्षिणानामभावः अंगदक्षिणाविधयंते॰ बहिष्पवमानार्यंसर्वयां अन्वारंभप्रभृतिउपवेशनात्पर्यंतं परि
च्छेदोता पच्छिघेत तदा यजमानः तस्यायच्छितार्थं एकां गां ब्रह्मणे वरं दत्वा तमेव पुनर्लोजारं त्वा सदक्षिणं पुनर्यजेत॰ यद्युद्गातायच्छिघेत प्रक्रांतं क्रतुमदक्षिणं स राम
माप्यानंतरं तमेव क्रतुं पूर्वसंकल्पितदक्षिणा पुनः कुर्यात॰ पूर्वस्मिन्क्रतो मुख्यदक्षिणानां लोपः अंगदक्षिणाविधयंते आत्रेयपर्यंक चमासाध्वर्युदीर्गाद्यासे ६३

ण्यां हृयात्. यदि प्रतिष्ठितिहृतं वा विच्छिद्येत तदा सर्वस्वं देयं. सहस्रादिधनमपि अंगारत्विक्षणा विघ्नते. ऋतुसमाम पेदक्ष म पर्याप्तं अवशिष्यत्यथ्वा इमे वद्रेय. अथ वा जो छदप्रज्ञा पत्रागं वि
प्रजस्य सर्वसंस्रहत्वा क्रतुं समापयेत्. क्रमेण त्रयाणाम पच्छेदे ब्रह्मणे वरदानं पुनर्वरणं च स्रुगपत्रपायां विच्छेदे गोप्येव ब्रह्मणे वरदानं पुनर्वरणमेव न पुनर्योगः. क्रत्वावने विस्म
ते ध्रुवं मन्त्रेण परिगृह्य प्रच्याई द्राग्नीरोचनाद्दिवः. अथ हस्त्रं मिति ह्याभ्यां रुद्राग्नी उद्दिश्य ध्रुवस्थाल्येवाहवनीये जुहुयात्. अथवा प्रान्तर्यजा विबोधय प्रातर्यावाण्ये
ति ह्याभ्यामाश्विनावुद्दिश्य जुहुयात्. यद्यावदाहते विसर्पासः प्रतते अयाशि पिसेति ह्याभ्यां विष्णुमुद्दिश्य जुहुयात्. अथवा चमसे यदृश्येत सह विस्मृतं ध्रुवं अवभृथे प्रस्ताव
येत्. अथवा बहिःस्योषणकाले बर्हिषा सहैवोपोषयेत्. एषामन्यतमेन पारिचितं कुर्यात्. तेनैव क्रतुना पुनर्यजेत. अथवा चमसे यात्पूर्वं स्मरणे होतुर्भ्राज समयघ्नमुन्नेतः
सर्वस्य स्वराज्ञानमुन्नयमानिरीरिच इत्युक्तो ध्रुवस्थाल्या चमसानुन्नीय क्रतुसमापयेत् सोमं शालांच तत्र मुपाकृत्य स्रुक्स्वाशालं पतिनि गीर्य कृत्वा अनुसवनं प्रायश्चित्त्या
समापयेत्. तदा पुनर्योगः कर्तव्य इति केचित्. पुनर्योगो न कर्तव्य इत्यन्ये. अहीने हर्गण्ये वा ध्रुवमि विस्मरणे अंसवर्जिते उक्तप्रकारेण प्रायश्चित्तं कृत्वा अंस महद्रावर्त
येत् न वा सोमे सोममभिगृह्य प्राद्धिविधानादने सोमाभिगृह्य पोऊनाऊ नसोमसंसर्गे अभिगृहीतं च. अन्य आहवनीयादुद्दीचोंगारान्निर्हृत्य तेषु जुहुयात्. य
सस्यहिस्कन्दः सोमं स्त्रियाविति मंत्रेण तत्स्पर्शयं प्रसमयाति. तस्यातिस्य प्रसृमुक्त्वा. मा यजमानं तमो विददिति मंत्रेण प्रक्षयेत्. अन्यत्कुलां प्रमसा अन्त
कुतैः संसत्स्य रत्नतदाप्येत देवाप्रायश्चित्तं नितस्प्रसहेणने मिति कस्य संसमुच्चयः. अन्य देवत्ये सोमे गृहीते तत्र स्थापरि अन्यदैवतं गृह्णीयात् यदि तथा प्येतदेव प्रायश्चि
त्तं. एते षु अर्नं तर पर्वे युपरि मिहाद्गती रहं प्रायश्चित्तं. अन्यग्रनाष्टु त्विजः अन्यव्रतैः संसृज्येरन् त्वान्यस्तो मा त्वस्मद्दीधिन्तो दीक्षितैर्वा संसृज्येत तमिदाकुती

पा॰ री॰ कृत्वा सर्वं भायश्चित्तं च जुहूयात्॥ दीक्षितानंतरसंसर्गे कपानस्य चं ऋपयेत्॥ अभिषुतस्य सोमस्योपरि द्विविंदुपतनेनगृहे ग्रहीते षु चमसे षु हीतेषु चव षट्कृते पतने त
६७ द्वित्यहन्वविके तष्ठलस्सोमपे पीयत द्वयोः ताभ्यां हे स्रुवाकुतीर्जुहुयान्मिंद्राकृतो चतुर्थावाभिः यस्य चमस तस्यवाहोमानंतरं नित्यमस्य मंत्रान्वंतरं दुरिंद्रु मव गाहित्यने
६५ नग्नहृपयेत्॥ यज्ञे सोमयागे हस्तजमानो म्रियेत तदा रूपं ऋपं वा गच्छेत् तदा दारूपा स्त्रां पुरोडाशाहीनि हवींषि निधायपट्टेण कलशे सर्वे सोमम वनीयज्जु च्छतिं शुकु
स्रुः होममंत्रस्तु॥ ये देवाये षा मिदं भागं भाग धेयं व भवेति॥ एवं सर्वा ण्येव हवींषि कुत्वा अनंतरं यजमाने धिकं कर्म प्रति पद्यते॥ अथ यागमे प्रक्रांतमाज्येन समाप्यते
नवैकतुनापुनर्यजेत्॥ अथ यागमे सिंद्राकृतीकृत्वा प्रक्रांतं समापयेत् सवनीयानां पुरोडाशानां प्रतिगंधोत्पत्तौ तान प्सु प्रक्षिप्य पुनरुत्पाद्य यजेत्॥ सवनीयानां
सान्नाय्यामिक्षाणां प्रतिगंधोत्पत्तो अप्सु प्रक्षिप्य पुनरुत्पाद्य यजेत्॥ हविर्दोषाः कः शेषे दुष्टानामप्येवमेव प्रायश्चित्तं कृत्वा सर्वत्र मिंद्राकृती जुहुया
त्॥ सवनीयस्य पशोः प्रतिगंधोत्पत्तौ अवदानान्यप्सु रुक्के॥ प्रक्षाल्य आज्यं सिक्त्वा पुनः अप पयिलाप चेरत॥ तत्रापि सर्वत्र गंधोत्पत्तौ तदुत्पत्तेरन्यपश्वंतरमु
पाकृत्य यजेत्॥ पुनरुपाकरणं पशुप्रकरणोक्तप्रकारेण कुर्यात्॥ कतिपयानामंगानां प्रतिगंधोत्पत्तौ आज्येन प्रसाख्यापमवदानं यजेत्॥ बहूनामवदा
नैरिष्टा नान्यपश्वंतरालंभः॥ नहूणानं ग्रहं ग्रहेषु स्थाली षु वा प्रतिगंधोत्पत्तौ दुर्गंधयुक्तसोममप्सु प्रक्षिप्य मिंद्राकृती कृत्वा पुनर्गृहीत्वा जुहुयात्॥ सर्वेष
सोमेषु प्रतिगंधोत्पत्तौ सोमापहरं सम्पादयेन्नकुजीषमभिषुत्य पुनर्गृहीत्वा मिंद्राकृती जुहुयात्॥ स्तोत्रे शस्त्रे अंतरिते विस्मृते वा मिंद्राकृती कृत्वा पुनः राम
पाकुर्यात्॥ अन्तरिते धिकं स्तोत्री या मुत्तमं जेपुत्तमं जेपुः॥ मिंद्राकृतीकृत्वा उत्वा उत्तमः षां विस्मृतं जपेयुः॥ होत्राः मपः शस्त्रो बुत्तमुत्तमं चमधर्च वोत्तजेरन्॥ तदा मिं ६७

उन्नीऊलाविस्यन्तस्य कं कृत्वं अर्धर्चे वाजपेयेषुः अध्वर्युः प्रतिप्रस्थातावाप्रनिगरम्नुमन्त्रेत स्मिं हाहुन्नीडुलोनत्त्रपत्र निगारं जपं जपेत स्तोत्रे॥ पाकर
णप्रभसा होमाह ध्वर्यो रुकृत्तृ णांशस्त शंसिन भ्यवाप्य मंनविहितं प दिप्रमाहाहा चं विसर्जेत स्विष्टो लं वो अंतं मरुत्स्वं जपेत उच्छपणाय म
तिउपस्थानाम्य वं पू पो प रिम्भिषेत ओदुंबरीवाम्भिषेत आसंदीवाभ्यज्येत फलके द्रोणकलशे गम्हाम्य मसावापर्क्षिंचि हारुमंपाम्भिषेत म
न्मपं पाचं रसकावाम्भिषेतं तघ्ररुमपं स्वस्थाने नि धाप प्रराणुर्मइत्स भ्मिमंत्रम पा कृत्वा दिना फपं प्रदरु न्याघ उच्छिस्य च पा लं चेतनुनरुत्थाप
प्रतिम न्तुशनाचेत्सुनरुत्थाप परिवीप ओदुंबरीचे स्तनरुत्थाघा छित्स भ्मिन्लं शरुमपं पृ पा दिक्र साहवनीयेत प्रहम्पसिमर्मिमगा दितिभ्मि
न्तेगव्रावाणं श्रगनमन्मपं पात्रं वारुष्कां च पुनरुत्थाय सस्थाने नि धाप प्रराणुर्मइस्सभ्मिमंत्र प्रमनंम्प्रावाणंमत्नपंपात्रं वाइषकां कान्सुप
क्षिपेत्॥ भ्प पिभ्मि मगा दिति॥ अंत्रसर्वत्र पयादि भ्रे हेतु र्गा दि गणांश यमिन्त्र तंकुलाभिं हाकुन्नीवज्ञुरुपात॥ पात्राणां भेर नाहौ मंशहिं(ग)णप्रापभ्मि
तंकुर्यात्॥ वसतीवरीगन्हणात्स्र्वसूर्यस्त मिते स्मानिवसतीवरीकलशमासाद्य करशीयमाहारणतः अपो हि ष्ठेमंकरहीपमुपरिधाय पर्कुंभस्यवि
ले सुवर्णं निधाय वसतीवरीर्गह्णीयात॥ अथवा सोमयागं कृतवतो वरुणपाजिनः अं भ्रण्या दिपुरुस्थिता आपो गन्हीयात॥ तत्रमीहा

प्राः री॰ कुलीसर्वपापप्रायश्चित्तं च॰ व्रतपञ्चमासौ स्तोत्रो पाकरणाप्रष्ट॰ सा होमा हुतं चं पमो भवतः॰ परिताचं गिस जाताः तरा वि स्तोत्तं नो नं नमः इ तिवै स्तवी
६५ मः चं जपेपु त्वा पुनर्वाच पमो भवतः॰ सर्वत्र विहितमस्य पाकरणे गव हे भुवमसेव चयन पत्रपे नपेन विधामे नम स्यां विहितं तस्या करणे
65 मस्तं न रापे चमनस्वती प्राप श्चित्तं जुहुयात्॰ यत्र हि भ्रंस्य णमुक्तं तत्र सरूरेवम स्पणे हृतेन त्राणि मनस्वतीं जुहुयात्॰ पत्रसहूर
स्पणमुक्तं प्रमाहाहि भ्रं स्पणेलते अविहितम स्पणे नमह स्परमसस्व वो॰ छि पत्वा न्मा जो ल्कीपेस्व पितिनाघर्षणं कृत्वा पश्चात्म्यप्रो
क्ष्य निरधात्॰ नाराशंसचमसाप्येमु नरूत्नीपस्वरुत्वाने सा द्वितामनस्वतीं जुहुयात् मिं ह्राकृतीच॰ सर्वे षां गृह चमसानां उछि ष्टेपह
तानां अच्छिद्रैव माज्ञो त्वी पिप्र स्रात्नाचक्षुर्हि ॥॰ पः सोमं पीत्वा छर्दिं करोति स सोमवामी॰ यः सोमं पीत्वा अपानेन विरेचयति स सोमाति
पवितः॰ तयोरपि मनस्वतीहोमः॰ प्रायश्चित्त सोमावामी कृत्वनंतरं आहिताग्निरनाहिताग्निर्वासाग्नो सोमेंद्र देवत्यामिष्टिं श्यामाक
चरुणा कुर्यात्॰ इष्ट्याप स्परन्ति संकल्पः सोमेंद्राभ्यां जुष्टं निर्वपामीत्याहि श्यामाकचरुं निर्वपेत॰ इ हृदयेणेति पाज्यानुवाक्ये राम
सोमकाहाहोनाहर्गणः इकार्पं क्तिर्गता सवनीपयरो ज शेमसह प्रचरेत् अपिवा लघुदेवस्यं चतुःपार्श्वं व्रसोराः नंपपपीत्वा लघूस्वा ६५

ह्वेतिकृत्वाचत्वारओषेयामद्धार्त्विजः प्राश्नंत्यंति· ह्यामकावप्राशनांतंकृत्वा शाखांछित्वाह्रवनीयेनुप्रहरेत्· अपिवालप्रेखाद्वेतिस्त्रुवेणकृत्वा शा
खांछिंद्यात्· सर्वत्राकृतिमात्रसोमस्कंदनेस्कं नमनूमं अद्रशाप्नस्कंदपस्नेद्रशोपोदृसोपस्नेरस्वदृति चतस्त्रः स्रुवाकृतीर्कृत्वाभिद्रांकृतीजु
हुयात्· सर्वत्रसोममंत्रस्खलितेप्रअत्रकृप्रायश्चित्तेप्रसर्वजाभिंद्राकृतीजुहुयात्· सर्वस्त्रानेप्रभिंद्राकृतीयत्रशाशीर्भिस्ताचार्यवचनात्· सो
मेनसर्वप्रायश्चित्तं भिंद्राकृतीजुहुयात्· सोमयागेदीक्षितोयजमानः आवभृथात्स्नायात्· हविःशेषं विनान्यत् किंचित्नाद्यात्· नरया
त्रयाद्दक्षिणानामतेशेषाद्वलणामुंजी क्लितिविप्रत्कदृश्येणत्रास्नणस्रोजनं कुर्यात्· नापोवगाहेतनउदकप्रवेशं कुर्यात्· नवा
सोअद्यात्· दीक्षितवासोनपरीसज्जेत्· नवासः प्रधावयेत्· दीक्षितवासोनक्षालयेत् नजपेत् जपाहिन कुर्यात्· संध्याकालेमार्ज
नादिकृत्वा अर्घ्यं त्रयं दद्यात्· सर्वत्रयजमानस्यवाकृत्विजांवापावल्कर्मनान्तं चदरिसादिव्रतमुपदिशंति नर्त्विजापार्त्विज्यमन्यत्रविषतेनम
हर्त्विजांसंभारः नसर्वत्रयजमानस्यार्त्विज्यमन्यत्रसत्रात्सर्वेषप्रकृतुप्रसोमापचारेकालातिक्रमे अंतरितेविपर्यासेच स्वासेपवमानादि
षन्येषचरोषप्रध्रुवाप्यायनाहवनंतरे आज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपहत्यएतानि सर्वप्रायश्चित्तानि जुहुयात्· ब्रह्मप्रतिष्ठानुवा

प्रा॰दी॰ ९६ ८८

के नामिंद्राद्रु जिगन्योनवद्यस्लिं शतन्सम्न हैराथि नि: स्नुगादिसर्वैहोतृभिः दशान्मकेनपुरुषस्त्रेनासोरीभि विखोर्नुकमित्ताद्विषद्भिः

प्रजापसादि भिः प्रजापते नतस्दि निषड्भिः उदुत्तमं वरुण्येत्यादिभिः षड्भिर्वारुणीभिः ब्रह्मजज्ञानमीतिषड्भिः परिणोरुद्र

स्येत्यादिभि षड्भिः आग्नेयीभिः अग्नेनयेत्यादिभिः षड्भिः महाव्याहृतिभिः व्याहृतिभिर्यस्ताभिः समस्ताभिः अंस्वाहेत्यादिषु

पावके [illegible] एतैः सर्वैर्हुतं तेप्राभिनाजित्रुरुपान् इति प्रायश्चित्तप्रदीपसोम प्रायश्चित्तं नाम पंचमं प्रकरणं समाप्तं ग्रंथश्च समाप्तः शके १६८२

विक्रमाब्दे पौषमासी कृष्णपक्षे तृतीयायां [illegible] विश्वनाथ [illegible] लिखित प्रायश्चित्तप्रदीपः समाप्तः ॥ ० ॥ ० ॥

राम ९६